



ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ, ΣΛΑΒΙΚΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΑΚΛΑΔΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΣΤΙΣ

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ

Διπλωματική Εργασία

**«ΟΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ
ΡΩΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ: ΜΙΑ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ.»**

του

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: ΦΩΤΕΙΝΗ ΜΠΕΛΛΟΥ, ΕΠΙΚΟΥΡΗ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ

Δεκέμβριος 2020

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

«Δηλώνω υπευθύνως ότι όλα τα στοιχεία σε αυτήν την εργασία τα απέκτησα, τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω επίσης υπευθύνως ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δεν συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου»

Δημήτριος Παπαντωνίου

Ευχαριστίες

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί απότοκο της προσπάθειας που ξεκίνησα πριν από δύο έτη, με στόχο και σκοπό να ολοκληρώσω με επιτυχία ταυτόχρονα τη φοίτηση στην Ανωτάτη Διακλαδική Σχολή Πολέμου (ΑΔΙΣΠΟ) στο Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΔΠΜΣ) «Διεθνείς Σχέσεις και Ασφάλεια», το οποίο παρέχει η ΑΔΙΣΠΟ σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί το τελικό στάδιο αυτής της προσπάθειας, δεδομένου ότι κατά την εκπόνησή της ο σπουδαστής κάνει χρήση όλων αυτών των θεωρητικών εργαλείων που διδάχθηκε.

Ως Αξιοματικός της Πολεμικής Αεροπορίας θεωρώ το παρόν ΔΠΜΣ απαραίτητο βήμα για την περαιτέρω εξέλιξη των συναδέλφων στελεχών που επιθυμούν να εμπλουτίσουν τις γνώσεις τους σε θέματα Διεθνών Σχέσεων και Στρατηγικής. Η εκπαιδευτική διαδικασία του ΔΠΜΣ για την οποία συνέβαλλαν καταλυτικά οι διδάσκοντες του ΔΠΜΣ, πέτυχε να μεταδώσει υψηλής αξίας γνώση και να καταρτίσει άριστα τους σπουδαστές. Παρά το γεγονός ότι η συγκεκριμένη χρονική περίοδος επηρεάστηκε από την πανδημία του Covid-19, το επίπεδο και η ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης δεν επηρεάστηκε καθόλου.

Η εκπόνηση μίας σωστά δομημένης διπλωματικής εργασίας δεν θα ήταν εφικτή χωρίς τη σωστή καθοδήγηση. Για αυτόν ακριβώς τον λόγο, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στην αναπληρώτρια καθηγήτρια κα Φωτεινή Μπέλλου, η οποία παρείχε από την έναρξη μέχρι και το πέρας της εκπόνησης της παρούσας διπλωματικής εργασίας, αδιάλειπτη και ουσιαστική καθοδήγηση.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στους γονείς μου και ιδιαίτερα στη σύζυγό μου Σοφία και τα παιδιά μου Θάνο και Ελισάβετ, οι οποίοι με υποστήριζαν καθόλη τη διάρκεια της συγκεκριμένης πολύ σημαντικής για εμένα ακαδημαϊκής προσπάθειας.

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Περίληψη

Αυτή η εργασία επιδιώκει να προσδιορίσει τις ομοιότητες και διαφορές στις στρατηγικές επιδιώξεις της Ρωσίας και της Τουρκίας, δύο περιφερειακών δυνάμεων της Ευρασίας, στο ζωτικό για αυτές χώρο (lebensraum) της Ευρώπης, υπό το πλαίσιο εξέτασης της αναθεωρητικής πολιτικής κάθε μίας ξεχωριστά. Λαμβάνοντας υπόψη ότι ο όρος αναθεωρητισμός επιδέχεται διαχρονικά διαφορετικών ερμηνειών από την ακαδημαϊκή κοινότητα, το μεθοδολογικό μοντέλο της συγκριτικής ανάλυσης καλύπτει και τα τρία επίπεδα ανάλυσης του Waltz εστιάζοντας σε δύο συγκεκριμένες και απόλυτα διακριτές πτυχές της εξωτερικής τους πολιτικής: τις παγωμένες συγκρούσεις ως εργαλείο υβριδικού πολέμου και την κατασκευή αφηγήματος ως μέσο προπαγάνδας. Ειδική μνεία γίνεται στους δύο ηγέτες Ρωσίας και Τουρκίας και ειδικότερα στο μιμητισμό της πολιτικής Β. Πούτιν από τον Ρ.Τ. Ερντογάν, που στοχεύει στη δημιουργία ενός κλίματος ασάφειας και γκρίζων περιοχών. Τα εξαγόμενα συμπεράσματα περιλαμβάνουν τις προεκτάσεις της ανωτέρω πολιτικής στη χάραξη της ελληνικής εθνικής εξωτερικής πολιτικής.

Λέξεις κλειδιά: Αναθεωρητισμός, Ρωσία, Τουρκία, παγωμένες συγκρούσεις, διεθνείς οργανισμοί, εγγύς εξωτερικό

Abstract

This paper seeks to identify the similarities and differences in the strategic aspirations of Russia and Turkey, two regional powers of Eurasia, in their vital lebensraum in Europe in the context of each revisionist policy. Considering that the term revisionism can be interpreted differently by the academic community over time, the methodological model of comparative analysis covers all three levels of Waltz's analysis focusing on two specific and distinct aspects of their foreign policy: frozen conflicts as hybrid warfare tool and narrative construction as a means of propaganda. Special mention is made of the two leaders of Russia and Turkey and especially of the imitation of V. Putin's policy by R.T. Erdogan, aiming to create a climate of ambiguity and gray areas. The conclusions drawn will inform accordingly the formulation of Greece's national foreign policy.

Key Words: Revisionism, Russia, Turkey, frozen conflicts, international organizations, near abroad

Πίνακας Περιεχομένων

Περίληψη.....	i
Abstract	ii
Πίνακας Περιεχομένων.....	iii
Κεφάλαιο 1^ο - Εισαγωγή.....	1
1.1 Από το status quo στον αναθεωρητισμό.....	1
1.2 Σκοπός.....	4
1.3 Περιορισμοί.....	4
1.4 Μεθοδολογία	5
1.5 Δομή Εργασίας.....	6
Κεφάλαιο 2^ο - Η αναθεωρητική πολιτική ως μέσο επίτευξης στρατηγικών επιδιώξεων	8
2.1 Η εξέλιξη του όρου «αναθεωρητισμός» στο διάβα του χρόνου	8
2.2 Ο αναθεωρητισμός υπό το πρίσμα των θεωρήσεων των Διεθνών Σχέσεων.....	13
2.3 Ο αναθεωρητισμός υπό το πρίσμα της θεωρίας της Στρατηγικής.....	14
2.4 Συμπέρασμα	15
2.4.1 Η αναθεωρητική πολιτική της Ρωσίας.....	15
2.4.2 Η αναθεωρητική πολιτική της Τουρκίας.....	17
Κεφάλαιο 3^ο - Ο αναθεωρητισμός στην άμεση γειτονιά τους	20
3.1 Οι παγωμένες συγκρούσεις ως εργαλείο υβριδικού πολέμου.....	20
3.1.1 Η περίπτωση της Ρωσίας.....	21
3.1.2 Η περίπτωση της Τουρκίας.....	26
3.2 Η κατασκευή αφηγήματος ως μέσου προπαγάνδας.....	30
3.2.1 Η περίπτωση της Ρωσίας.....	30
3.2.2 Η περίπτωση της Ρωσίας με βάση τα τρία επίπεδα ανάλυσης.....	30
3.2.3 Η περίπτωση της Ρωσίας με βάση τις θεωρίες στρατηγικής	32
3.2.4 Η περίπτωση της Ρωσίας με βάση τις θεωρίες συνομοσίας.....	36
3.2.5 Η περίπτωση της Τουρκίας.....	37
3.2.6 Η περίπτωση της Τουρκίας με βάση τα τρία επίπεδα ανάλυσης	37
3.2.7 Η περίπτωση της Τουρκίας με βάση τις θεωρίες στρατηγικής.....	40
3.3 Συμπέρασμα	43
Κεφάλαιο 4^ο - Ο αναθεωρητισμός στους Διεθνείς Οργανισμούς	45

4.1	Θεωρητικό Υπόβαθρο	45
4.1.1	Η περίπτωση της Ρωσίας	46
4.1.2	Η περίπτωση της Τουρκίας.....	50
4.2	Συμπέρασμα	56
Κεφάλαιο 5^ο – Από τον αναθεωρητισμό στο μιμητισμό.....		57
5.1	Η περίπτωση Πούτιν.....	57
5.2	Η περίπτωση Ερντογάν.....	60
5.3	Η περίπτωση Τραμπ	65
5.4	Συμπέρασμα	66
Κεφάλαιο 6^ο – Συγκριτική ανάλυση.....		68
6.1	Θεωρητικό υπόβαθρο	68
6.2	Πουτινισμός vs Νέο-οθωμανισμός.....	71
6.3	Ομοιότητες - Διαφορές	75
6.4	Συμπέρασμα	76
Κεφάλαιο 7^ο – Διαπιστώσεις -Συμπεράσματα.....		78
Βιβλιογραφία		83
Παράρτημα «Α»: Χάρτες		1

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

Κεφάλαιο 1^ο - Εισαγωγή

1.1 Από το status quo στον αναθεωρητισμό

Η θεώρηση του κλασικού ρεαλισμού από την εποχή του Θουκυδίδη μέχρι και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, με κύριο εκπρόσωπο τον Hans Morgenthau (που θεωρείται ο θεμελιωτής του κλάδου των διεθνών σχέσεων ως επιστημονικής πειθαρχίας) υποστηρίζει ότι, τα κράτη βρίσκονται σε ένα διαρκή αγώνα για ισχύ. Στη διάρκεια αυτού του αγώνα τα κράτη εφαρμόζουν τρία πρότυπα διεθνούς πολιτικής: Την πολιτική του status quo, όταν η εξωτερική πολιτική προσανατολίζεται στη διατήρηση της ισχύος και όχι στην αλλαγή της κατανομής ισχύος. Την επεκτατική πολιτική, όταν η εξωτερική πολιτική ενός κράτους προσανατολίζεται στην επέκταση της ισχύος του, μέσω της ανατροπής των υφιστάμενων σχέσεων ισχύος, δηλαδή στην αλλαγή του status quo και τέλος την πολιτική γοήτρου, όταν η εξωτερική πολιτική επιδιώκει να αναδείξει την ισχύ που διαθέτει είτε για να τη διατηρήσει είτε για να την αυξήσει (Morgenthau 1948, 103).

Η έννοια του status quo προέρχεται από τον όρο status quo ante bellum, ένα διπλωματικό όρο ο οποίος αποτελεί μία από τις σύνηθες ρήτρες στις συνθήκες ειρήνης και αφορά στην εκκένωση μιας περιοχής από τα εχθρικά στρατεύματα και την αποκατάσταση της προ του πολέμου κυριαρχίας (Morgenthau 1948, 104). Η πολιτική του status quo επιδιώκει την κατανομή ισχύος όπως αυτή ισχύει σε μία συγκεκριμένη ιστορική στιγμή. Στην ιστορία υπάρχουν πλείστα παραδείγματα αυτής της πολιτικής και χαρακτηριστικά αναφέρονται οι πόλεμοι μεταξύ 1815 και 1848 που αποσκοπούσαν στη διατήρηση του status quo όπως ίσχυε μετά το τέλος των Ναπολεόντιων πολέμων και η Κοινωνία των Εθνών που σκοπό είχε να διαφυλάξει το status quo του 1918, όπως καταγράφηκε με τις συνθήκες ειρήνης του 1919.

Νεότεροι μελετητές συνεχίζοντας το έργο του Morgenthau διαπιστώνουν ότι *«Στο διεθνές σύστημα δεν υπάρχουν δυνάμεις που να επιθυμούν τη διατήρηση του status quo... Οι μεγάλες δυνάμεις σπανίως είναι ικανοποιημένες με την τρέχουσα κατανομή ισχύος... και θα χρησιμοποιήσουν βία για να αλλάξουν την ισορροπία ισχύος αν θεωρήσουν ότι αυτό μπορεί να γίνει με λογικό τίμημα.»* (Mearsheimer 2001, 25).

Τα κράτη αποτελούν την υψηλότερη μορφή πολιτικής τάξης και ενώ έχουν καταφέρει μέχρι σήμερα να αναπτυχθούν και να διατηρηθούν, παρόλα αυτά φαίνονται ανίκανα να συνυπάρξουν

με αρμονία. Η ιστορία καταδεικνύει ότι το καθένα από αυτά αισθάνεται ανασφάλεια από την ύπαρξη των άλλων και οι δράσεις του ενός, προς όφελος της εθνικής του ασφάλειας, συχνά συνδυάζονται με τα συμφέροντα άλλων κρατών για την διεξαγωγή πολέμων (Buzan, People, States & Fears 1983, 1).

Από μία άλλη οπτική γωνία, η ακαδημαϊκή βιβλιογραφία ορίζει κάθε κράτος που δεν είναι ικανοποιημένο με το ισχύον status quo ως αναθεωρητικό κράτος. Τα αναθεωρητικά κράτη και η συμπεριφορά τους παρουσιάζονται ως «αντίθετα σε κάτι», κυρίως ενάντια στην ισχύουσα διεθνή τάξη ή πιο συγκεκριμένα ενάντια σε μία καθορισμένη εδαφική περιοχή (Jaschob, et al. 2014, 1) (Jaschob, Rauch, Wolf και Wurm 2014, 1).

Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα παρατηρούμε ότι ενώ βρισκόμαστε σε ένα γεμάτο ένταση περιβάλλον, όπου όλες οι παραδοσιακά μεγάλες δυνάμεις αλλά και οι δυνητικά μεγάλες δυνάμεις (αυτές που επιδιώκουν να ανεβούν επίπεδο και να αλλάξουν status) επιχειρούν, υπάρχουν δύο χώρες (μία σε κάθε προαναφερθείσα κατηγορία) που οι στρατηγικές τους επιδιώξεις χρήζουν της ιδιαίτερης προσοχής του μελετητή, καθώς η Υψηλή τους Στρατηγική εγκυμονεί κινδύνους για τη διατήρηση της ισορροπίας της διεθνούς τάξης.

Από τη μία πλευρά η Ρωσία του Βλαντιμίρ Πούτιν, η μετα-σοβιετική Ρωσία παρουσιάζεται ολοένα πιο ανθεκτική, πιο ισχυρή και πλέον επιδιώκει να ελέγξει την περιοχή της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και να αποκαταστήσει τις σφαίρες επιρροής της παγκοσμίως, εξισορροπώντας την επιρροή των ΗΠΑ και αποσυνθέτοντας τη διατλαντική κοινότητα (Korolev 2018, 888).

Η Τουρκία του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν από την άλλη μεριά, επιχειρεί να κατασκευάσει τη θέση της, να ιδρύσει ή/και να επανιδρύσει μία επιστροφή στο οθωμανικό της παρελθόν, αλλά σε κάθε περίπτωση και οι δύο μέσω του αναθεωρητισμού, θέλουν να ενισχύσουν τη θέση τους στο σύστημα και να την προβάλλουν με όρους ισχύος, με όρους μεγαλύτερης επιρροής. Ο αναθεωρητισμός των δύο υπό εξέταση κρατών παρουσιάζει δύο κρίσιμες πτυχές:

Μία πτυχή είναι η εφαρμογή **παγωμένων συγκρούσεων** μέσω των οποίων η Ρωσία κυρίως σε Γεωργία και Ουκρανία, έχει καταφέρει να δημιουργήσει de facto γκρίζες ζώνες εφαρμόζοντας

μία νέα μορφή υβριδικού πολέμου, αυτή του lawfare (της υβριδικής χρήσης του δικαίου)¹. Η Ρωσία υποστηρίζει ότι η περίπτωση του Κοσόβου αποτελεί δεδικασμένο, συνεπώς και οι Ρώσοι της Κριμαίας μπορούν να αποσχιστούν, καθώς και στις δύο περιπτώσεις δεν υπήρχε ανάλογο ψήφισμα του ΣΑ των ΗΕ. Υπήρχε δηλώνουν απειλή ζωής και περιουσίας των ρωσόφωνων, άρα υπήρχε δικαίωμα επέμβασης από τη Ρωσία. Η Τουρκία από την πλευρά της αντιγράφοντας εμφανώς τη ρητορική και την εξωτερική πολιτική της Μόσχας προσπαθεί να επιτύχει ανάλογα αποτελέσματα. Χαρακτηριστικά αναφέρονται οι περιπτώσεις των συγκρούσεων με τους Κούρδους εντός της ενδοχώρας καθώς και σε Ιράκ και Συρία, όπως και η αμφισβήτηση της ελληνικής υφαλοκρηπίδας και των θαλάσσιων ζωνών αυτής μέσω των γεγονότων που οδήγησαν στην κρίση των Ιμίων, η προσπάθεια μείωσης της επήρειας του συμπλέγματος των νησιών του Καστελόριζου και κυρίως της Μεγίστης, καθώς και η συζήτηση περί γκρίζων ζωνών στις Συνθήκες της Λωζάνης και των Παρισίων. Τους τελευταίους μήνες στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας γίνεται έντονη συζήτηση περί του δόγματος της «Γαλάζιας Πατρίδας, Mavi Vatan»².

Μία ακόμη σημαντική πτυχή είναι η **προπαγάνδα** που κάνουν, που στόχο και σκοπό έχει τη δημιουργία και εν συνεχεία απομείωση των εχθρών, τη δημιουργία αφηγημάτων ισχύος, τη διεκδίκηση θέσεων, σεβασμού και τη συμμετοχή σε οργανισμούς ή σε κοινές δράσεις διαχείρισης κρίσεων, ακόμη και τη συμμετοχή τους στα contact groups σε συγκεκριμένες περιοχές και σε συγκεκριμένα προβλήματα διαχείρισης κρίσεων όπως στη Λιβύη, τη Συρία κλπ, δηλαδή τη διεκδίκηση συμμετοχής στην επίλυση διεθνών συγκρούσεων και κυρίως τη διεκδίκηση σεβασμού και επιρροής μέσα στο Συμβούλιο Ασφαλείας των ΗΕ.

Ρωσία και Τουρκία προσπαθούν στο πλαίσιο του G20 αλλά και του Συνδέσμου Αραβικών Κρατών να διεκδικήσουν συντελεστές ισχύος ανάλογα με την κατάσταση (στρατιωτικά, διπλωματικά, πολιτιστικά, εμπορικά, οικονομικά, «παίζοντας» με την κατασκευή αφηγήματος τόσο η Ρωσία που κατασκευάζει τα αφηγήματα ενάντια στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το φιλελεύθερο μο-

¹ Το Lawfare είναι ένας τύπος του ασύμμετρου πολέμου, ο οποίος συνίσταται στη χρήση του νομικού συστήματος κατά του αντιπάλου, μέσω πρόκλησης βλάβης ή απονομιμοποίησής του, νικώντας σε επίπεδο διεθνών σχέσεων". Περισσότερα για το lawfare: Andrea Beck, "China's strategy in the Arctic: a case of lawfare?", *The Polar Journal*, 2014 Vol. 4, No. 2, 306–318.

² Το Βήμα, «Τζεμ Γκουρντενίζ: «Η Γαλάζια Πατρίδα είναι η θαλάσσια κοσμοθεωρία της Τουρκίας», <https://www.tovima.gr/2020/06/09/politics/tzem-gkournteniz-i-galazia-patrida-einai-i-thalassia-kosmotheoria-tis-tourkias/>

ντέλο και από την άλλη μεριά έχει μεγάλο ενδιαφέρον για το μελετητή η προσπάθειά της να κατασκευάσει αφηγήματα για να δημιουργήσει ερείσματα στην περιοχή του Ερντογάν, δηλαδή μέσω των Διεθνών Οργανισμών.

Αυτή η οργανωμένη προσπάθεια δημιουργίας αφηγήματος, που εξυπηρετεί σαφέστατα και πολλές φορές αποκάλυπτα την επιβολή της δικής τους ρητορικής, παρατηρήθηκε ακόμη και στη περίπτωση της πανδημίας του Covid-19, όπου η Τουρκία προσπάθησε να παρουσιαστεί ως μία χώρα που τηρεί το πρωτόκολλο και δεν έχει κανένα κρούσμα, όπως ακριβώς έκανε και η Ρωσία του Πούτιν. Η εξέλιξη βέβαια των γεγονότων και ο τεράστιος αριθμός κρουσμάτων και θυμάτων, κατέδειξε πολύ σύντομα την έλλειψη αξιοπιστίας των δηλώσεων και των δύο κρατών³.

1.2 Σκοπός

Σκοπός της εργασίας είναι η συγκριτική μελέτη των στρατηγικών επιδιώξεων της Ρωσίας και της Τουρκίας, δύο περιφερειακών δυνάμεων της Ευρασίας, στο ζωτικό για αυτές χώρο της Ευρώπης υπό το πλαίσιο εξέτασης της αναθεωρητικής πολιτικής κάθε χώρας ξεχωριστά.

1.3 Περιορισμοί

Η παρούσα εργασία καλύπτει ένα συγκεκριμένο εύρος των στρατηγικών επιδιώξεων των δύο εξεταζόμενων χωρών με γνώμονα το ενδιαφέρον τους στην ελληνική εξωτερική πολιτική άμυνας και ασφάλειας με σκοπό να εξαχθούν χρήσιμα συμπεράσματα από τους λήπτες αποφάσεων.

Η παρουσίαση των στοιχείων που αφορούν τις υπό εξέταση χώρες βασίστηκε κυρίως σε αγγλόφωνα επιστημονικά περιοδικά, στοιχεία που περιλαμβάνονται στις επίσημες ιστοσελίδες τόσο των δύο χωρών όσο και των Διεθνών Οργανισμών στους οποίους συμμετέχουν, καθώς και σε πηγές που ερευνούν περαιτέρω την εξωτερική πολιτική των δύο χωρών όπως και σε στοιχεία που απορρέουν από συνεντεύξεις των πολιτικών ηγετών Πούτιν και Ερντογάν.

³ Euronews, “Turkey not counting positive COVID-19 cases unless there are symptoms, health minister admits”, <https://www.euronews.com/2020/10/01/turkey-not-counting-positive-covid-19-cases-unless-there-are-symptoms-health-minister-admi>

Η μελέτη καλύπτει την περίοδο από την ανάληψη της ηγεσίας σε Ρωσία και Τουρκία από τους σημερινούς τους προέδρους, Βλάντιμιρ Πούτιν και Ρ.Τ. Ερντογάν (αρχές του 2000) έως και τα μέσα Νοεμβρίου του 2020.

1.4 Μεθοδολογία

Για τη συγκριτική ανάλυση των δύο εξεταζόμενων κρατών ως βάση του θεωρητικού μοντέλου επιλέχθηκε το έργο του B. Guy Peters “Strategies for Comparative Research in Political Science”. Η αναγκαιότητα καθορισμού και επιλογής ενός συγκεκριμένου θεωρητικού μοντέλου κρίθηκε αναγκαία καθώς ενώ αναγνωρίζεται η χρησιμότητα της θεωρίας ως μία πηγή για ερευνητικά ερωτήματα και ως πηγή εξήγησης, σε κάθε περίπτωση όμως θα πρέπει επίσης να είμαστε σε γνώση των πιθανών κινδύνων της αξιοπιστίας της θεωρίας. Όπως ο Thomas Kuhn και άλλοι έχουν αναδείξει, οι θεωρίες περιορίζουν την οπτική όπως επίσης την επεκτείνουν (Peters 2013, 117).

Στο πόνημά του ο Peters επιχειρηματολογεί για τη χρησιμότητα και την κυριαρχία των αναλύσεων που βασίζονται στο 3^ο επίπεδο (τις λεγόμενες συστημικές-macro theories) σε αντίθεση με αυτές που βασίζονται στο 1^ο επίπεδο (που επικεντρώνονται στα άτομα-micro theories). Αναλυτικότερα υποστηρίζει ότι οι συστημικές αναλύσεις μπορεί να αγνοήσουν τα άτομα και την ανάγκη αυτών των ατόμων να λάβουν αποφάσεις που ανέρχονται στο συστημικό επίπεδο. Από την άλλη μεριά, οι θεωρίες που επικεντρώνονται στα άτομα έχουν τον κίνδυνο να αγνοήσουν θεσμικές και συστημικές παραμέτρους που μπορούν να σχηματοποιήσουν και να περιορίσουν την αυτόνομη συμπεριφορά αυτών των ατόμων.

Λαμβάνοντας όμως υπόψη ότι η λήψη αποφάσεων σε κυβερνητικό επίπεδο τελικά καταλήγει στις αποφάσεις που λαμβάνονται από άτομα ή ομάδες ατόμων, η αποτυχία να χτιστούν πιο ρεαλιστικές απόψεις σχετικά με την επιρροή των ατόμων στη συστημική συμπεριφορά είναι ένα σχεδόν απόλυτο ελάττωμα αυτών των θεωριών. Με βάση αυτή την ανάλυση ο Peters ορίζει ένα ενδιάμεσο επίπεδο, τις λεγόμενες «Θεωρίες μέσου επιπέδου» - “Meso-level theories” που επικεντρώνονται στη λειτουργία συγκεκριμένων θεσμών, διαδικασιών και ίσως και ομάδων κρατών. Συγκεκριμένα αναλύονται οι θεωρίες ανά περιοχή (πχ η Ευρώπη και οι άλλοι), ανά θεσμό (πολιτικά κόμματα, νομοθετικά σώματα, στελέχη κ.ο.κ).

Η παρούσα εργασία θα καλύψει και τα τρία επίπεδα ανάλυσης (micro, meso, macro) καθώς όπως θα παρουσιαστεί στη συνέχεια, στοιχεία και των τριών επιπέδων εμπεριέχονται στην υλοποίηση του αναθεωρητισμού των δύο υπό εξέταση χωρών.

1.5 Δομή Εργασίας

Η εργασία αποτελείται από οχτώ (8) κεφάλαια. Το πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνει την εισαγωγή της εργασίας μαζί με το σκοπό της, τους περιορισμούς που παρουσιάζονται, την μεθοδολογία ανάλυσης και τέλος τη δομή της.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η αναθεωρητική πολιτική ως μέσο επίτευξης στρατηγικών επιδιώξεων. Αρχικά γίνεται μία θεωρητική παρουσίαση της εξέλιξης του όρου «αναθεωρητισμός» στο διάβα του χρόνου και εν συνεχεία καταγράφονται τα κύρια στοιχεία της αναθεωρητικής πολιτικής των δύο εξεταζόμενων χωρών. Στο τέλος παρατίθενται τα συμπεράσματα του κεφαλαίου.

Στο τρίτο κεφάλαιο επικεντρώνεται η περιπτωσιολογική μελέτη στην άμεση γειτονιά των δύο κρατών, δίνοντας έμφαση σε δύο συγκεκριμένες πτυχές της στρατηγικής τους επιδίωξης, την εφαρμογή των παγωμένων συγκρούσεων ως εργαλείου υβριδικού πολέμου καθώς και της κατασκευής αφηγήματος ως μέσου προπαγάνδας. Για κάθε πτυχή εξετάζεται ξεχωριστά η περίπτωση της κάθε χώρας, ενώ στο τέλος παρατίθενται τα συμπεράσματα του κεφαλαίου.

Στο τέταρτο κεφάλαιο εξετάζεται ο αναθεωρητισμός των δύο κρατών σε συστημικό επίπεδο και συγκεκριμένα μέσω της παρουσίας τους στους Διεθνείς Οργανισμούς. Η ανάλυση περιλαμβάνει μία συγκριτική παρουσίαση της στρατηγικής τους επιδίωξης τόσο σε αυτούς που αποτελούν κοινά μέλη όσο και σε αυτούς του Δ.Ο. που ανήκει μόνο μία εκ των δύο.

Στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια εξεύρεσης κοινών σημείων στο πρώτο επίπεδο ανάλυσης, καθώς διαπιστώνονται τάσεις μιμητισμού της στρατηγικής του Ρώσου προέδρου από τον Τούρκο πρόεδρο και γίνεται και μία σύγκριση με τη στρατηγική του προέδρου των ΗΠΑ.

Στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η συγκριτική ανάλυση όλων των στοιχείων που καταγράφηκαν στην παρούσα περιπτωσιολογική μελέτη με έμφαση στην επιρροή της ηγετικής προσωπικότητας των δύο προέδρων στη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής των δύο κρατών.

Τέλος στο 7^ο κεφάλαιο καταγράφονται οι τελικές διαπιστώσεις και τα συμπεράσματα.

Κεφάλαιο 2^ο - Η αναθεωρητική πολιτική ως μέσο επίτευξης στρατηγικών επιδιώξεων

2.1 Η εξέλιξη του όρου «αναθεωρητισμός» στο διάβα του χρόνου

Ο αναθεωρητισμός είναι ένας καλώς καθορισμένος όρος στις Διεθνείς Σχέσεις και συγκεκριμένα στη θεωρία του κλασικού (κατά κύριο λόγο) ρεαλισμού. Η έννοια του «αναθεωρητισμού» αποτελεί μία ιδιαίτερα οικεία έννοια στο χώρο των ακαδημαϊκών, έχει απασχολήσει την ακαδημαϊκή κοινότητα για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα και συνεχίζει να την απασχολεί. Παρόλο που υπάρχουν παλαιότερες ερμηνείες του όρου «αναθεωρητισμός», ειδικότερα σχετιζόμενες με τη γεωπολιτική του 19ου αιώνα, αρκετές από τις αρχικές συζητήσεις έλαβαν χώρα κατά τη διάρκεια των ετών διαμόρφωσης του πολιτικού ρεαλισμού (Asworth 2011). Η ακαδημαϊκή βιβλιογραφία όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή ορίζει κάθε κράτος που δεν είναι ικανοποιημένο με το ισχύον status quo ως αναθεωρητικό κράτος. Αλλά τι ακριβώς είναι ο αναθεωρητισμός;

Κατά κύριο λόγο ο όρος «αναθεωρητισμός» χρησιμοποιείται εμπειρικά. Ο «αναθεωρητισμός» λειτουργεί ως μία θεωρία για να περιγράψει και να ταξινομήσει/κατηγοριοποιήσει συμπεριφορές κρατών. Ο Henry Kissinger για παράδειγμα περιγράφει τις συμπεριφορές των αναθεωρητικών κρατών στο ιστορικό του βιβλίο “A world restored” για τη διπλωματία των μεγάλων δυνάμεων τον 18ο αιώνα (Kissinger, A World Restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace, 1812-1822] 1957). Το κεντρικό θέμα του βιβλίου είναι η διαφορά μεταξύ πολιτικών της επανάστασης (αναθεωρητισμού) που αναζητούν επέκταση και αναμόρφωση και πολιτικών συντηρητισμού (status quo) που αναζητούν ηρεμία και σταθερότητα (Jaschob et al. 2014, 2). Αυτό το επιχείρημα μπορεί επίσης να βρεθεί στο πόνημα του Hans Morgenthau που διέκρινε τις δυνάμεις σε status quo και ιμπεριαλιστικές (Morgenthau 1948). Οι Cattaruzza και Langewiesche χρησιμοποιούν τον όρο «αναθεωρητισμός» προκειμένου να περιγράψουν μία ιστορική περίοδο αναθεωρητισμού, χωρίς παραδόξως να ορίζεται ο όρος αναθεωρητισμός (Cattaruzza and Langewiesche 2012). Οι Cattaruzza και Langewiesche και ο Kissinger περιγράφουν τη δράση αναθεωρητικών κρατών χρησιμοποιώντας ιστορικά παραδείγματα και η «αφοσίωση» του να είναι κάποιος αναθεωριστής γίνεται (Yaqing 2010) εκ των υστέρων (Buzan 2010).

Ο Edward Hallett Carr (Carr 1940) έγραψε για τη διαφορά ανάμεσα στις ικανοποιημένες και μη ικανοποιημένες δυνάμεις, ο Henry Kissinger (Kissinger 1957) έκανε ένα διαχωρισμό μεταξύ των status quo και των επαναστατικών δυνάμεων, ενώ ο Arnold Wolfers σημείωσε τις διαφορές ανάμεσα στις κατηγορίες των status quo και των αναθεωρητικών κρατών (Wolfers 1962). Όπως αναφέρει ο Wolfers στο ίδιο πόνημα, η θεμελιώδης συνθήκη για τον αναθεωρητισμό προκύπτει από την ιδέα ότι ένα κράτος *«αρνείται την ικανοποίηση όλων των εθνικών δομικών του αξιών»*.

Η κυρίαρχη φωνή που ανέλυσε το σύγχρονο αναθεωρητισμό είναι ο Randal Schweller, που επισήμανε την έλλειψη προσοχής που είχε δοθεί στα αναθεωρητικά θέματα ασφαλείας των κρατών στην υπάρχουσα βιβλιογραφία. Όπως ο ίδιος ξεκαθαρίζει, τα κράτη πρέπει να γίνονται αντιληπτά ως μεγιστοποιητές-ισχύος, ισορροπώντας τα συμφέροντά τους, παρά ως μεγιστοποιητές-ασφαλείας (σε αντίθεση με τον δομικό ρεαλισμό) (Hynek and Karmazin 2020, 2).

Ο Randall Schweller έγινε διάσημος για το πόνημά του «Φέρνοντας πίσω το αναθεωρητικό κράτος», όμως ασχολήθηκε με την έννοια του αναθεωρητισμού σε πολλά του κείμενα (R. Schweller 1994, 72-107; 1996, 92 ; 1999, 1-32). Το σημείο αφετηρίας του είναι μία κριτική του επιθετικού όσο και του αμυντικού ρεαλισμού η οποία (όπως οι Rynning και Ringsmose επισημαίνουν) οδήγησε το σπουδαίο νεοκλασσικό ρεαλιστή να επανεισάγει το εθνικό συμφέρον ως μία βασική παράμετρο ανάμεσα στη δομή και τη συμπεριφορά ή στην ισχύ και την πολιτική στην προσπάθεια να κατασκευάσει μία θεωρία που την ονόμασε *«ισορροπία συμφερόντων»* (Ringsmose and Rynning 2008, 28). Αυτό σημαίνει ότι οι αμυντικοί ρεαλιστές βλέπουν τη δομή ως αγαθή και όλα τα κράτη ως δυνάμεις που μεγιστοποιούν την ασφάλειά του, ενώ οι επιθετικοί ρεαλιστές βλέπουν τη δομή ως κάτι κακό και ως αποτέλεσμα όλα τα κράτη ως αναθεωρητικά με σκοπό τη μεγιστοποίηση της ισχύος. Ο Schweller μας υπενθυμίζει ότι τα κράτη έχουν συμφέροντα και κάποια αυτά τα συμφέροντα προωθούν τον αναθεωρητισμό ενώ άλλα αντανακλούν προσανατολισμό status quo. Στην πραγματικότητα η θεωρία του για το συμφέρον των κρατών είναι απλώς ότι η αξία ενός κράτους ισούται με τον αναθεωρητισμό μείον την αξία που σχετίζεται με το status quo (R. Schweller 1994, 100).

Ακολουθώντας αυτή την προσέγγιση δημιουργεί μία τυπολογία κρατών που κυμαίνονται από τα λιοντάρια που υπερασπίζονται το status quo έως τους μεγα-αναθεωρητικούς λύκους σύμφωνα με τα συμφέροντά τους. Όπως ακριβώς και στο «bandwagoning», το «bandwagoning

for profit» δεν αφορά μόνο παράγοντες οι οποίοι είναι μικροί. Αφορά παράγοντες τέτοιους, οι οποίοι μπορεί να αισθάνονται αδύναμοι σε μία συγκεκριμένη χρονική φάση και στιγμή, μπορεί να επιθυμούν να λειτουργήσουν ανοιχτά ή κεκαλυμμένα ως αναθεωρητικοί δρώντες, καλυπτόμενοι μέσα σε μία ευρύτερης μορφής συμμαχία ή να εκμεταλλευτούν τις συγκεκριμένες χωροχρονικές φάσεις και στιγμές και να ενταχθούν μέσα σε μία συμμαχία για λόγους και σκοπούς που έχουν να κάνουν με τους ημέτερους αναθεωρητικούς λόγους. Η συγκεκριμένη θεωρία επεξηγεί «αναθεωρητικές συμπεριφορές». Η διαδικασία του «bandwagoning for profit» είναι μία διαδικασία, η οποία δίνει την δυνατότητα ή τουλάχιστον προσφέρει το πλαίσιο αυτό για ένα κράτος να αλλάξει/να ανέβει επίπεδο. Να ανέβει κλίμακα στην διεθνο-πολιτική σκηνή. Είναι μία από τις λίγες διαδικασίες οι οποίες υφίστανται και υπάρχουν ρεαλιστικής διάστασης στην διεθνή πολιτική, που δίνουν την δυνατότητα σε ένα κράτος να αλλάξει επίπεδο. Βέβαια, δεν είναι πανάκεια. Οι κίνδυνοι είναι τρομακτικοί. Εάν αποτύχει αυτή η αναθεωρητική διαδικασία, οι συνέπειες είναι καταλυτικές.

Μία σχετική αλλά διαφορετική θεώρηση του Schweller είναι αυτή της ικανοποίησης. Σε άρθρο του το 1999 ανησυχεί για τη «ανικανοποίητη ανερχόμενη δύναμη» που «μπορεί να διακρίνεται σε δύο διαστάσεις: την έκταση και τη φύση των αναθεωρητικών στόχων τους και τη ροπή προς το ρίσκο» (R. Schweller 1999, 23). Η μετατροπή από μία απλώς *αναδύομενη δύναμη* σε μία αυθεντική *αναθεωρητική δύναμη* προϋποθέτει την αποφασιστικότητα χρήσης βίας προκειμένου να ανατραπεί η ισορροπία ισχύος (R. Schweller 1994), (R. Schweller 2015), (Mearsheimer 2001).

Ο Buzan από τη μεριά του κατηγοριοποιεί τις δυνάμεις ως status quo ή αναθεωρητικές. Τα αναθεωρητικά κράτη προκαλούν την κυριαρχία των status quo δυνάμεων, η διαμάχη για την ισχύ εξελίσσεται σε ένα ερώτημα εθνικής ασφάλειας: «*Κατά συνέπεια, οι αναθεωριστές αυξάνουν το επίπεδο απειλής στο σύστημα*». Η πολιτική status quo ή η αναθεωρητική πολιτική είναι συνεπώς ένα μίγμα στόχων/σκοπών ενός κράτους και των αληθινών κινήσεών του στο διεθνές επίπεδο. Τα αναθεωρητικά κράτη προκαλούν την κυριαρχία των status quo δυνάμεων, η πάλη για την ισχύ έτσι εξελίσσεται σε ένα ερώτημα εθνικής ασφάλειας: «*Τα αναθεωρητικά κράτη αυξάνουν το επίπεδο απειλής στο σύστημα*». Η κύρια διαφορά ανάμεσα στις δύο αυτές ομάδες είναι η στάση τους απέναντι στη χρησιμότητα του συστήματος: «*Τα status quo κράτη θέτουν, επωφελούνται από και υποστηρίζουν την ισχύουσα κατάσταση, ενώ τα αναθεωρητικά κράτη αισθάνονται αποξενωμένα από*

αυτό, απειλούμενα από αυτό και αντιτίθενται στη συνέχισή του». Έτσι η σταθερότητα είναι το κύριο πρόβλημα για τις αναθεωρητικές δυνάμεις, θέλουν να αλλάξουν το σύστημα επειδή οι εθνικές βασικές αξίες τους δεν αντιπροσωπεύονται επαρκώς (Buzan 1983, 175-186).

Ο Davidson το 2002 εκφράζει τη λύπη του για την έλλειψη αναλύσεων για την προέλευση του αναθεωρητισμού (Davidson 2002, 125-159). Ενδιαφέρεται λοιπόν περισσότερο για τις ρίζες του αναθεωρητισμού που τις αποδίδει α) στην εσωτερική πίεση β) στην επιθυμία για αύξηση ασφάλειας ή αυτονομίας και γ) στη δημιουργία μίας ευκαιρίας να επιτευχθούν οι αναθεωρητικοί στόχοι. Παρόλα αυτά μας προσφέρει ένα σύντομο ορισμό:

«Τα αναθεωρητικά κράτη επιζητούν την αλλαγή στην κατανομή αγαθών (για παράδειγμα το έδαφος) ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις στις διεθνείς σχέσεις, ενώ τα κράτη status-quo προτιμούν να παραμείνουν τα πράγματα ως έχουν». Αναλύοντας το αρχικό του άρθρο μας προσφέρει περισσότερες λεπτομέρειες: *Τα «αγαθά» των οποίων την κατανομή ένα αναθεωρητικό κράτος επιθυμεί να αλλάξει μπορεί να αναφέρονται στο έδαφος, τη θέση, τις αγορές, την ιδεολογία και τη δημιουργία ή αλλαγή στο διεθνές δίκαιο και τους διεθνείς θεσμούς*», επιτρέποντας στα κράτη να είναι αναθεωρητικά σε μία κατηγορία και προσανατολισμένα στο status quo σε μία άλλη. Οποιοσδήποτε δρών που επιθυμεί να ξανακερδίσει έδαφος που απώλεσε σε προηγούμενο πόλεμο, να έχει πρόσβαση σε στρατηγικούς πόρους που στην τρέχουσα κατάσταση μονοπωλούνται από άλλους δρώντες ή να αλλάξει τους θεσμούς (τους κανόνες εντός των θεσμών) της διεθνούς τάξης είναι αναθεωρητικός απέναντι στο status quo. Αλλά σηματοδοτεί μία κατηγορηματική διαφορά είτε εισέρχεται σε διαπραγματεύσεις με τους γείτονές του, άλλους δρώντες ή θεσμούς προκειμένου να επιτύχει αλλαγές στο status quo που βελτιώνουν αυτή τη μη ικανοποίηση, είτε επειδή μονομερώς και όχι συναινετικά κατακτά το έδαφος, καταλαμβάνει το ορυχείο ή αποχωρεί από το θεσμό.

Ο Davidson είναι εξαιρετικά κριτικός απέναντι στην τάση που αποδίδεται στους ρεαλιστές ότι ορίζουν τους αναθεωριστές ως δρώντες που επιθυμούν τη μεγιστοποίηση της ισχύος τους και τα κράτη status quo ως δρώντες που επιθυμούν την ασφάλεια. Αναλύοντας αυτή την προσέγγιση περιγράφει τρία προβλήματα: 1. Η διαφορά μεταξύ των δύο στρατηγικών είναι πολλές φορές δύσκολο να καθοριστεί. 2. Τα κράτη πολλές φορές επιδιώκουν και τα δύο. 3. Μερικοί αναθεωρητικοί δρώντες επιθυμούν την ασφάλεια ενώ μερικές φορές status quo δρώντες μεγιστοποιούν την ισχύ τους.

Ο Behravesch ορίζει τον κρατικό αναθεωρητισμό ως «μη ικανοποίηση που ενεργοποιείται από την αλλαγή του υπάρχοντος μοτίβου δομών και τη διανομή των πόρων, υλικών ή ιδεατών, με τρόπο που συμπεριλαμβάνει σύγκρουση/πόλεμο ή ρέπει προς αυτό» (Behravesch 2018).

Οι Oliver Turner and Nicola Nymalm υποστηρίζουν ότι οι θεωρήσεις των Διεθνών Σχέσεων περί αναθεωρητισμού αντανακλούν και αναπαράγουν «κανονιστικά αφηγήματα» (ordering narratives) ηθικής και προόδου, που διατηρούν επιλεκτικές λογικές για τον κόσμο και τους δρώντες μέσα σε αυτόν. Αποτελούν χρόνιες και σε ένα σημαντικό βαθμό αυτοβιογραφικές ιστορίες – ή θεωρητικά αφηγήματα – μίας δυτικοκεντρικής συζήτησης (Turner and Nymalm 2019).

Η Barbara Pisciotta προτείνει μία νέα τυπολογία για τον αναθεωρητισμό. Ειδικότερα αναφέρει ότι: «Εκτός από τη φύση των αναθεωρητικών αντικειμενικών σκοπών (έδαφος, διεθνείς νόρμες ή κύρος) και τα μέσα που χρησιμοποιούνται (επιθετικά ή ειρηνικά), υπάρχει ακόμη μία σημαντική πτυχή που η βιβλιογραφία δεν έχει λάβει υπόψη: το επίπεδο της δράσης, που μπορεί να είναι είτε περιφερειακό είτε παγκόσμιο». Οι τρεις διαστάσεις του αναθεωρητισμού, υποστηρίζει, το επίπεδο των στόχων (περιφερειακό ή παγκόσμιο), η φύση τους (έδαφος/κανόνες/ισχύς/πρεστίτζ) και τα μέσα που χρησιμοποιούν (βίαια ή ειρηνικά), μπορούν να χρησιμοποιηθούν προκειμένου να αναπτυχθούν έξι διαφορετικά είδη αναθεωρητισμού που είναι: ο εθνικιστικός, ο μετριοπαθής, ο επαναστατικός, ο ριζοσπαστικός, ο αναμορφωτικός και ο κανονιστικός (Pisciotta 2019, 4-5).

Ο Roy Allison, αναλύοντας την άποψη της Δύσης ότι η Ρωσία επιδεικνύει μία αναθεωρητική προσέγγιση απέναντι στη διεθνή τάξη ειδικά μετά την προσάρτηση της Κριμαίας το 2014 – μία πράξη που ανέτρεψε τη βασική απαγόρευση στα κράτη να κάνουν χρήση στρατιωτικής ισχύος για την επέκταση της εδαφικής τους σφαίρας, υποστήριξε ότι «στην επίσημη γλώσσα ο αναθεωρητισμός ορίζεται ως μία πρόκληση για το βασισμένο σε κανόνες (rules based) διεθνές σύστημα» (Allison 2020, 976).

Οι Hynek και Karmazin αναλύοντας τον ρωσικό, κινεζικό και αμερικανικό αναθεωρητισμό, καταθέτουν τη δική τους τυπολογία. Ορίζουν ως μεγάλη αντάρτικη δύναμη (guerilla great power) τον αναθεωρητισμό της Ρωσίας, ως εθνοκεντρικό αναθεωρητισμό το απλό στρατηγικό αφήγημα «Make America Great Again» της Αμερικής του Τράμπ και μακροπρόθεσμο και σταδιακό τον

αναθεωρητισμό της Κίνας. Κοινός τόπος και των τριών αυτών μεγάλων δυνάμεων είναι η συνεισφορά τους στην πολυδιάστατη και ανομοιογενή διάλυση του παγκόσμιου φιλελεύθερου διεθνισμού και των φιλελεύθερων κανόνων (Karmazin and Hynek 2020).

Τέλος, οι Hynek και Stritecky αναλύοντας τα ρεύματα του αναθεωρητισμού εξετάζουν τη διάσταση του πολιτικού αναθεωρητισμού βασισμένοι στην προηγούμενη ανάλυση των Hynek και Karmazin περί ad hoc αναθεωρητισμού που υποστήριξαν ότι συνεισφέρει στην περιφερειακή και παγκόσμια τάξη. Ειδικότερα υποστήριξαν ότι πρέπει πολύ προσεκτικά να εστιαστεί η προσοχή των ερευνητών στις μη γραμμικές και διαχρονικές μεταμορφώσεις καθώς διαφαίνεται ότι η φύση του αναθεωρητισμού έχει αλλάξει και για άλλη μία φορά αποτελεί τον υπέρτατο εχθρό της φιλελευθερο-δημοκρατικής διεθνούς τάξης (Hynek and Stritecky 2020, 931-939).

2.2 Ο αναθεωρητισμός υπό το πρίσμα των θεωρήσεων των Διεθνών Σχέσεων

Σύμφωνα με τη θεώρηση του *κλασικού ρεαλισμού* οι δυτικοί αποικιοκράτες που διατηρούσαν την έκταση των αυτοκρατοριών τους θεωρούνταν status quo δρώντες (Hobson 2012, 188-189). Ο E.H. Carr, για παράδειγμα, αναγνώριζε τη Μεγάλη Βρετανία ως μία «ειρηνική» και «ικανοποιημένη» δύναμη, που εύρισκε το υψηλότερο καλό της στη διατήρηση του status quo και αμυνόταν απέναντι στον ιμπεριαλισμό και επεκτατισμό των άλλων (Carr 1940, 26-27).

Στον κόσμο των *αμυντικών ρεαλιστών* τα κράτη τηρούν προνοητική στάση και η επιβίωση εξασφαλίζεται μέσω της μετριοπάθειας και της εγκράτειας. Αυτό προκύπτει από τη βασική υπόθεση του Waltz, «η τάξη είναι αναρχική και κατοικείται από μονάδες που επιθυμούν να επιβιώσουν» (Waltz 1979, 121). Καθώς και ότι «η πρώτη ανησυχία των κρατών δεν είναι να μεγιστοποιήσουν την ισχύ τους, αλλά να διατηρήσουν τη θέση τους στο σύστημα (Waltz 1979, 126).

Αντίθετα με τους *αμυντικούς ρεαλιστές*, για τους *επιθετικούς ρεαλιστές*, που είναι το είδωλό τους στον καθρέπτη, τα κράτη κυρίως ενδιαφέρονται «πώς θα επιβιώσουν σε έναν κόσμο που δεν υπάρχει καμία υπηρεσία για να τα προστατεύσει από τα άλλα κράτη» (Mearsheimer 2001, 21). Τα κράτη λοιπόν αναμένεται να λειτουργούν αναθεωρητικά με εξαίρεση τον ηγεμόνα. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Mearsheimer, από το 1815 μέχρι και το 1980 συνέβησαν 63 πόλεμοι και αυτός που τους ξεκίνησε κέρδισε 39 φορές, άρα είχε ποσοστό επιτυχίας 60% (Mearsheimer 2001, 39).

Ο Waltz και άλλοι νεορεαλιστές δεν πίστευαν ότι ο πόλεμος μπορεί να εξηγηθεί ικανοποιητικά με αναφορά στα επαναστατικά ή αναθεωρητικά κράτη. Υποστήριζαν ότι παρατηρούμε μερικές φορές τα κράτη αυτά χωρίς πόλεμο και πρέπει να ερευνήσουμε τις δυνάμεις που επιχειρούν σε συστημικό επίπεδο.

Οι Rynning και Ringsmose υποστηρίζουν ότι οι σύγχρονοι κλασικοί ρεαλιστές αναγνωρίζουν τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις στη μελέτη του αναθεωρητισμού και της διεθνούς αλλαγής. Η πρώτη σχολή είναι του *Νεοκλασσικού ρεαλισμού*, που προσπαθεί να εξηγήσει τη συμπεριφορά των κρατών μέσω περιπτωσιολογικών μελετών. Η δεύτερη προσέγγιση είναι περισσότερο φιλόδοξη θεωρητικά και αναζητεί να παρέξει γενικές εξηγήσεις για φαινόμενα όπως ο αναθεωρητισμός (με χαρακτηριστικό εκπρόσωπο τον Davidson) και η τρίτη προσέγγιση είναι *συστημική* με την έννοια ότι δεν αναλύει την πολιτική αλλά τις πολιτικές και τα τυπικά αποτελέσματα της (με χαρακτηριστικό εκπρόσωπο τον Schweller) (Ringsmose and Rynning 2008, 45).

Τέλος οι *κονστροκτιβιστές*, υποστηρίζουν ότι τα αναθεωρητικά κράτη μάχονται για να διατηρήσουν την ταυτότητά τους απέναντι σε εσωτερικούς και εξωτερικούς εχθρούς και να καθορίσουν τα συμφέροντά τους κατά τη διάρκεια αυτής της διαδικασίας (Behraves 2018, 1).

2.3 Ο αναθεωρητισμός υπό το πρίσμα της θεωρίας της Στρατηγικής

Η *θεωρία της ηγεμονικής σταθερότητας* [hegemonic stability theory (HST)] της δεκαετίας του 1970 και 1980, ανέφερε ότι τα νέα κράτη «ανέρχονται» όταν η εγκαθιδρυθείσα τάξη διαταράσσεται. Επιπρόσθετα, είναι οι «ανοικτές και φιλελεύθερες» οικονομικές τάξεις που είναι συγκεκριμένα ευάλωτες στις τμηματοποιήσεις ισχύος και απαιτούν μία ηγεμονική δύναμη για να ευημερεύσουν (Gilpin 1987, 72).

Η *θεωρία της μεταβολής ισχύος* [power transition theory (PTT)], υποστηρίζει ότι όσο οι δυνατότητες της «ανερχόμενης δύναμης» προσεγγίζουν αυτές της ηγεμονικής δύναμης, η πρώτη θα προσπαθήσει να αποκτήσει τον έλεγχο του διεθνούς περιβάλλοντος, αυξάνοντας την πιθανότητα σύγκρουσης. Έτσι η πηγή του πολέμου μπορεί να βρεθεί στις διαφορές μεγέθους και ρυθμού ανάπτυξης των μελών του διεθνούς συστήματος (Organski and Kugler 1980, 20).

Η *θεωρία της ανάσχεσης* (containment strategy), υποστηρίζει ότι όσο οι μεγάλες δυνάμεις που έχουν σταθεροποιήσει την παρουσία τους, βλέπουν τις ανερχόμενες δυνάμεις ως πιθανή απειλή για τα συμφέροντά τους και κάνουν οτιδήποτε μπορούν για να βοηθήσουν στην ανάσχεση της αυξανόμενης επιρροής τους τόσο στις περιφέρειές τους όσο και παγκόσμια (Oğuzlu 2019, 31).

Η *θεωρία της εξισορρόπησης* (balancing strategy) υποστηρίζει ότι οι ανερχόμενες δυνάμεις βλέπουν το υπάρχον σύστημα ως προβληματικό και μη νομιμοποιημένο στην τρέχουσα μορφή του και προσπαθούν να κάνουν ότι χρειάζεται προκειμένου να εξασφαλίσουν ότι τα εθνικά τους συμφέροντα λαμβάνονται υπόψη περισσότερο πειστικά. Επειδή αντιμετωπίζουν το υπάρχον σύστημα ως άδικο και απειλητικό για τα συμφέροντά τους, θα προσπαθήσουν είτε εσωτερικά να αυξήσουν την υλική τους ισχύ (εσωτερική ενδυνάμωση), είτε εξωτερικά να ενώσουν τις δυνάμεις τους με άλλες ανερχόμενες δυνάμεις εφόσον οι δικές τους εγγενείς δυνάμεις υπολείπονται (Oğuzlu 2019, 32).

2.4 Συμπέρασμα

Οι θεωρήσεις των Διεθνών Σχέσεων και οι θεωρίες της στρατηγικής εξετάζουν τον αναθεωρητισμό υπό διαφορετικό πρίσμα και διαφορετική οπτική γωνία. Κοινός τόπος είναι η προάσπιση των εθνικών συμφερόντων που προκύπτει τις περισσότερες φορές με την αλλαγή του status quo ενώ οι διαφορές εστιάζονται στο είδος της στρατηγικής που θα ακολουθηθεί. Στη συνέχεια θα εξεταστεί η εφαρμογή του όρου αναθεωρητισμός στην πολιτική των δύο υπό εξέταση κρατών, Ρωσίας και Τουρκίας.

2.4.1 Η αναθεωρητική πολιτική της Ρωσίας

Η Ρωσία ακολουθεί τις αρχές του αναθεωρητισμού κατά Schweller, δηλαδή λειτουργεί ως το «**λιοντάρι**» ή την «ατμομηχανή» που σέρνει ή θέλει να σέρνει πίσω της όσο το δυνατόν περισσότερα «**βαγόνια**» που εν προκειμένω είναι όλες οι πρώην σοβιετικές δημοκρατίες που ανεξαρτητοποιήθηκαν μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Η Ρωσία στην περιοχή του εγγύς εξωτερικού της φαίνεται να ακολουθεί διαφορετική εξωτερική πολιτική, καθώς θεωρεί ότι αυτές οι χώρες ως παραδοσιακά ανήκουν στη «σφαίρα επιρροής της», ενώ σε κάθε άλλη περίπτωση υπερασπίζεται σθεναρά την εφαρμογή των διατάξεων του καταστατικού Χάρτη των ΗΕ.

Η Ρωσία σήμερα εκμεταλλεύεται το συνδυασμό της ευρωπαϊκής διαίρεσης και αμφιβολίας, της αμερικανικής ασυνεχούς ανάμειξης και την απουσία στιβαρής ιεραρχίας στις προτεραιότητες της δυτικής εξωτερικής πολιτικής, καθώς προσφέρεται στο ρωσικό αναθεωρητισμό μία ιστορική ευκαιρία. Η ρωσική ηγεσία επανειλημμένα έχει εκφράσει τη δυσαρέσκειά της στην επικρατούσα υπό αμερικανική καθοδήγηση διεθνή τάξη και αντιτίθεται σθεναρά σε οποιαδήποτε διεύρυνση του NATO και της ΕΕ καθώς αισθάνεται ότι επηρεάζεται ο δικός της **lebensraum**. Η Ρωσία επιθυμεί την αναγνώριση των ρωσικών «νόμιμων συμφερόντων» στην περιφέρειά της, τη μη ανάμειξη εκ μέρους της Δύσης στις χώρες που η Μόσχα θεωρεί απαραίτητες για την ασφάλειά της (όπως η Ουκρανία και ο Νότιος Καύκασος) και την άρση των δυτικών οικονομικών και διπλωματικών κυρώσεων. Άλλοι ακαδημαϊκοί όμως υποστηρίζουν ότι ο ρωσικός εθνικισμός και ο εδαφικός επεκτατισμός είναι μία πραγματική απειλή για τη φιλελεύθερη διεθνή τάξη και προτείνουν όπως οι ΗΠΑ και η ΕΕ αντισταθούν στο ρωσικό αναθεωρητισμό μέσω ενός συνδυασμού **στρατηγικών ανάσχεσης** (containment) και **επαναφοράς** (rollback) (Pisciotta 2019, 18).

Ο Roy Allison εξετάζοντας την εκμετάλλευση από την πλευρά της Ρωσίας των διεθνών νομικών επιχειρημάτων μετά το 2014 και το συσχετισμό τους με την ενάσκηση ισχύος, εξέτασε δύο εναλλακτικές ερμηνείες, το **νομικό αναθεωρητισμό** (legal revisionism) και τη **realpolitik**. Η ανάλυσή του καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ενώ επισήμως η Ρωσία υποστηρίζει ότι υπερασπίζεται το διεθνές δίκαιο, στην πράξη εστιάζει την προσοχή της στη σχετική ισχύ και την παγκόσμια κατάταξη μεταξύ των κρατών. Με αυτή τη στρατηγική εργαλειοποιεί το διεθνές δίκαιο και χρησιμοποιεί την έννοια της κυριαρχίας ως «ασπίδα» για την υλοποίηση των στρατηγικών της σκοπών, όπως έγινε στην περίπτωση της Συρίας ή στη σύμπλευση με την Κίνα και τις χώρες των BRICS για την προώθηση ενός αντι-δυτικού μπλοκ (Allison 2017, 514-543).

Από την άλλη μεριά ο Sandor Fabian, κάνοντας μία ιστορική ανασκόπηση του όρου υβριδικός πόλεμος και μία ανάλυση του αποκαλούμενο δόγματος Γερασίμοφ, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η στρατηγική υβριδικού πολέμου της Ρωσίας αποτελεί περισσότερο ένα δυτικό μύθο παρά μία επίσημο ολιστικό ρωσικό στρατηγικό δόγμα (Fabian 2019, 308-325).

2.4.2 Η αναθεωρητική πολιτική της Τουρκίας

Σύμφωνα με τη θεωρία του Randal Schweller «bandwagoning for profit», επισήμως ακόμα η Τουρκία βρίσκεται στην «ατμομηχανή» του **NATO**. Παρόλα αυτά η στάση της στο θέμα της Κριμαίας με τις δηλώσεις του τότε υπουργού εξωτερικών Αχμέτ Νταβούτογλου "*... it is of great importance for us that Crimean Tatars live in peace together with other groups in Crimea as equal citizens and within the unity of Ukraine.[...] Turkey is ready to provide every support for the bright future of both Ukraine and Crimea*" (Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs 2014) και η άρνησή της να συμμετέχει στις κυρώσεις που έθεσαν στη Ρωσία, ΗΠΑ και ΕΕ, ενώ παράλληλα έχει εγκρίνει το ψήφισμα 68/262 της 27 Μαρτίου 2014 των ΗΕ, καταδεικνύει ότι η Τουρκία εφαρμόζει τη διαδικασία της εξαπάτησης, ακόμα και στο εσωτερικό συμμαχιών.

Τα τελευταία χρόνια η στρατηγική της σύμπλευσης φαίνεται να συνεχίζεται από την Τουρκία, αλλά αυτή τη φορά με άλλη «ατμομηχανή» που δεν είναι άλλη από τη **Ρωσία**. Οι Đidić and Kösebalabanhkosebalaban υποστηρίζουν ότι πρόκειται για μία «κατηγορηματική» περίπτωση σύμπλευσης (assertive bandwagoning), καθώς η διαφοροποίηση του περιβάλλοντος ασφαλείας στην περιοχή, κυρίως όσον αφορά τις αποσχιστικές τάσεις των Κούρδων που αποτελούν την κυριότερη απειλή ασφαλείας για την τουρκική ηγεσία, είχαν ως αποτέλεσμα την επανεμφάνιση του εθνικισμού και της ασφαλειοποίησης στην τουρκική εγχώρια πολιτική σκηνή. Σύμφωνα με τη θεωρία του Schweller η Τουρκία συντάσσεται στο άρμα της Ρωσίας με σκοπό να θέσει εαυτόν σε επιθετική θέση έναντι των Κούρδων της Συρίας και να απομακρύνει κάθε σκέψη τους για αυτονομία και ανεξαρτησία. Η Τουρκία επιθυμεί ασφαλέστερα σύνορα με τη Συρία καθώς και μεγαλύτερη πολιτική και στρατηγική επιρροή στη βόρεια Συρία και για το σκοπό αυτό έχει οδηγηθεί στη συνεργασία με τη Ρωσία (Đidić and Kösebalabanhkosebalaban 2019).

Η Τουρκία αποτελεί έναν από τους πλέον ενεργούς περιφερειακούς δρώντες όπως φαίνεται από τη θέρμη του Ερντογάν για να αυξήσει την επιρροή της Τουρκίας στην περιοχή της Μεσογείου. Κάτω από την ηγεσία του AKP, η Τουρκία ακολούθησε μία **ενεργή πολιτική γειτονίας**, αναπτύσσοντας μία νέα σειρά προληπτικών πολιτικών με στόχο τη Μέση Ανατολή, την Κεντρική Ασία, το νότιο Καύκασο και τη Μαύρη Θάλασσα. Παράλληλα, η αναβολή της τουρκικής υποψηφιότητας στην ΕΕ οδήγησε στην ανάπτυξη μίας περισσότερο συγκρουσιακής σχέσης μεταξύ της

Άγκυρας και των δυτικών γειτόνων της. Ως αποτέλεσμα ο καταλυτικός ρόλος της Τουρκίας στην περιοχή επαναβεβαιώθηκε από την έναρξη της Αραβικής Άνοιξης (Rémi Piet 2016, 3).

Οι έννοιες των «σφαιρών επιρροής» και των «περιοχών προνομιακού ενδιαφέροντος» πάντα ήταν παρούσες στις διεθνείς σχέσεις και ειδικότερα στις τριμερείς σχέσεις μεταξύ της Ευρώπης, της Ρωσίας και της Τουρκίας. Η αναβολή της διαδικασίας ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ μείωσε ακόμη περισσότερο την επιρροή της ΕΕ στην Ανατολή. Η Άγκυρα, από την πλευρά της, ανέπτυξε τη δική της αμφίβολη εξωτερική στρατηγική με στόχο να επανεγκαθιδρύσει την παλιά της επιρροή στη λεκάνη της Μεσογείου (Ibid, 4).

Η σταδιακή μεταμόρφωση της Τουρκίας του Ρ.Τ. Ερντογάν από ένα δυτικό κράτος με μία πληθώρα κοινωνικο-πολιτικών θεμάτων, παρόλα αυτά λειτουργώντας εντός του ΝΑΤΟϊκού πλαισίου, σε ένα μη-δυτικό κράτος με μία σειρά θεμελιωδών υπαρκτικών θεμάτων που δημιουργούν ένα εκρηκτικό εγχώριο περιβάλλον και μία απρόβλεπτη μεγαλομανιακή λειτουργία στις διεθνείς σχέσεις, επηρεάζει αρνητικά την ισορροπία ισχύος στην ανατολική Μεσόγειο (S. N. Litsas 2019, 177).

Η Τουρκία μία χώρα που έχει τις ρίζες της στην οθωμανική αυτοκρατορία, έχει μία ιδεολογία που είναι εκ φύσεως ιμπεριαλιστική και επεκτατική, παρά ταύτα τα τελευταία χρόνια ορισμένοι ακαδημαϊκοί στη γείτονα χώρα υποστηρίζουν ότι έδωσε τη θέση της σε μία ιδεολογία άμυνας της πατρίδας, που είναι εκ φύσεως αναθεωρητική κατ' αρχάς, αλλά και υποστηρίζουσα το status quo από τη στιγμή που η ανεξαρτησία επετεύχθη. **Η Τουρκία, σε αυτό το πλαίσιο, είναι η πρώτη χώρα που απέρριψε τις συνθήκες που επέβαλαν οι νικητές στα ηττημένα κράτη.** Παρόλο που αυτή είναι βασικά μία αναθεωρητική στάση, χάρη στην αντίληψη των ορίων της, η Τουρκία απέφυγε να δώσει την εντύπωση ότι θα μπορούσε να θεωρηθεί ως αντισυστημική από τη φύση της. Τα αναθεωρητικά κράτη που επιθυμούσαν να υποσκάψουν και τελικά να αναθεωρήσουν τις εφαρμοσθείσες συνθήκες άρχισαν να ανακάμπτουν και να επανεμφανίζονται στα μεταπολεμικά χρόνια. Η έλλειψη ικανότητας των δυνάμεων της Entente να καταστείλουν αυτές τις αναθεωρητικές τάσεις παρείχαν στην Τουρκία το έδαφος για να διεκδικήσει κάποια «σχετική αυτονομία» στις διεθνείς σχέσεις (Aydtintasbas 2020).

Συμπερασματικά η συχνά επαναλαμβανόμενη φράση «ο κόσμος είναι μεγαλύτερος από πέντε» αποτελεί την επιτομή του πνεύματος του τουρκικού αναθεωρητισμού, καθώς η Τουρκία επιθυμεί να την υπολογίζουν και να της συμπεριφέρονται ως μία παγκόσμια/περιφερειακή δύναμη, παρόμοια με την Κίνα και τη Ρωσία (Oğuzlu 2019, 39). Στο επόμενο κεφάλαιο θα παρουσιαστεί διεξοδικά ο τρόπος και τα μέσα που χρησιμοποιούν οι δύο υπό εξέταση χώρες για την επίτευξη του αναθεωρητισμού τους.

Κεφάλαιο 3^ο - Ο αναθεωρητισμός στην άμεση γειτονιά τους

3.1 Οι παγωμένες συγκρούσεις ως εργαλείο υβριδικού πολέμου

Ο 21^{ος} αιώνας χαρακτηρίζεται από μία σειρά νέων μορφών πολέμου, καθώς η χρήση βίας για την αλλαγή συνόρων απαγορεύεται από τον καταστατικό χάρτη του ΟΗΕ. Έτσι ο υβριδικός πόλεμος⁴, ένας όρος που εισήλθε στη θεωρία των Διεθνών Σχέσεων και της Στρατηγικής από τον Frank Hoffman που ανέπτυξε τη θεωρία του υβριδικού πολέμου σε μία σειρά από άρθρα και βιβλία, κυριαρχεί σε όλες τις μορφές συγκρούσεων σήμερα (Hoffman 2007).

Μία μορφή υβριδικού πολέμου αποτελούν και οι *παγωμένες συγκρούσεις*. Οι *παγωμένες συγκρούσεις* σύμφωνα με τον ορισμό που δίνουν οι Smetana και Ludvik «είναι καταστάσεις στις οποίες ο πόλεμος τελείωσε αλλά σταθερή ειρήνη δεν υλοποιήθηκε» προκύπτουν σε περιοχές κρατών που δεν ελέγχονται πλέον από τις κεντρικές αρχές (Smetana and Ludvik 2018, 1). Αυτές οι περιοχές παραμένουν υπό τη δικαιοδοσία των αποσχιστών που διεξάγουν ένα διάλογο ειρήνης με τους κρατικούς αξιωματούχους σε μία προσπάθεια «πλειστηριασμού» για να αυξήσουν την ισχύ της διακυβέρνησής τους. Από την άλλη μεριά ο Murat Caliskan εξέτασε τον υβριδικό πόλεμο μέσα από το πρίσμα της στρατηγικής θεωρίας και υποστήριξε ότι απλά αποτελεί τμήμα της εξέλιξης του πολέμου. Αναλύοντας τρεις διαφορετικούς πολέμους στους οποίους ενεπλάκη η Ρωσία – σε Κριμαία, ανατολική Ουκρανία και Συρία – υποστηρίζει ότι σε κάθε έναν από αυτούς εφήρμοσε διαφορετική στρατηγική χρησιμοποιώντας όλα τα διατιθέμενα μέσα σκληρής και ήπιας ισχύος, προσαρμοσμένη κάθε φορά στις δυνατότητες του αντιπάλου. Συνεπώς καταλήγει ο Caliskan δεν πρέπει να υπεραπλοποιείται η ρωσική εξωτερική πολιτική στενεύοντας την οπτική μας στην υβριδική θεωρία. (Caliskan 2019, 54-55).

Η Ρωσία και η Τουρκία χρησιμοποιούν τις *παγωμένες συγκρούσεις* ως ένα από τα μέσα υλοποίησης της Υψηλής τους Στρατηγικής στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής. Στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία οι περιπτώσεις που αναφέρονται σε *παγωμένες συγκρούσεις* αφορούν κατά κύριο λόγο τις περιπτώσεις συγκρούσεων μεταξύ κρατών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης που ξεκίνησαν στα τέλη της δεκαετίας του 1980 (Αμπχαζία, Νότια Οσετία, Ναγκόρνο Καραμπάχ και Τρανσνιεστρία) και σε αυτές προστέθηκε και η διαμάχη Ρωσίας-Ουκρανίας για τις περιοχές του Ντονμπάς

⁴ Σύμφωνα με τον Hoffmann ο υβριδικός πόλεμος μπορεί να διεξάγεται τόσο από κρατικούς δρώντες όσο και από μη κρατικούς δρώντες και ενσωματώνει «ένα εύρος διαφορετικών μορφών πολέμου, συμπεριλαμβανομένων των συμβατικών δυνατοτήτων, ακανόνιστων τεχνικών και σχηματισμών, τρομοκρατικών ενεργειών, συμπεριλαμβανομένης και της βίας χωρίς διάκριση και εγκληματική αναταραχή».

και της Κριμαίας (Waal and Twickel 2020, 3). Και οι πέντε μετα-σοβιετικές συγκρούσεις συχνά αποκαλούνται παγωμένες, αλλά στην πραγματικότητα οι καταστάσεις γύρω από αυτές κάθε άλλο παρά παγωμένες είναι, αλλά συνεχώς μεταβάλλονται. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περίπτωση του Ναγκόρνο Καραμπάχ που θα αναλυθεί στη συνέχεια, όπως και η περίπτωση του Ντονμπάς που η μετάβαση από την ειρηνική διαδικασία σε βίαιες συγκρούσεις είναι εξαιρετικά πιθανή. Η έλλειψη πόρων και εκτελεστικών δομών εκ μέρους της Ευρώπης και συγκεκριμένα του ΟΑΣΕ, που έχει αναλάβει τη διαμεσολάβηση στις περιπτώσεις του Ναγκόρνο-Καραμπάχ και της Τρανσδνιστερίας, σε σύγκριση με τους πόρους και τις δομές των ΗΕ, αλλά και η εξασθετισμένη εξαιτίας του βέτο ορισμένων κρατών μελών δυνατότητα λήψης αποφάσεων, έχουν επιτρέψει στη Ρωσία να υλοποιήσει την Υψηλή της Στρατηγική χωρίς ουσιαστική αντίδραση από τις μεγάλες δυνάμεις, τόσο στο 2^ο όσο και στο 3^ο επίπεδο κατά Waltz.

3.1.1 Η περίπτωση της Ρωσίας

“Άκουσε: εμπλεκόμαστε στην εξωτερική πολιτική με τον ίδιο τρόπο που εμπλεκόμαστε στον πόλεμο, με κάθε μέσο, κάθε όπλο, κάθε σταγόνα αίματος. Αλλά όπως και στον πόλεμο, εξαρτιόμαστε ταυτόχρονα τόσο από την Υψηλή Στρατηγική όσο και από τη γενναιότητα και την πρωτοβουλία του στρατιώτη στο πεδίο της μάχης» Ρώσος πρώην διπλωμάτης, 2017 (Galeotti 2017).

Η ρωσική αντίληψη περί του εξωτερικού εχθρού βασίζεται στην ιστορική γνώση. Οι Μογγόλοι κατέστρεψαν την πρωτεύουσα του κράτους των Ρως, το Κίεβο το 1223. Η Λιθουανία κατέλαβε μέρος της ρωσικής επικράτειας την περίοδο 1368-72, η Πολωνία εισέβαλε στη Ρωσία το 1609 και η Σουηδία το 1707. Η εισβολή του Μέγα Ναπολέον μνημονεύεται στην Οβερτούρα του Τσαϊκόφκι και η επιχείρηση Μπαρμπαρόσα του Χίτλερ, έφερε τη Βέρμαχτ πολύ κοντά στο Κρεμλίνο. Η στρατηγική ανύψωσης του George Kennan σχεδιάστηκε με σκοπό να περιορίσει την ισχύ της Σοβιετικής Ένωσης. Ως αποτέλεσμα είχε τη δημιουργία μίας σειράς συμμαχιών που περικύκλωσαν την ΕΣΣΔ. NATO, CENTO, SEATO κ.α.

Έτσι μετά την πτώση της σοβιετικής αυτοκρατορίας, οι Ρώσοι θεώρησαν την εξάπλωση του NATO στην ανατολική Ευρώπη ως μία άμεση απειλή στα εθνικά τους συμφέροντα. Μία απειλή που προκαλεί φόβο σύμφωνα με τη θεωρία του Barry Buzan όπως αυτή αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Η Ρωσική Ομοσπονδία, που προφανώς θεωρεί τον εαυτό της ως status quo κράτος,

προσπάθησε να δημιουργήσει μία buffer-zone, αντίστοιχη αυτής του προκατόχου της και στόχευσε στα κράτη της πρώην σοβιετικής ένωσης. Προκειμένου να τα ελέγξει και να αποφύγει να ξεφύγουν της ανατολικής τροχιάς τους, χειραγώγησε εθνικιστικές εντάσεις μεταξύ γειτονικών λαών. Αυτές οι χώρες είχαν αυτοπροσδιορισθεί για επτά δεκαετίες ως μέλη της Σοβιετικής Ένωσης. Για να το πετύχει υιοθέτησε τη γαλλική μορφή εθνικισμού: ανεξαρτήτως εθνικότητας, οι κάτοικοι μιας περιοχής ήταν μέλη αυτής της πολιτείας. Καθώς οι κεντρικές κυβερνήσεις είχαν την τάση να αντανακλούν τα συμφέροντα της πλειοψηφίας των πολιτών παρά αυτά των μειονοτήτων, προέκυψαν εσωτερικές συγκρούσεις, κυρίως για λόγους επιμερισμού των φυσικών πόρων. Το Κρεμλίνο ενθάρρυνε τις μειονότητες να θεωρούν εαυτούς διαφορετικούς από την πλειοψηφία του πληθυσμού. Έτσι στην Τρανσνιστερία, η Μόσχα έκτισε την αντίληψη ότι η τοπική μειονότητα κατείχε το δικό της εθνικό εθνικισμό. Ακολούθησε μία αντίστοιχη στρατηγική και στη Γεωργία για αρκετά χρόνια, πριν πείσει την αντίληψη ότι οι Αμπχαζιανοί και οι Οσσετιανοί ήταν στην πράξη Ρώσοι πολίτες. Στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ, η Ρωσία υποστήριξε ομάδες που θεωρούσαν ότι είναι συγγενείς των Αρμενίων. Τέλος στην Ουκρανία η Ρωσία αρνήθηκε τη νομιμοποίηση του ουκρανικού κράτους. Η προσάρτηση της Κριμαίας κατέδειξε περίτρανα ότι ο επανασχεδιασμός των συνόρων και ο αναθεωρητισμός επανήλθαν στις διεθνείς σχέσεις ως οι αρχές και οι τρόποι χάραξης πολιτικής (Razma 2014, 125).

Σε όλες τις περιπτώσεις η Ρωσία υποστήριξε ένα ειδικό καθεστώς και το δικαίωμα να παρεμβαίνει για να προστατεύσει είτε την ειρήνη είτε τα δικαιώματα των Ρώσων πολιτών. Από τη στιγμή που το Κρεμλίνο πέτυχε να εκδηλωθούν αποσχιστικές τάσεις, παρείχε στρατιωτική υποστήριξη με διάφορες μορφές στους αντάρτες. Στη συνέχεια χρησιμοποίησε την υπέρογκη περιφερειακή της παρουσία για να αναλάβει ρόλο στις διαπραγματεύσεις, όπου η Μόσχα χρησιμοποίησε τη θέση της για να αποφύγει την επίτευξη ειρήνης (Coyle 2018, 261-273).

Οι *παγωμένες συγκρούσεις* στις περιοχές των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών αποτελούν μία σημαντική πρόκληση στην εγκαθίδρυση διεθνών δεσμών στην ανατολική Ευρώπη και το Νότιο Καύκασο. Εξαιτίας της έλλειψης πλήρους κυριαρχίας στην επικράτειά τους, χώρες όπως η Γεωργία, η Μολδαβία και η Ουκρανία, δεν δύναται να ασκήσουν μία ανεξάρτητη εξωτερική πολιτική.

Είναι όλες τους ανάμεσα στον έλεγχο των αποκαλούμενων «πρωτο-κρατών» ταγμένες να εισάγουν τις επιβαλλόμενες από τη Ρωσία πολιτικές, καθώς το Κρεμλίνο εξασφαλίζει την ασφάλειά τους εφαρμόζοντας ένα πρόγραμμα οικονομικής βοήθειας. Μέχρι στιγμής η Μόσχα έχει κάνει

βήματα για να εμποδίσει τις ευρω-ατλαντικές επιδιώξεις αυτών των κρατών, καθώς ούτε το ΝΑΤΟ ούτε η ΕΕ επιτρέπουν να γίνουν μέλη τους κράτη που δεν δύναται να ασκήσουν πλήρη κυριαρχία στην επικράτειά τους.

Ειδική προσοχή πρέπει να δοθεί στην κατάσταση στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ, την «original» *παγωμένη σύγκρουση*, ως το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα παγωμένης σύγκρουσης χωρίς την άμεση συμμετοχή της Μόσχας. Ξεκίνησε το 1987, τέσσερα χρόνια πριν την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, η σύγκρουση σύντομα εντατικοποιήθηκε και κλιμακώθηκε ακόμη περισσότερο όταν η Αρμενία και το Αζερμπαϊτζάν έγιναν ανεξάρτητα κράτη το 1992. Μετά από 30.000 περίπου νεκρούς, η κατάπαυση του πυρός επήλθε το 1994 αφήνοντας στην Αρμενία τον έλεγχο της περιοχής του Ναγκόρνο-Καραμπάχ. Για 26 συναπτά έτη η σύγκρουση μεταξύ των δύο χωρών ήταν σταθερή και δεν οδήγησε σε πολιτική λύση (Cornell 2017).

Μία άλλη περίπτωση που εφαρμόστηκε η στρατηγική των παγωμένων συγκρούσεων είναι αυτή του Νότιου Καύκασου όπου η προσάρτηση της Κριμαίας από τη Ρωσία και η παρέμβαση στην ανατολική Ουκρανία θεωρήθηκαν από τις δυτικές κυβερνήσεις ως κατάφωρη προσβολή του ιδεώδους μιας διεθνούς τάξης που διέπεται από κανόνες. Αυτή η τάξη βασίζεται θεμελιωδώς σε κανόνες που αφορούν τη μη χρήση βίας. Η ευρύτερη διαμάχη νομικών και κανονιστικών θέσεων μεταξύ Μόσχας και δυτικών κρατών στη γειτονιά της Ρωσίας έχει τώρα γίνει οξεία. Έχει πολωθεί από την αθέτηση και παραβίαση της βασικής αρχής εκ μέρους της Ρωσίας στο μετα-ψυχροπολεμικό εδαφικό διακανονισμό, ότι τα κράτη δεν καταφεύγουν στη χρήση βίας για την επέκταση της εδαφικής τους επιρροής. Αυτή η απαγόρευση είναι ο θεμέλιος λίθος πάνω στον οποίο χτίστηκε το σύγχρονο σύστημα του διεθνούς δικαίου: ένα σύστημα που επιτρέπει την ανάπτυξη ενός περισσότερο εκλεπτυσμένου συστήματος κανόνων.

Σημειολογικά τις ώρες που γράφεται αυτή η εργασία, πραγματοποιείται μία ολική ανατροπή του τρέχοντος καθεστώτος που οδηγεί τον έλεγχο της διαφιλονικούμενης περιοχής στα χέρια των Αζέρων, υπό την αιγίδα Ρωσικών και Τουρκικών δυνάμεων, που αναμένεται να επιβάλλουν ένα νέο καθεστώς, εκμεταλλευόμενες τη στρατηγική του lawfare, προς υλοποίηση της Ύψηλης τους Στρατηγικής. Στους χάρτες «1» και «2» στο Παράρτημα «Α» φαίνεται η αλλαγή του status quo μετά την επιβολή της κατάπαυσης του πυρός την 9^η Νοεμβρίου 2020.

Η παγωμένη σύγκρουση της Ρωσίας με τη Γεωργία, «έλιωσε» κατά τη διάρκεια μιας διπλωματικής κρίσης τον Απρίλιο του 2008 για να μετατραπεί στη συνέχεια στο ρωσο-γεωργιανό πόλεμο. Η Γεωργία υποστήριξε ότι η έναρξη της σύγκρουσης ήταν μία απρόκλητη επίθεση στο κυρίαρχο έδαφός της από αυτονομιστές της Νότιας Οσετίας που δρούσαν υπό τις εντολές της Μόσχας, ενώ η Ρωσία ανακήρυξε την εμπλοκή της ως «επιχείρηση επιβολής της ειρήνης» ακολουθώντας την επιθετικότητα της Γεωργίας ενάντια στους κυανόκρανους και ρωσόφρονους στη Ν. Οσετία. Το αποτέλεσμα του πολέμου ήταν μία συντριπτική ήττα της Γεωργίας που έχασε τον ήδη χαλαρό έλεγχο που ασκούσε σε Ν. Οσετία και Αμπχαζία. Επιπρόσθετα, η χώρα υπέφερε διπλωματικά καθώς η τρωτότητα και η γειτνίαση με την αναθεωρητική Ρωσία ελαχιστοποίησαν τις πιθανότητες της Γεωργίας για είσοδο στο ΝΑΤΟ και την ΕΕ.

Η εφαρμογή της στρατηγικής των *παγωμένων συγκρούσεων* προσέφερε στη Ρωσία μία σειρά από στρατηγικές νίκες: διατήρησε τη Γεωργία επίσημα έξω από την τροχιά της ΕΕ και των ΗΠΑ, κατέδειξε στην ΕΕ και τις ΗΠΑ την ικανότητά της να απειλεί ζωτικής σημασίας μη ρωσικούς αγωγούς πετρελαίου και φυσικού αερίου από τη λεκάνη της Κασπίας θάλασσας (κυρίως τον αγωγό BTC που διέρχεται από την Τιφλίδα) και έστειλε ένα μήνυμα στην ηγεσία της ΕΕ και των ΗΠΑ ότι οι λήπτες αποφάσεων στο Κρεμλίνο είναι προετοιμασμένοι για να κλιμακώσουν συγκρούσεις προκειμένου να υπερασπιστούν και να προωθήσουν τα ρωσικά συμφέροντα σε περιοχές που θεωρούνται ζωτικής στρατηγικής αξίας (Richey 2017, 107).

Εκτός από τις ήδη αναφερθείσες περιοχές για τις οποίες υπάρχει πληθώρα επιστημονικών άρθρων και για τις οποίες είναι ξεκάθαρη η εφαρμογή της στρατηγικής των *παγωμένων συγκρούσεων*, υπάρχει και μία γενικότερη περιφέρεια, σημαντική για την εθνική ασφάλεια της Ρωσικής Ομοσπονδίας, που αξίζει να εξεταστεί περισσότερο από τους μελετητές, καθώς δύναται να αποτελέσει πεδίο *παγωμένων συγκρούσεων* στο εγγύς μέλλον.

Η περιοχή αυτή είναι η περιοχή της Κεντρικής Ασίας που είναι οικονομικά σημαντική και φέρει μεγάλη γεωστρατηγική αξία. Σε αυτή συμπεριλαμβάνονται οι κάτωθι χώρες: Καζακστάν, Κιργιστάν, Ουζμπεκιστάν, Τατζικιστάν και Τουρκμενιστάν. Οι εξωτερικές πολιτικές όλων των κρατών της Κεντρικής Ασίας, συμπεριλαμβανομένου και του ουδέτερου Τουρκμενιστάν, υπερθεματίζουν της στρατηγικής της *πολυκατευθυντικότητας* (multivectority) παρόλα ταύτα σε ένα διαφορετικό επίπεδο. Είναι προφανές ότι τα κράτη της Κεντρικής Ασίας παρακολουθούν στενά την εξέλιξη των γεγονότων στην Ουκρανία, με σκοπό να αποφύγουν την επανάληψή τους στη δική τους επικράτεια (Razma 2014, 130-132).

Η αντιγραφή των ρωσικών δράσεων στην Ουκρανία είναι δυνητικά επικίνδυνη για το Καζακστάν, όπου το ένα τέταρτο των κατοίκων του είναι Ρώσοι και το ποσοστό αγγίζει το 50% στα βόρεια τμήματα της χώρας. Αυτό το τμήμα της χώρας τέμνεται από τους εμπορικούς και ενεργειακούς δρόμους προς την Κίνα. Επιπρόσθετα συνορεύει με την Xinjiang, την επαναστατική περιοχή της Κίνας όπου οι ιδέες του Ουιγουρικού σεπαρατισμού έχουν βαθιές ρίζες. Επιπρόσθετα αξίζει να σημειωθεί ότι το Καζακστάν φιλοξενεί ρωσικές στρατιωτικές βάσεις, καθώς και ειδικές ρωσικές στρατιωτικές δυνάμεις, που έχουν αναπτυχθεί εκεί για να διασφαλίσουν το διαστημικό χώρο εκτόξευσης στο Baikonur.

Οι κάτοικοι του Καρακαλπακστάν δεν συμφωνούν με τις εξωτερικές και εγχώριες πολιτικές του (Ουζμπεκικού Ισλαμιστικού Προεδρικού) καθεστώτος Καρίμοφ. Οι Καρακαλπάκες είναι θετικοί στην ένωση με τη Ρωσία. Πολιτισμικά και γλωσσικά οι Καρακαλπάκες είναι πιο κοντά στους Καζάκους. Εκτιμάται ότι εάν ακούσει ένα θετικό μήνυμα από το Κρεμλίνο το Καρακαλπακστάν είναι έτοιμο να υψώσει τη ρωσική σημαία.

Η προσάρτηση της Κριμαίας και τα γεγονότα στην Ανατολική Ουκρανία προκάλεσαν δικαιολογημένη ανησυχία στην ηγεσία του Τατζικιστάν και του Κιργιστάν. Αυτές οι χώρες της Κεντρικής Ασίας φιλοξενούν τις μεγαλύτερες μονάδες ρωσικών ενόπλων δυνάμεων στην περιοχή.

Σε ένα μεγάλο βαθμό όλες αυτές οι αλληλεπιδράσεις παράγουν το γεωπολιτικό κώδικα στην Κεντρική Ασία: οι χώρες της περιοχής παρόμοια καθορίζουν τα εθνικά τους συμφέροντα, αναγνωρίζουν απειλές, καταστρώνουν και εφαρμόζουν τις εξωτερικές τους πολιτικές. Έτσι η πλέον εύλογη διεθνής συμπεριφορά οποιουδήποτε από τα κράτη της Κεντρικής Ασίας στο μέτωπο της εγχώριας απειλής είναι ο σχηματισμός μίας συμμαχίας με εκείνη τη μεγάλη δύναμη που έχει προσφέρει άμεση εγγύηση για την ασφάλεια στην ηγεσία της χώρας πχ αναπτύσσοντας τις ένοπλες δυνάμεις της ή παρέχοντας στρατιωτική βοήθεια.

Ανταλλάσσοντας οικονομικές εισφορές με απότομες διακοπές οικονομικών εισροών για την κατασκευή του φράγματος του Rogun, η Ρωσία μέχρι στιγμής έχει επηρεάσει σημαντικά την πολιτική του Τατζικιστάν. Το Καζακστάν, έχοντας τις ρίζες του κράτους του στην ιδέα του ευρασιανισμού, εύλογα θα ενωνόταν με τη Ρωσία, ταυτόχρονα προσπαθώντας να χρησιμοποιήσει τις ισχυρές του σχέσεις με την Κίνα για να ισορροπήσει τη ρωσική επιρροή. Η θέση του Καζακστάν πολύ πιθανόν να ωθούσε το Ουζμπεκιστάν να αναζητήσει συνεργασία με τις ΗΠΑ. Το Κιργιστάν και το Τατζικιστάν πολύ πιθανόν να ακολουθούσαν το Καζακστάν, ενώ το Τουρκμενιστάν πολύ εύλογα θα δήλωνε ουδετερότητα (Razma 2014, 132-141).

Συνεπώς εκτός από τις «παραδοσιακές» παγωμένες συγκρούσεις που στοχεύουν στη διατήρηση των εμπλεκομένων κρατών στη ρωσική σφαίρα επιρροής και οι χώρες της Κεντρικής Ασίας όπως προκύπτει από την ανωτέρω ανάλυση, βρίσκονται στο στόχαστρο της Ρωσικής Ομοσπονδίας και δεν αποκλείεται να αποτελέσουν στο μέλλον πεδίο νέων παγωμένων συγκρούσεων.

3.1.2 Η περίπτωση της Τουρκίας

Κατά τη διάρκεια του 21ου αιώνα η Τουρκική εξωτερική πολιτική βρέθηκε αντιμέτωπη με μία σειρά κρίσιμων για την υψηλή της στρατηγική θεμάτων. Τόσο στη γειτονιά της όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, ο αναθεωρητισμός της έχει δημιουργήσει παντού ανοιχτά μέτωπα, στα οποία ανεβάζει ή κατεβάζει την ένταση αναλόγως των συσχετισμών στο διεθνές σύστημα. Η δημιουργία παγωμένων συγκρούσεων *a la carte* φαίνεται να αποτελεί στρατηγική επιλογή στο υψηλότερο επίπεδο.

Ενώ από αρχές του 2002, με την άνοδο στην εξουσία του ΑΚΡ και την εφαρμογή του δόγματος «μηδενικών προβλημάτων» με τις γειτονικές της χώρες, του Υπουργού Εξωτερικών Αχμέτ Νταβούτογλου, η Τουρκία προσπάθησε να επιτύχει τους στόχους της χωρίς τη δημιουργία συγκρούσεων, μετά το 2010 και τις ευρύτερες αλλαγές στο διεθνές σύστημα, μία σειρά ζητημάτων αντιμετωπίζεται μέσω της δημιουργίας και διατήρησης παγωμένων συγκρούσεων, μία στρατηγική που φαίνεται ότι θα απασχολεί τη διεθνή κοινότητα για πολλά ακόμη χρόνια (Çakmak 2016).

Η Τουρκία, με την πολιτική της συντηρεί στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου από τη δεκαετία του 1970 μία ρητορική «παγωμένων συγκρούσεων» με την ευρύτερη έννοια με Ελλάδα και Κύπρο. Στην περίπτωση της Κύπρου μετά τις δύο τουρκικές εισβολές το 1974 και την παράνομη κατοχή του 37% του νησιού που οδήγησαν στη *de facto* διαίρεση του νησιού και την ανάδυση της αυτοαποκαλούμενης «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου» και παρά τα ψηφίσματα του ΣΑ του ΟΗΕ, η Τουρκία συντηρεί για πενήντα σχεδόν χρόνια μέσω μίας σειράς προκλήσεων. Ως αφορμή προβάλλει τα ενεργειακά ζητήματα και ως πρόφαση την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των τουρκοκυπρίων κατοίκων του βορείου τμήματος του νησιού, με αποτέλεσμα να διατηρεί ως εγγυήτρια δύναμη στρατιωτική παρουσία στο βόρειο τμήμα του νησιού. Με αυτή τη στρατηγική σταδιακά αυξάνει την ένταση μεταξύ ελληνοκυπρίων και τουρκοκυπρίων. Επιπρόσθετα, η Τουρκία δεν αναγνωρίζει την Κυπριακή Δημοκρατία ως ανεξάρτητο αυτόνομο

κράτος και ως κράτος μέλος της ΕΕ, ενώ την αποκαλεί «ελληνική αυτοδιοίκηση», όπως αναφέρεται και στην επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών (Republic of Turkey 2020).

Απότοκο αυτής της μη αναγνώρισης ως νομική οντότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι και η μη αναγνώριση της ΑΟΖ και των συμφωνιών που έχουν υπογραφεί από τη νόμιμη και διεθνώς αναγνωρισμένη κυβέρνηση της Κύπρου μονομερώς από την Τουρκία. Τελευταίο παράδειγμα κλιμάκωσης της έντασης στην περιοχή είναι η συνεχής παράνομη παρουσία πλοίων σεισμογραφικών ερευνών σε περιοχές της κυπριακής ΑΟΖ που έχουν παραχωρηθεί ως «οικόπεδα» σε εταιρίες δυτικών συμφερόντων, όπως φαίνεται στο Χάρτη «3» στο Παράρτημα «Α».

Η συντήρηση αυτής της παγωμένης σύγκρουσης εξυπηρετεί την Υψηλή Στρατηγική της Τουρκίας. Το «άνοιγμα» της παραλίας των Βαρωσίων στην Αμμόχωστο το Σεπτέμβριο και η «φιέστα» στην ίδια πόλη το Νοέμβριο του τρέχοντος έτους, μία πόλη που με βάση τα ψηφίσματα του ΣΑ του ΟΗΕ παρέμεινε κλειστή εν είδη «πόλης - φαντάσματος» από το 1974, αποτελεί άλλη μία κατάφορη απόδειξη της συντήρησης του κλίματος έντασης στην περιοχή και την εφαρμογή της πολιτικής των «παγωμένων συγκρούσεων» ως επιλογή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Αυτή η πολιτική αναμένεται να προκαλέσει κυρώσεις, καθώς η Τουρκία πλέον τίθεται ξεκάθαρα απέναντι στην εφαρμογή του Διεθνούς Δικαίου και την εφαρμογή των ψηφισμάτων του ΣΑ των ΗΕ (Euronews 2020). Η Τουρκία ξεκάθαρα πλέον απορρίπτει το διεθνές δίκαιο καθώς όπως χαρακτηριστικά δήλωσε ο εκπρόσωπος του Υπουργού Εξωτερικών Hami Aksoy στις 16 Νοεμβρίου 2020 «Τα ψηφίσματα του ΣΑ δεν υπερισχύουν των δικαιωμάτων περιουσίας. Επιπρόσθετα τα ψηφίσματα του ΣΑ δεν βρίσκονται πάνω από τη θέληση των ανθρώπων» (Turkish Ministry of Foreign Affairs 2020).

Μία διαφοροποιημένη κατηγορία των παγωμένων συγκρούσεων, είναι η κατηγορία των συγκρούσεων γκριζών ζωνών (grey zone conflicts). Σύμφωνα με ένα κείμενο που εκδόθηκε από τη Διοίκηση Ειδικών Δυνάμεων των ΗΠΑ το 2015, οι συγκρούσεις γκριζών ζωνών ορίζονται ως «ανταγωνιστικές δράσεις μεταξύ και εντός κρατικών και μη κρατικών δρώντων που εμπίπτουν ανάμεσα στον παραδοσιακό πόλεμο και την ειρήνη» (Sari 2020). Στην περίπτωση των Ιμίων, μετά τα γεγονότα του 1996 (Hellenic Republic, Ministry of Foreign Affairs)⁵, η Τουρκία εφαρμόζοντας

⁵ Hellenic Republic, Ministry of Foreign Affairs, “Turkish Claims”, (2018): <https://www.mfa.gr/en/issues-of-greek-turkish-relations/relevant-documents/turkish-claims.html>

την εν λόγω στρατηγική, ως επέκταση της πολιτικής αμφισβήτησης της ελληνικής κυριαρχίας στον εναέριο και θαλάσσιο χώρο του Αιγαίου, αλλά και των περιοχών δικαιοδοσίας για σκοπούς έρευνας και διάσωσης, έκανε το πρώτο βήμα για την αναθεώρηση και τελικώς την ανατροπή των Συνθηκών που υπεγράφησαν μετά το τέλος των Α' και Β' ΠΠ (Λωζάνης 1923 και Παρισίων 1947).

Η Τουρκία εκμεταλλεύεται και σε αυτή την περίπτωση τη στρατηγική υβριδικού πολέμου lawfare. Η υπογραφή του παράνομου και ανυπόστατου με βάση το διεθνές δίκαιο «τουρκολιβυκού μνημονίου» αποτελεί ένα δεύτερο βήμα στην υλοποίηση του σχεδίου της να δημιουργήσει, σύμφωνα με τους ισχυρισμούς της «γκρίζες ζώνες» (The National Herald)⁶. Σύμφωνα με την τουρκική πλευρά στο διεθνές δίκαιο, η αρχή της «απόστασης» δεν αναφέρεται ως κανόνας για την οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας ή ΑΟΖ. Ο βασικός κανόνας υποστηρίζει η τουρκική πλευρά, τόσο στο διεθνές δίκαιο όσο και στη σύμβαση για το δίκαιο της θάλασσας των ΗΕ είναι η αρχή της «δίκαιης μοιρασιάς». Σύμφωνα με αυτό, τα νησιά έχουν μικρότερη υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ σε σύγκριση με την ενδοχώρα. Πολλοί παράγοντες λαμβάνονται υπόψη σε αυτό το σημείο, όπως το μέγεθος των νησιών, η τοποθεσία και πόσο μακριά βρίσκονται από την ενδοχώρα. Έχουσα επίγνωση αυτής της αδικίας, η ελληνική πλευρά αποφεύγει να καθίσει στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, απαιτώντας ως προαπαιτούμενο ότι η Τουρκία θα σταματήσει τις δραστηριότητες εξόρυξης πριν την έναρξη διαλόγου (Anadolu Agency 2020).

Η τουρκική πλευρά φαίνεται να αναγνωρίζει ότι η στρατηγική των παγωμένων συγκρούσεων την απομακρύνει από το δυτικό μπλοκ χωρών και τη φέρνει περισσότερο κοντά σε Ρωσία και Κίνα, αλλά και με αυτές τις χώρες η κάθε περίπτωση εξετάζεται ξεχωριστά, καθώς τα συμφέροντά τους αλληλοσυγκρούονται. Η επιθυμία τους όμως να «σπάσουν» το μονοπώλιο της μοναδικής υπερδύναμης και να αναδυθούν ως νέοι πόλοι του διεθνούς συστήματος στην παρούσα χρονική περίοδο καλύπτει τα όποια βαθύτερα προβλήματα στις μεταξύ τους σχέσεις.

Στο κουρδικό ζήτημα, κομβική σημασία για την Τουρκία αποτελεί η απαγόρευση με κάθε τρόπο δημιουργίας ανεξάρτητου κουρδικού κράτους. Η Τουρκία στις αρχές του 21ου αιώνα, κατά

⁶The National Herald, “Turkey’s Foreign Minister Repeats “Grey Zone” Claims in the Aegean, (2020): https://www.thenationalherald.com/archive_politics/arthro/turkey_s_foreign_minister_repeats_grey_zone_claims_in_the_aegean-54198/

τη διάρκεια του πολέμου στο Ιράκ βρέθηκε να έχει αντίθετα συμφέροντα με τις ΗΠΑ, παρά την υποστήριξη που της προσέφερε, καθώς η ίδια επιθυμούσε με κάθε τρόπο την διατήρηση των συνόρων του Ιρακινού κράτους, προκειμένου να ελεγχθεί η κουρδική μειονότητα στο βόρειο Ιράκ. Ήδη από το 2015, ο Ερντογάν δήλωνε στο μέσο κοινωνικής δικτύωσης Twitter ότι, η προσπάθεια του ΡΥΔ να δημιουργήσει ένα κουρδικό κράτος θα αποτραπεί με κάθε μέσο *«Απευθύνομαι σε όλο τον κόσμο. Με κάθε κόστος, δεν θα επιτρέψουμε τη δημιουργία ενός κράτους βόρεια της Συρίας και νότια της Τουρκίας (Twitter)⁷»*. Προκειμένου να απαγορέψει τη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών που θα οδηγήσουν στη δημιουργία κουρδικού κράτους, από το 1978 και μέχρι σήμερα συντηρώντας τη ρητορική περί «τρομοκρατικής οργάνωσης» του ΡΚΚ η Τουρκία συντηρεί μία *παγωμένη σύγκρουση* με τους κούρδους «αντάρτες – τρομοκράτες», όπως τους αποκαλεί, τόσο στο έδαφος του Ιράκ όσο και στη Συρία.

Στο θέμα της Συρίας, η στάση της Άγκυρας απέναντι στο καθεστώς Άσαντ, διαφοροποιήθηκε το 2011 και από ένας «φίλος» του Άσαντ, ο Ερντογάν έγινε ένας βασικός του «εχθρός». Η κυβέρνηση Ομπάμα των ΗΠΑ, την περίοδο εκείνη πίεσε τον Ερντογάν προς αυτή την αλλαγή στάσης, να σκληρύνει δηλαδή τη στάση του απέναντι στον Άσαντ, αλλά αργότερα, η Ουάσιγκτον τροποποίησε τη στάση της, γεγονός που αποτελεί ένα από τα παράπονα της Άγκυρας προς τις ΗΠΑ (S. Cagartay 2019, 116-118). Ατόκο αυτής της αλλαγής στάσης ήταν η προσέγγιση της Τουρκίας προς τη Ρωσία και έναρξη της επιχείρησης «Ασπίδα του Ευφράτη» προς υποστήριξη του Free Syrian Army (FSA) τον Αύγουστο του 2016. Η επιχείρηση αυτή διέκρινε την Τουρκία ως τον «τρίτο πόλο» καθώς οι αντικειμενικοί της σκοποί ήταν σαφώς διακριτοί από αυτούς της Ρωσίας και των ΗΠΑ (Aktürk 2017, 89). Η Συρία στην παρούσα φάση θεωρείται αποτυχημένο κράτος (Fragile States Index)⁸, όπως και η Λιβύη. Η συμμετοχή της Τουρκίας και στις δύο χώρες συντηρεί τις συγκρούσεις, καθώς υποστηρίζει αντίπαλες πλευρές από αυτές που στηρίζονται από Ρωσία ή/και ΗΠΑ, όπως το καθεστώς Μόρσι και την Μουσουλμανική αδελφότητα στην Αίγυπτο.

Πέραν όμως από τη στρατηγική των παγωμένων συγκρούσεων ως εργαλείου υβριδικού πολέμου, η κατασκευή αφηγήματος ως μέσου προπαγάνδας είναι μία ακόμη πτυχή που αξίζει της

⁷ Twitter, 2020, https://twitter.com/RT_Erdogan/status/614536973529804800

⁸ Fragile States Index, 2020, <https://fragilestatesindex.org/country-data/>

προσοχής μας και της περαιτέρω ανάλυσής μας. Στις επόμενες παραγράφους θα επιδιωχθεί μία βαθύτερη ανάλυση αυτής της στρατηγικής και για τις δύο υπό εξέταση χώρες.

3.2 Η κατασκευή αφηγήματος ως μέσου προπαγάνδας

3.2.1 Η περίπτωση της Ρωσίας

Σε μία από τις χαρακτηριστικές του ομιλίες το 1939 ο Ουίνστον Τσώρτσιλ δήλωσε: «*Η Ρωσία είναι ένας γρίφος, τυλιγμένος σε ένα μυστήριο, μέσα σε ένα αίνιγμα*»⁹. Η Ρωσία χρησιμοποιεί διάφορα αφηγήματα για το διεθνές σύστημα, ως διαβούλευση για το ρόλο της στον κόσμο, ως προβολή κρατικής ισχύος και ως μέσο για να ασκήσει πειστική δύναμη στις διεθνείς σχέσεις. Χρησιμοποιεί τα αφηγήματα και στα τρία επίπεδα ανάλυσης του Waltz.

3.2.2 Η περίπτωση της Ρωσίας με βάση τα τρία επίπεδα ανάλυσης

Στο πρώτο επίπεδο, ο πρόεδρος της Ρωσίας Βλάντιμιρ Πούτιν με τις ομιλίες του δίνει τον τόνο της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής. Το κλειδί για τη ρωσική εξωτερική πολιτική, για τη στρατηγική της και τον καθορισμό κινήτρων και αντικειμενικών σκοπών, όλα προέρχονται από τον ίδιο άνθρωπο, τον πρόεδρό της Βλάντιμιρ Πούτιν. Η ομιλία του Πούτιν στην Κριμαία με αφορμή την ενσωμάτωση της Κριμαίας και της Σεβαστούπολης επίσημα στη Ρωσική Δημοκρατία, ήταν ένα πολιτικό γεγονός πολύ πιο σημαντικό από την ίδια την προσάρτηση της Κριμαίας. Ο στόχος του Πούτιν κατά τη διάρκεια αυτής της ομιλίας ήταν να νομιμοποιήσει, να δικαιολογήσει ακόμη και να αποθεώσει την πράξη της προσάρτησης. Αλλά έκανε πολύ περισσότερα. Ολοκλήρωσε μία ακόμη πιο σημαντική αποστολή. Δημιούργησε μία νέα ιδεολογία τον αποκαλούμενο «**Ruskiy Mir**», τον Ρωσικό Κόσμο. Καμία δικτατορία δεν μπορεί να διατηρηθεί στη βάση της βίας και του εκφοβισμού μόνο. Πρέπει να υπάρχει και κάποιο αφήγημα, κάποια μυθολογία ή ιδεολογία που να προσελκύει σημαντική μερίδα πληθυσμού για ένα σημαντικό χρονικό διάστημα. Πχ η ιδεολογία του Χίτλερ περί της υπεροχής του γερμανικού λαού ή η ιδεολογία του κομμουνισμού του Στάλιν. (Piontkovsky 2015, 6-7).

⁹ New York Times, “Churchill's definition of Russia still rings true”, <https://www.nytimes.com/2008/08/01/world/europe/01iht-letter.1.14939466.html>

Στην ίδια ομιλία ο Ρώσος πρόεδρος δανείστηκε αρκετά στοιχεία από τα κύρια δόγματα και από τη φρασεολογία της ναζιστικής εξωτερικής πολιτικής και προπαγάνδας. Αρχικά παρουσιάστηκε το δόγμα του «**διαιρεμένου έθνους**». Ο Πούτιν υποστήριξε ότι ο ρωσικός λαός είναι ένα διαιρεμένο έθνος. Αυτή ήταν η πρώτη φορά που αυτός ο όρος χρησιμοποιήθηκε σε μία τόσο υψηλού επιπέδου ομιλία. Στη συνέχεια δικαιολόγησε την προσάρτηση της Κριμαίας ως ένα μέρος της **συγκέντρωσης των ιστορικών ρωσικών περιοχών**. Ακολούθως τοποθέτησε μία νέα ταμπέλα για τους εχθρούς του, «*Natsional-predateli*», δηλαδή «**προδότες του έθνους**». Αυτό έθεσε ένα νέο τόνο καθώς στο παρελθόν δεν υπήρξε κανένας αντίστοιχος όρος στη σοβιετική ή ρωσική πολιτική διάλεκτο. Οι αντίπαλοι των σοβιετικών χαρακτηρίζονταν «εχθροί του λαού» ενώ «προδότες του έθνους» είναι καθαρά ναζιστική ορολογία. Παρά ταύτα, το πλέον σημαντικό δόγμα ήταν αυτό του «ρωσικού κόσμου». Ο Πούτιν υποστηρίζει ότι είναι δικαίωμά του καθώς και ιερή του υποχρέωση να προστατέψει όχι μόνο τους ρώσους πολίτες – αλλά και τους ρωσικής εθνικότητας καθώς και τους ρωσόφονους, σε όλο τον κόσμο. Και για να καταδείξει ότι η Κριμαία ήταν μόλις το πρώτο βήμα στην προώθηση της ατζέντας του ρωσικού κόσμου, ο Πούτιν άμεσα ενεργοποίησε άλλο ένα επίπεδο. Δημιούργησε έναν νέο όρο «*Novorossiya*», τη «Νέα Ρωσία». Με το *Novorossiya* αναφέρεται στις οχτώ ουκρανικές περιοχές, που κατά την άποψή του, μη δικαιολογημένα παραδόθηκαν στην Ουκρανία μετά την επανάσταση των Μπολσεβίκων. Με αυτή τη ρητορική ο Πούτιν έχει δημιουργήσει ένα μακροπρόθεσμο ιδεολογικό σύστημα που του επιτρέπει να δικαιολογεί το ρόλο του για πάντα, καθώς αυτό είναι ένα πολύ μακροπρόθεσμο πρόγραμμα (Piontkovsky 2015, 7-8).

Στο πρώτο επίπεδο υποστηρίζουν επίσης το ρωσικό αφήγημα και οι Υπουργοί Εξωτερικών και Άμυνας της Ρωσίας Sergei Lavron και Sergei Shoigu. Σύμφωνα με δηλώσεις τους, η προτεινόμενη μέθοδος αλλαγής καθεστώτος της κυβέρνησης των ΗΠΑ ήταν το «ελεγχόμενο χάος» (*upravlyaemii khaos*). Η γενική ιδέα αυτής της θεωρίας μπορεί να θεωρητικοποιηθεί ως ένα βασικό μοντέλο εντολέα-πράκτορα όπου η κυβέρνηση των ΗΠΑ φέρεται να κατευθύνει και να χρηματοδοτεί τοπικούς δρώντες σε άλλες χώρες όπως οι ΜΚΟ και τα κόμματα της αντιπολίτευσης, με σκοπό την υποκίνηση της κοινωνικής αστάθειας ακολουθούμενη από αλλαγή καθεστώτος. Η πεποίθηση ότι χείρα δυτικών κυβερνήσεων ήταν πίσω από τις πρόσφατες πολιτικές αναταραχές – στο εγγύς εξωτερικό της Ρωσίας (όπως στο Κιργιστάν το 2005, την Ουκρανία το 2004 και 2014, στη Γεωργία το 2003), στη Μέση Ανατολή (Συρία το 2011, Αίγυπτος το 2013, Λιβύη το 2011) ή

στα κινήματα διαμαρτυρίας στη Ρωσία το 2011 – είναι ευρέως αποδεκτή στους κύκλους των ρώσων πολιτικών και στρατιωτικών ηγετών και έχει ισχυρά προωθηθεί από το ρωσικό κράτος. Η αντίληψη ότι των ΗΠΑ/NATO ως πρώτιστη απειλή ασφαλείας για τη Ρωσία είναι σαφώς ξεκαθαρισμένη στα επίσημα κείμενα στρατηγικής της χώρας, όπως είναι το Δόγμα Εξωτερικής Πολιτικής, το Δόγμα Ασφαλείας και το Στρατιωτικό Δόγμα (Kragh, Andermo και Makashova 2020, 10).

Στο *δεύτερο επίπεδο* και όσον αφορά την ρωσική εσωτερική πολιτική σκηνή, τα κυρίαρχα αφηγήματα μεταξύ των Ρώσων πολιτικών και στρατιωτικών ηγετών προωθούν ένα σκεπτικισμό μίας θεωρούμενης παγκόσμιας τάξης υπό αμερικανική καθοδήγηση και περιγράφουν τη Ρωσία ως το θύμα της δυτικής υπεροψίας και της εχθρότητας του NATO. Στη Ρωσία, παρόλα αυτά, η αντιδυτική κριτική γενικά και ο αντιαμερικανισμός πιο συγκεκριμένα, έχει γίνει πιο ριζοσπαστικός ενώ η αντίληψη που προωθείται από το Κρεμλίνο είναι ότι οι ΗΠΑ (ή το NATO) επιζητούν την εφαρμογή «αλλαγής καθεστώτος» ή «χρωματιστής επανάστασης» στη Ρωσία και στους συμμάχους της οποιαδήποτε στιγμή. Παρόλα αυτά, μία ευρύτερη αντίληψη ανάμεσα στους Ρώσους περί μίας εξωτερικής απειλής μοιάζει να είναι μόνιμη, ενώ η συγκεκριμένη αντίληψη απειλής διαφοροποιείται κατά διαστήματα: το 1996 το 75% των Ρώσων που ερωτήθηκαν πίστευε ότι η χώρα τους έχει «εχθρούς», αλλά το ποσοστό αυτό ήταν μικρότερο σε σχέση με το 2014 (84%) αλλά υψηλότερο σε σχέση με το 2017 (66%) (Kragh, Andermo and Makashova 2020, 11).

Στο *τρίτο επίπεδο* και μέσω του αφηγήματός της για το διεθνές σύστημα, εξελίσσονται διαμάχες σχετικά με το ρόλο της Ρωσίας στη μετα-ψυχροπολεμική ευρωατλαντική περιοχή, καθώς και περισσότερες θεμελιώδεις συζητήσεις αναφορικά με το πώς οι μεταβολές κατανομής ισχύος στον κόσμο θα επηρεάσουν τη θέση της Ρωσίας σε αυτόν (Miskimmon and O'Loughlin 2017, 111).

3.2.3 Η περίπτωση της Ρωσίας με βάση τις θεωρίες στρατηγικής

Σύμφωνα με τον Mason Richey, η κατασκευή αφηγήματος ως μέσο προπαγάνδας εξυπηρετεί τέσσερις αντικειμενικούς σκοπούς: α) να αποτρέψει τις αντίπαλες πολιτικές οντότητες, όπως οι ΗΠΑ και η Ευρώπη, να προκαλέσουν τη ρωσική κινητική δράση, β) να γενικεύσει τον κυνισμό αναφορικά με την εσωτερική και εξωτερική πολιτική, απαξιώνοντας την ιδέα την παγκόσμιας

διακυβέρνησης και να καταστήσει πιο δημοφιλή τη ρωσική πολιτική ατζέντα μεταξύ του διεθνούς πληθυσμού, γ) να νομιμοποιήσει εικονικά κατασκευασμένα «στοιχεία στο έδαφος» και δ) να δημιουργήσει έριδες εντός και μεταξύ των κρατών που συμμαχούν ενάντια σε οιαδήποτε ρωσική δράση (Richey 2017, 109).

Για την επίτευξη αυτής της στρατηγικής χρησιμοποιούνται οι κάτωθι τακτικές: α) στρατηγική χρήση των ΜΜΕ για τη δημιουργία αφηγήματος που να παρουσιάζει τη Ρωσία ως ένα ισχυρό κράτος ικανό να αμυνθεί/προωθήσει τα συμφέροντά του και να ζημιώσει τους αντιπάλους της. β) γενίκευση κυνισμού σχετικά με πολιτικές, υποβάθμιση του διεθνούς δικαίου και των κανόνων του και υπόθαλψη διεθνών ομάδων υποστηρικτών της Ρωσίας, καθώς είναι χρήσιμες για το ρωσικό υβριδικό πόλεμο καθώς οι δραστηριότητες διαβρώνουν την εμπιστοσύνη μεταξύ των λαών καθώς και των πολιτικών ηγετών σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο. Έτσι μειώνεται τυχόν αντίσταση σε ενδεχόμενη ρωσική δράση. γ) Αλλοιώνοντας την αντίληψη της «αλήθειας» μέσω των ΜΜΕ. Παραδείγματος χάριν περιγράφοντας τους αντιπάλους ως τρομοκράτες ή εγκληματίες πολέμου, όπως έγινε με την κυβέρνηση της Γεωργίας, τους Σύριους αντάρτες και τις δυνάμεις αυτοάμυνας της Ουκρανίας. Επίσης η Ρωσία υπογράφει καταπαύσεις του πυρός, τις οποίες εν συνεχεία παραβιάζει, καθώς είναι αδύνατο να αποδειχθεί ποια πλευρά πρώτη προέβη σε παραβίαση, έχοντας έτσι την ευκαιρία να ολοκληρώσει τη στρατηγική της δράση (Richey 2017, 110).

Η ρωσική προπαγάνδα λειτουργεί πλέον τόσο αποτελεσματικά που ακαδημαϊκοί υποστηρίζουν ότι η Μόσχα με απλά εργαλεία και μία μικρή δόση τύχης, έχει καταφέρει μέσα σε μία δεκαετία, όσα δεν κατάφερε η Σοβιετική Ένωση επί εβδομήντα χρόνια (Matveeva 2018, 10).

Συμπερασματικά η Ρωσία, εκμεταλλεύεται το κυρίαρχο αφήγημα του πολέμου με τη Δύση, για τους εξής δύο λόγους: πρώτον, οι ΗΠΑ είναι η μοναδική μεγάλη δύναμη που ανοιχτά θεωρεί τη Ρωσία (μαζί με την Κίνα) ως αντίπαλο. Δευτερευόντως, παρά την πολιτική ρητορική της Ρωσίας να παρουσιάζει τις ΗΠΑ ως μία δύναμη σε πτωτική πορεία, ελάχιστοι υψηλόβαθμοι Ρώσοι λήπτες αποφάσεων πιστεύουν ότι η αμερικανική ισχύς έχει διαβρωθεί σε τέτοιο βαθμό που να έχει απωλέσει την ικανότητά της να δίνει τον τόνο στη δυναμική των διεθνών σχέσεων (Chekov, et al. 2019, 30).

Σύμφωνα με τον Sandor Fabian, η Federal Security Service (FSB), κρατική υπηρεσία που διαχειρίζεται μέσα πληροφοριακών επιχειρήσεων, συντονίζει τη διανομή ψευδών πληροφοριών κυρίως μέσω των ΜΜΕ και του διαδικτύου με σκοπό να επηρεάσει τον αντίπαλο πληθυσμό, με την κωδική ονομασία «ενεργά μέτρα» (Fabian 2019, 317).

Η εξωτερική συμπεριφορά της Ρωσίας μετά την ομιλία του προέδρου Πούτιν στο Μόναχο το 2007 (President of Russia 2007), αποτέλεσε ένα πραγματικό μανιφέστο που όπως σχολίασε σκωπτικά η εφημερίδα του Βερολίνου Maerkische Allgemeine *«μισό αιώνα μετά τη θυελλώδη ομιλία του Νικίτα Χρουστσόφ στα Ηνωμένα Έθνη, ένας ηγέτης του Κρεμλίνου σφυροκοπά για μία ακόμη φορά διεθνές φόρουμ. Τουλάχιστον, ο Βλαντιμίρ Πούτιν δεν έβγαλε το παπούτσι του»*, αποτελεί την ξεκάθαρη απόρριψη της μετασοβιετικής Ρωσίας στην αμερικανική κυριαρχία την οποία θεωρεί ως «απαράδεκτη» και μη έχουσα «ηθική βάση για το μοντέρνο πολιτισμό» (Καθημερινή)¹⁰.

Όταν το 2014 ένα λαϊκό κίνημα υποστηριζόμενο από τις ΗΠΑ απείλησε να αποκόψει την Ουκρανία από την τροχιά της Ρωσίας, το Κρεμλίνο προσάρτησε την Κριμαία και παρακίνησε μία εξέγερση στην ανατολική περιφέρεια του Ντονμπάς. Αυτό που η Δύση θεώρησε ως μία σκανδαλώδη παραβίαση του διεθνούς δικαίου, το Κρεμλίνο εφαρμόζοντας τη στρατηγική του **lawfare** πρόβαλε ως αυτοάμυνα. Παρακάμπτοντας την ειρηνική διαδικασία υπό την αιγίδα των ΗΕ, στην οποία οι ΗΠΑ είχαν κεντρικό ρόλο, η Ρωσία συνεργάστηκε με το Ιράν και την Τουρκία στην εξεύρεση μίας τελικής πολιτικής λύσης της κρίσης στη Συρία. Η προσάρτηση της Κριμαίας που πραγματοποιήθηκε από τη Ρωσία το 2014, είναι το γεγονός που ξεχωρίζει στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων στη μετα-ψυχροπολεμική εποχή: ήταν η πρώτη φορά μετά το τέλος του Β' ΠΠ στην Ευρώπη που ένα τμήμα κυρίαρχου κράτους προσαρτήθηκε με τη βία. Αυτό σημαίνει ότι η επανασχεδίαση των συνόρων και ο αναθεωρητισμός έχουν επιστρέψει στις διεθνείς σχέσεις ως οι αρχές και τα μέσα στη χάραξη πολιτικής (Razma 2014, 125).

Οι Bachmann και Munoz επίσης υποστηρίζουν ότι το παράδειγμα της εισβολής στην Κριμαία αποτελεί καθαρή περίπτωση **lawfare** που *«κινείται στα όρια της νομικής ασάφειας και εξερευνεί τα νομικά κατώφλια και τις ψευδείς γραμμές»*. Επιπρόσθετα ο Jan Almang υποστηρίζει ότι

¹⁰ Καθημερινή, «Η Ρωσία βγαίνει από τη χειμερία νάρκη», <https://www.kathimerini.gr/world/277895/i-rosia-vgainei-apo-ti-cheimeria-narki/>

η συγκεκριμένη περίπτωση είναι ένα τυπικό παράδειγμα επιχείρησης που εσκεμμένα προσπαθεί να θολώσει τις γραμμές μεταξύ πολέμου και ειρήνης (Almang 2019, 191-192).

Πιο πρόσφατα, η Μόσχα προσπάθησε ενεργά να ανακτήσει τον κεντρικό της ρόλο στη Μέση Ανατολή και τη Μεσόγειο, όπως φαίνεται από το κύμα των πρόσφατων συγκρούσεων στη Λιβύη και τη Συρία, καθώς και στις διαπραγματεύσεις για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν και τη διαμάχη Ισραήλ-Παλαιστίνης. Στα Βαλκάνια και την Κεντρική Ασία, η ρωσική επιρροή είναι τέτοια που ούτε οι ευρωπαϊκές ούτε οι τουρκικές στρατηγικές εξωτερικής πολιτικής μπορούν να αποτρέψουν την επανεπιβεβαιωμένη όρεξη της Ρωσίας για περιφερειακή ηγεμονία. Η ευρέως αναγνωρισμένη νέα επιθετικότητα της Ρωσίας στις διεθνείς υποθέσεις υπό την ηγεσία του προέδρου Πούτιν έχει σημαντικές επιπτώσεις στην περιοχή. Η ενέργεια, το εμπόριο, η περιφερειακή ενσωμάτωση και η στρατιωτική ισχύς, καθώς επίσης η πολιτιστική και γλωσσική συγγένεια, αποτελούν τα διαχρονικά εργαλεία που χρησιμοποιεί η ρωσική ηγεσία για να ασκήσει την επιρροή της στα κράτη-μέλη της Κοινοπολιτείας των Ανεξαρτήτων Κρατών και όχι μόνο (Rémi Piet 2016, 2-3).

Όπως καταγράφεται σε μελέτες για την εξωτερική πολιτική της μετασοβιετικής Ρωσίας, που δεν εφαρμόζουν συστηματικά τις θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων, η Ρωσία του Πούτιν έχει γίνει ολοένα και πιο ανθεκτική και ισχυρή και πλέον επιδιώκει να ελέγξει την περιοχή της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και να αποκαταστήσει τις σφαίρες επιρροής της παγκοσμίως, εξισορροπώντας την επιρροή των ΗΠΑ και αποσυνθέτοντας της διατλαντική κοινότητα (Korolev 2018, 888).

Ενώ όμως σήμερα σχεδόν όλοι στην Ουάσιγκτον δεν έχουν την παραμικρή αμφιβολία για το κατά πόσο η Ρωσία βαδίζει στο δρόμο προς τη δημοκρατία και η απερχόμενη κυβέρνηση Τραμπ θεωρεί τη Ρωσία ως ένα στρατηγικό ανταγωνιστή, για πολλά χρόνια και ιδιαίτερα από τη δεκαετία του 1990 και μετά, οι εκάστοτε κυβερνήσεις των ΗΠΑ μετρούσαν την επιτυχία τους σε μεγάλο βαθμό σε σχέση με την πρόοδο της Ρωσίας προς μία περισσότερο δυνατή και λειτουργική δημοκρατία. Όμως η ώρα της αλήθειας ήρθε για την κυβέρνηση Κλίντον με την τοποθέτηση μίας νέας κυβέρνησης συντηρητικών και κομμουνιστών μετά την οικονομική κατάρρευση του 1998, για τον Μπους όταν ο Πούτιν αντιτάχθηκε στην κοινωνία των πολιτών ως αντίδραση στην Πορτοκαλί επανάσταση στην Ουκρανία το 2004 και για τον Ομπάμα ήρθε όταν ο Πούτιν ανακοίνωσε το 2011 ότι αφού υπηρέτησε ως πρωθυπουργός θα διεκδικούσε και πάλι την προεδρία της χώρας (Graham 2019, 137).

Ο καθηγητής Σπυρίδων Λίτσας υποστηρίζει ότι ο Πούτιν αναπτύσσει το ρωσικό «έξυπνο πυροβολικό» συνδυάζοντας πολιτικές σκληρής και ήπιας ισχύος σε μία κατεύθυνση όπου ο ρωσικός αναθεωρητισμός συναντά τις επιδιώξεις του Κρεμλίνου για ένα αναβαθμισμένο ρόλο της Ρωσίας στη μετά την 11^η Σεπτεμβρίου παγκόσμια πολιτική σκηνή (S. N. Litsas 2019, 177).

3.2.4 Η περίπτωση της Ρωσίας με βάση τις θεωρίες συνομοσίας

Μία άλλη πτυχή του ρωσικού αφηγήματος έχει να κάνει με τις *θεωρίες συνομοσίας* που συστηματικά υποστηρίζουν μία ευρύτερη άποψη, ότι η Ρωσία βρίσκεται υπό απειλή. Ως τέτοια, το φαινόμενο αυτό εξυπηρετεί να δικαιολογηθεί ορθολογικά τόσο η συγκεκριμένη διεξαγωγή της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής όσο και η στοχευμένη καταπίεση διάφορων εγχώριων ομάδων ως αναγκαία για λόγους ασφαλείας (Kragh, Andermo and Makashova 2020, 14).

Ο Nikolai Patrushev, γραμματέας του Συμβουλίου Ασφαλείας, πρώην διευθυντής της Ομοσπονδιακής Υπηρεσίας Ασφαλείας της Ρωσίας και ευρέως αποδεκτός ως μέρος του στενού κύκλου του προέδρου Βλάντιμιρ Πούτιν, υποστήριξε το 2015 ότι οι ΗΠΑ θα προτιμούσαν η Ρωσία να μην υπήρχε καθόλου ως κράτος και ότι με βάση την αμερικανική αντίληψη η Ρωσία δεν δικαιούται την προικοδότηση σε φυσικούς πόρους. Για να υποστηρίξει αυτή την ιδέα, ανέφερε την υποτιθέμενη δήλωση της πρώην Υπουργού Εξωτερικών των ΗΠΑ Madeleine Albright ότι ούτε η Άπω Ανατολή ούτε η Σιβηρία ανήκουν στη Ρωσία. Ήδη την ίδια ημέρα με τη δημοσίευση της συνέντευξης, η Yulia Latypina στην εφημερίδα Novaya Gazeta αποδόμησε την ιστορία και εντόπισε την προέλευση του μύθου της Albright σε διαδικτυακά φόρουμ που υποστηρίζουν το Κρεμλίνο, παρόλο που κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι δηλώσεις του Patrushev αντικατόπτριζαν μία γνήσια αντίληψη. Σε ένα πιο πρόσφατο παράδειγμα, ο Ρώσος πρόεδρος υποστήριξε ότι «κάποιοι» συγκέντρωνε βιολογικό υλικό από Ρώσους πολίτες και ότι οι ΗΠΑ πιθανώς λειτουργούν ένα παράνομο εργαστήριο βιολογικού πολέμου στη Γεωργία, παρόλο που δεν παρουσίασε καμία αξιόπιστη απόδειξη. Όπως υποστηρίζει ο Ilya Yablokov, κατά τη διάρκεια της τρίτης προεδρίας του Πούτιν (2012-2018) η κοσμοθεωρία συνομοσιολογίας έγινε ένα αυξανόμενο «σημαντικό στοιχείο της πολιτικής ιδεολογίας της χώρας, εκμεταλλευόμενο τη λαϊκή νοσταλγία για τα μεγαλεία του Ρωσικού παρελθόντος, δικαιολογώντας την απολυταρχική στροφή και παρέχοντας τη βάση για κοινωνική συνοχή και λαϊκή κινητοποίηση (Kragh, Andermo and Makashova 2020, 20).

Ως μία απεικόνιση του πώς μία *θεωρία συνομοσίας* μπορεί να προωθήσει το ρωσικό αφήγημα, μπορούμε να σημειώσουμε ένα επεισόδιο που έλαβε χώρα το φθινόπωρο του 2018, όταν το Υπουργείο Άμυνας της Ρωσίας αποδέσμευσε μία αναφορά υποστηρίζοντας ότι το Κέντρο Έρευνας για τη Δημόσια Υγεία Richard Lugar στην Τιφλίδα της Γεωργίας, ήταν στην πραγματικότητα προκάλυψη για την στρατιωτική ανάπτυξη ενός υποτιθέμενου αμερικανικού υψηλά τοξικού βιολογικού όπλου με δυνατότητα να στοχοποιήσει συγκεκριμένες εθνικές ομάδες, πχ τους Ρώσους. Η αναφορά υποστήριζε, εκπληκτικά, ότι 73 Γεωργιανοί είχαν ήδη πεθάνει μεταξύ 2015 και 2018 από χημικά και βιολογικά πειράματα που διεξήχθησαν στο «Εργαστήριο Lugar». Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η πληροφορία προφανώς έφτασε μέχρι τον Βλάντιμιρ Πούτιν, που κατ' ελάχιστο δύο φορές στα τελευταία χρόνια αναφέρθηκε στην αναφορά ως αξιόπιστη έρευνα των κακόβουλων αμερικανικών δραστηριοτήτων στο εγγύς εξωτερικό της Ρωσίας (Kragh et al. 2020, 12).

3.2.5 Η περίπτωση της Τουρκίας

Ο Ιωσήφ Στάλιν περιέγραψε το έργο των συγγραφέων ως παρόμοιο με τη «μηχανική των ανθρώπων ψυχών». Αναφερόταν όχι μόνο σε κάθε είδος συγγραφής, αλλά στη συγγραφή προπαγάνδας. Το τουρκικό αφήγημα στηρίζεται διαχρονικά σε μια παραπλανητική εικόνα, η οποία προσαρμόζεται στους επεκτατικούς σχεδιασμούς του κράτους που δημιουργήθηκε μετά τη διάλυση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας με την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών, μία Συνθήκη που έχει αφήσει το στίγμα της και στη σύγχρονη εξωτερική πολιτική της γείτονος χώρας με το αποκαλούμενο «Σύνδρομο των Σεβρών», την ανασφάλεια για τη διαίρεση και το τέλος της κρατικής κυριαρχίας (Yavuz 2020, 201).

3.2.6 Η περίπτωση της Τουρκίας με βάση τα τρία επίπεδα ανάλυσης

Στο *πρώτο επίπεδο*, ιστορικά ο κύριος εκφραστής του τουρκικού αφηγήματος ήταν ο Μουσταφά Κεμάλ (αργότερα Ατατούρκ) ο ιδρυτής του νεοτουρκικού κράτους, που προσπάθησε να αποκόψει το νέο κράτος από τα δεσμά του παρελθόντος, τον πολιτισμό, το θεσμικό ρόλο της θρησκείας και από το περιφερειακό της περιβάλλον. Δημιούργησε έτσι ένα κοσμικό αφήγημα προκειμένου να ενταχθεί σταδιακά η χώρα του στο δυτικό τρόπο σκέψης και λειτουργίας, κάτι που υλοποιήθηκε με γοργούς ρυθμούς μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (Zucconi 2020, 34-35).

Στο ίδιο επίπεδο σήμερα, κύριος εκφραστής του τουρκικού αφηγήματος είναι ο νυν πρόεδρος Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, που βρίσκεται τα τελευταία είκοσι σχεδόν χρόνια στον προεδρικό θώκο. Σύμφωνα με τον Hakan Yanuz, ο Ερντογάν, ο 12^{ος} πρόεδρος της Τουρκικής Δημοκρατίας, έχει το μαγικό χάρισμα να ξυπνά συναισθήματα που βρίσκονται σε λήθαργο στις ψυχές των απλών Τούρκων. Να ξυπνά στιγμές ταυτόχρονα νικηφόρες και τραγικές καθώς και τους ήρωες και τις πομπές που τους συνόδευαν πριν την εγκαθίδρυση της σύγχρονης Τουρκίας, κάνοντας έτσι τις μάζες να αισθάνονται ότι είναι οι απόγονοι ενός μοναδικού και ιστορικά σημαντικού πολιτισμού (Yanuz 2020, 2).

Σύμφωνα με δημοσίευσή της Arzu Geybullayeva, ο Ερντογάν εκμεταλλεύτηκε το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016, για να αποδώσει στο κίνημα Γκιουλέν κατηγορίες που κρίνονται επιεικώς αβάσιμες. Ανάμεσα σε αυτές είναι η καταγγελία, που αποδόθηκε από τον ίδιο τον Ερντογάν, ότι το κίνημα Γκιουλέν μπορεί να ήταν υπεύθυνο για την κατάρριψη του ρωσικού αεροσκάφους που εισήλθε παράνομα στον τουρκικό εναέριο χώρο κατά τη διάρκεια μιας αποστολής στη Συρία, στα τέλη του 2015. Η Άγκυρα αναζητούσε την αποκατάσταση των σχέσεών της με τη Μόσχα την περίοδο που ο Ερντογάν έκανε αυτή τη δήλωση. Σύμφωνα με την Geybullaya «*Εκκάρθαρα, ο Φετουλάχ Γκιουλέν και το κίνημά του, υπηρετούν τον ίδιο ευρύ και εξυπηρετικό σκοπό που οι Τροτσκιστές και Τσαριστές έκαναν για τον Στάλιν. Εξυπηρετούν το απολυταρχικό καθεστώς να αποδώσει αξιοπιστία σε δράσεις που σε κάθε άλλη περίπτωση δεν θα είχαν απολύτως κανένα νόημα και κάνουντάς το, να νικήσει τους πραγματικούς του εχθρούς: την αλήθεια και τη δημοκρατία. Πράγματι, η χρήση «αβάσιμων ισχυρισμών» έχει γίνει κανόνας στην Τουρκία. Στην καταστολή που ακολούθησε το αποτυχημένο στρατιωτικό πραξικόπημα του περασμένου έτους, περισσότεροι από 100.000 υπάλληλοι έχασαν τη δουλειά τους. Η κυβέρνηση βλέπει γκιουλενιστές εχθρούς του κράτους οπουδήποτε θέλει, ειδικά σε αυτό που απομένει από τον ελεύθερο τύπο» (Geybullayeva 2017).*

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό παράδειγμα δημιουργίας ψευδών ειδήσεων ως μέσου προώθησης του τουρκικού αφηγήματος αποτελεί προπαγανδιστικό βίντεο της τουρκικής κυβέρνησης, που μαρτυρά τους νέο-οθωμανικούς πόθους του Ταγίπ Ερντογάν που φαντάζεται τον εαυτό του χαλίφη από την Κόκκινη Μηλιά και το Ματζικέρτ, έως την Μέκκα, τα Βαλκάνια και το Γιβραλτάρ¹¹. Στο δημοσίευμα

¹¹ Πρώτο Θέμα, Τουρκία: Απίστευτο βίντεο προπαγάνδας με τον... «χαλίφη» Ερντογάν, <https://www.protothema.gr/greece/article/1037915/apisteuto-video-propagandas-me-ton-halifi-erdogan/>

αναφέρεται ότι «Ο ναός της Αγίας Σοφίας χρησιμοποιείται για μία ακόμη φορά από την τουρκική προπαγάνδα, ενώ είναι εμφανής η προσπάθεια να συνδεθεί ο Ταγίπ Ερντογάν με τους «ένδοξους» Σουλτάνους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και να τονιστεί -έμμεσα- πως η Τουρκία αποτελεί την προστάτιδα των απανταχού μουσουλμάνων, όπως είναι και ο ευσεβής πόθος του Τούρκου προέδρου. Στο τεσσάρων λεπτών βίντεο, παραγωγής του υπουργείου Επικοινωνίας, αποτελεί μια συρραφή των ένδοξων στιγμών των Οθωμάνων και της σύγχρονης Τουρκίας, με τον Ερντογάν να φαίνεται στα πλάνα να χαιρετά το ερευνητικό πλοίο *Fatih*. Προς τόνωση του ηθικού του τουρκικού λαού αλλά και του στρατεύματος υπάρχουν πλάνα από τον τουρκικό στόλο, περίπολα του τουρκικού πεζικού, που «δένονται» με τους Οθωμανούς ιππείς και εφόδους του τουρκικού στρατού κατά τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο, καθώς και εικόνες από τα αεροσκάφη επιδείξεων της Τουρκίας. Επίσης εμφανίζονται πλάνα από την Κάαμπα, τον ιερό χώρο δηλαδή όπου προσεύχονται οι μουσουλμάνοι στη Μέκκα και η οποία βρίσκεται στο έδαφος της Σαουδικής Αραβίας, καθώς και του τεμένους Αλ Ακσά στην Ιερουσαλήμ, τρίτο ιερότερο χώρο του Ισλάμ, μετά τη Μέκκα και τη Μεδίνα το οποίο σήμερα βρίσκεται στο έδαφος του Ισραήλ».

Το προκλητικό βίντεο ανήρτησε στον προσωπικό του λογαριασμό στο Twitter, ο υπουργός Επικοινωνίας, Φαχρετίν Αλτούν, σχολιάζοντας: «*Η Κόκκινη Μηλιά (Kizilelma) (σ.σ. ο όρος χρησιμοποιείται και από τους Τούρκους) για εμάς είναι μια μεγάλη και ισχυρή Τουρκία. Είναι η ένδοξη πορεία του Έθνους μας, που έγραψε έπη από το Ματζικέρτ ως τις 15 Ιουλίου (σς απόπειρα πραξικοπήματος κατά του Ερντογάν). Η Κόκκινη Μηλιά είναι το μεγάλο δέντρο όπου στη σκιά του πολλοί καταπιεσμένοι ξαποσταίνουν. Από το Γιβραλτάρ ως τη Χιτζάζ (Μέκκα) από τα Βαλκάνια ως την Ασία, όλη η ανθρωπότητα λαχταρά*» γράφει στην ανάρτησή του ο Αλτούν.

Εκφραστής στο πρώτο επίπεδο ανάλυσης είναι και ο εκάστοτε Υπουργός Εξωτερικών, με τον Μεβλούτ Τσαούσογλου να ασκεί σήμερα τα καθήκοντα, μετά τους Γκιουλ, Μπαμπατζάν και Νταβούτογλου που προηγήθηκαν στην περίοδο που αναφέρεται η παρούσα εργασία. Οι δηλώσεις των Υπουργών Εξωτερικών που προσπαθούν να δημιουργήσουν ή/και να υποστηρίξουν το τουρκικό αφήγημα είναι αναρίθμητες, καθώς σχεδόν σε κάθε τους επίσημη δήλωση μπορεί ο μελετητής να αναγνωρίσει την προσπάθεια αυτή. Η επίσημη σελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών της Τουρκίας είναι το πρωτεύον μέσο για την προώθηση του τουρκικού αφηγήματος.

Σύμφωνα με τον Leonard Stone, στην Τουρκία ιστορικά καταγράφονται τρία διαφορετικά αφηγήματα: α) το κεμαλικό αφήγημα, β) το τουρκικό δεξιό αφήγημα και γ) το κεντροευρασιατικό

αφήγημα. Το κεμαλικό αφήγημα, που βρίσκεται στο *δεύτερο επίπεδο* ανάλυσης του Waltz, έχει ως πυλώνες τα έξι βέλη του κεμαλισμού (αρχικά τον εθνικισμό, την κοσμικότητα, το ρεπουμπλικανισμό και το λαϊκισμό και στη συνέχεια προστέθηκαν ο κρατισμός και ο επαναστατισμός). Κεντρικό δόγμα του κεμαλισμού ήταν η ικανότητα του κράτους να υπερασπίζεται τα σύνορά του (Stone 2009, 413-414).

Ο Doğan Gürpınar υποστηρίζει ότι από τη στιγμή που ο κεμαλισμός απώλεσε την ικανότητά του «να ελέγχει το κέντρο» και να παρέχει ικανοποιητικές ιστορικές προοπτικές και αφηγήματα στο τέλος της σύγχρονης εποχής, έπρεπε να εγκαταλειφθεί. Αυτό θα μπορούσε να γίνει είτε με το να τροποποιηθεί σε μία εναλλακτική φιλελεύθερη και κριτική εμπλοκή με την πορεία της σύγχρονης Τουρκίας είτε να ριζοσπαστικοποιηθεί και να περιθωριοποιηθεί μέσω θεωριών συνομοσίας (Gürpınar 2013, 425).

Στο *τρίτο επίπεδο* η Τουρκία εκμεταλλεύεται τη συμμετοχή της στους Διεθνείς Οργανισμούς για να στηρίξει και να προωθήσει το αφήγημά της. Στο επόμενο κεφάλαιο θα γίνει ιδιαίτερη μνεία σε αυτό το ζήτημα.

3.2.7 Η περίπτωση της Τουρκίας με βάση τις θεωρίες στρατηγικής

Μία διαφορετική στρατηγική στο πλαίσιο δημιουργίας αφηγήματος παρατηρείται στο ζήτημα της Κύπρου, όπου η Αγκυρα αφού για δεκαετίες προετοίμασε το έδαφος αρχικά για την στρατιωτική της παρουσία και εν συνεχεία για τη διχοτόμηση του νησιού, σήμερα επικαλείται το διεθνές δίκαιο, το οποίο σύμφωνα με τη στρατηγική του *lawfare* ερμηνεύει κατά το δοκούν. Η αποκαλούμενη «Τουρκική Δημοκρατία της Β. Κύπρου», σύμφωνα με δήλωση του τούρκου προέδρου Ετσεβίτ το 1997, αποτελεί πυλώνα εθνικής ασφάλειας για την Τουρκίας καθώς η χώρα εξαρτάται «...Από την προοπτική της ασφάλειας των νότιων ακτών μας, από τα λιμάνια του Ισκέντερουμ και της Μερσίνης, και των αγωγών πετρελαίου που υπάρχουν ή των αγωγών πετρελαίου και φυσικού αερίου που θα κατασκευαστούν στο μέλλον, είναι απαίτηση-για την ασφάλεια της Τουρκίας πάνω από όλα- η συνέχιση της παρουσίας Τούρκων στρατιωτών στην «ΤΔΒΚ» καθώς και η συνέχιση της ύπαρξης αυτής της Δημοκρατίας-και ελπίζουμε πως θα συνεχίσει να υφίσταται για πάντα-και πως οι τούρκοι στρατιώτες θα παραμείνουν εκεί στο διηνεκές» (Bryant and Hatay 2015).

Η Τουρκία εκμεταλλεύεται σε μεγάλο βαθμό τη χρήση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης για την προώθηση της εξωτερικής της πολιτικής. Σύμφωνα με το πρακτορείο Reuters, πάνω από 7.000 λογαριασμοί που βρέθηκαν να υποστηρίζουν τον πρόεδρο Ερντογάν και προσπαθούσαν να επανασχεδιάσουν την τουρκική πολιτική ανεστάλησαν. Το γεγονός αυτό προκάλεσε την έντονη αντίδραση του τούρκου προέδρου που κατηγόρησε ευθέως τη συγκεκριμένη πλατφόρμα (Reuters 2020). Ανάλογη περίπτωση ψευδούς χρήσης των μέσων κοινωνικής δικτύωσης είναι η χρήση πλαστών φωτογραφιών (πχ ο ισχυρισμός ότι Τούρκοι στρατιώτες στη βόρεια Συρία ταΐζουν ή φροντίζουν μικρά παιδιά, ενώ η φωτογραφία απεικονίζει Πακιστανούς στρατιώτες το 2010) (Alarabiya News 2019).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα δημιουργίας ψευδών ειδήσεων ως μέσου προώθησης του τουρκικού αφηγήματος είναι και η πρόσφατη κρίση με τον κορονοϊό, όπου η Τουρκία δήλωνε ότι θα ήταν έτοιμο το πρώτο εμβόλιο της Τουρκίας κατά του Covid-19. Ο επικεφαλής της ομάδας των εργασιών για το εμβόλιο κατά του Covid-19, καθηγητής Χακάν Ακμπουλούτ δήλωνε τον Αύγουστο του 2020 ότι ολοκληρώθηκαν οι εργασίες σε ζώα στις 8 Ιουλίου και αναμένεται να ξεκινήσουν την παραγωγή του εμβολίου τον Οκτώβριο.¹² Παράλληλα και ο τούρκος πρόεδρος, σε δηλώσεις του, ανακοίνωσε ότι δύο εμβόλια για τον κορωνοϊό έχουν παραχθεί στην Τουρκία και έχουν δοκιμαστεί με επιτυχία σε ζώα. Σύμφωνα με το Anadolu, ο Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν ανέφερε ότι σε συνεργασία με κρατικούς, ιδιωτικούς τομείς, πανεπιστήμια, η Τουρκία σημειώνει μεγάλη πρόοδο στην ανάπτυξη εμβολίων, φαρμάκων κατά του COVID-19.¹³ Ενώ το 2020 οδεύει προς το τέλος του είναι ξεκάθαρο ότι ελάχιστες εταιρίες από χώρες κολοσσούς, όπως οι ΗΠΑ θα καταφέρουν να έχουν έτοιμο προς γενική κυκλοφορία κάποιο εμβόλιο και φυσικά η τουρκική προπαγάνδα απλώς προσέθετε ένα ακόμη συμβάν στον αστείρευτο κατάλογό της.

Για την υλοποίηση της Υψηλής της Στρατηγικής στον τομέα κατασκευής αφηγήματος ως μέσου προπαγάνδας, το *modus operandi* της Τουρκίας βασίζεται στην αποσιώπηση εγχώριων κριτικών, ενώ ταυτόχρονα ξοδεύει εκατομμύρια σε Δημόσιες Σχέσεις στο εξωτερικό και υποστηρίζεται κυρίως από το τηλεοπτικό δίκτυο TRT World. Το κανάλι που ξεκίνησε το 2015, εκπέμπει καθημερινά όλο το 24ωρο, με κεντρικά γραφεία στην Κων/πολη και κέντρα εκπομπής σε Λονδίνο,

¹² TRT net, Τουρκικός τύπος 11.08.2020, <https://www.trt.net.tr/greek/tourkikos-tupos/2020/08/11/tourkikos-tupos-11-08-2020-1470920>

¹³ iefimerida, Ερντογάν: Η Τουρκία έχει δύο εμβόλια για τον κορωνοϊό -Κάνουμε δοκιμές σε ζώα και ανθρώπους, <https://www.iefimerida.gr/kosmos/erntogan-ypo-dokimi-dyo-embolia-gia-ton-koronoio>

Ουάσινγκτον και Σιγκαπούρη. Το TRT World αναφέρει ότι έχει πρόσβαση σε 260 εκατομμύρια νοικοκυριά σε πάνω από 190 χώρες. Είναι ευρύτατα διαθέσιμο στις ΗΠΑ ενώ το περιεχόμενό του, στοχεύει κυρίως στις αντιλήψεις ενός αγγλόφωνου διεθνούς ακροατηρίου προς όφελος των εγχώριων και διεθνών πολιτικών στόχων της κυβέρνησης Ερντογάν. Σύμφωνα με στοιχεία της εφημερίδας Financial Times βιομηχανικοί αναλυτές εκτιμούσαν τα ετήσια λειτουργικά του έξοδα μεταξύ 77 και 155 εκατομμύρια δολάρια (Financial Times 2016).

Σύμφωνα με τη σελίδα European Federation of Journalists με στοιχεία του Φεβρουαρίου του 2019, 157 δημοσιογράφοι βρίσκονται στη φυλακή, ενώ ο Δείκτης Παγκόσμιας Ελευθερίας Τύπου το 2019, κατατάσσει την Τουρκία στην 157η θέση σε σύνολο 180 χωρών (European Federation of Journalists 2019). Αντίστοιχα η σελίδα Stockholm center for freedom, αναφέρει ότι 81 δημοσιογράφοι έχουν καταδικαστεί και βρίσκονται στη φυλακή, ενώ άλλοι 93 έχουν βρισκονται στη φυλακή ενώ αναμένουν να δικαστούν και άλλοι 167 αναζητούνται (Stockholm center for freedom 2020).

Τέλος αξίζει να σημειωθεί ότι παρόλο που τα προαναφερθέντα γεγονότα καταδεικνύουν ότι η Τουρκία έχει καταβάλει μεγάλη προσπάθεια να διαμορφώσει τη συζήτηση γύρω από τα θέματα που θεωρεί εθνικού ενδιαφέροντος και υποστηρίζουν την Υψηλή της Στρατηγική, **η προεδρική διεύθυνση επικοινωνιών ίδρυσε μόλις τον Ιούλιο του 2018 το Τμήμα Στρατηγικών Επικοινωνιών και Διαχείρισης Κρίσεων** ("Department of Strategic Communication and Crisis Management"), ενώ **από το Σεπτέμβριο του 2020** η αποστολή του είναι να αντιμετωπίσει «ψυχολογικές επιχειρήσεις, προπαγάνδα και επιχειρήσεις παραπληροφόρησης εναντίον της Τουρκίας». Όπως δηλώνει ο Διευθυντής Επικοινωνιών καθηγητής Φαρετίν Αλτούν (Prof. Fahrettin Altun): *«Ο στόχος μας είναι να συνεισφέρουμε στο ιδεώδες μίας ανεπτυγμένης, εύφορης, ειρηνικής, μεγάλης, ισχυρής και πλήρως ανεξάρτητης Τουρκίας, για τον οποίο έχουν καταβληθεί προσπάθειες υπό την ηγεσία του προέδρου μας, με μία προοπτική στρατηγικής επικοινωνίας. Θα συνεχίσουμε να αγωνιζόμαστε με όλα τα μέσα για να εξασφαλίσουμε ότι η φωνή της Τουρκίας, η οποία έχει γίνει μία περιφερειακή δύναμη και παλεύει για να γίνει μία παγκόσμια δύναμη, θα ακουστεί σε όλο τον κόσμο και τα επιχειρήματά μας θα ειπωθούν στη διεθνή κοινότητα»* (Turkish Directorate of Communications 2020).

3.3 Συμπέρασμα

Ο αναθεωρητισμός ως στρατηγική επιλογή Ρωσίας και Τουρκίας στην άμεση γειτονιά τους τόσο μέσω της πτυχής των παγωμένων συγκρούσεων ως εργαλείου υβριδικού πολέμου, όσο και μέσω της κατασκευής αφηγήματος ως μέσου προπαγάνδας, αναδεικνύει την κυριαρχία των νέων μορφών πολέμου στον 21^ο αιώνα.

Βέβαια, η στρατηγική αυτή επιλογή μπορεί να εφαρμοστεί ευκολότερα σε περιοχές με αποσχιστικές τάσεις και οι οποίες συνορεύουν με χώρα που έχει βλέψεις. Παρ' όλα αυτά, η συμπεριφορά της Ρωσίας στην Ουκρανία αποτελεί μέρος μιας προσπάθειας να εξασφαλίσει εμμέσως τον έλεγχο του αποκαλούμενου «εγγύς εξωτερικού», που χάθηκε μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ. Αυτή η συμπεριφορά δεν μελετήθηκε επαρκώς από τα Δυτικά κέντρα λήψεως αποφάσεων. Επίσης, δεν δόθηκε από τη Δύση η δέουσα προσοχή στο λεγόμενο «Δόγμα Medvedev» του 2008, σύμφωνα με το οποίο η προστασία των δικαιωμάτων Ρώσων πολιτών (εκτός επικράτειας) αποτελεί ύψιστη προτεραιότητα της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, ενώ η Δούμα, νομοθετώντας σχετικά από το 2009, επιτρέπει στις ρωσικές δυνάμεις να επεμβαίνουν στο εξωτερικό για την προστασία Ρώσων, με τον Ρώσο πρόεδρο Putin να αναφέρει μεταξύ άλλων πως η Ρωσία θα προασπίζεται, πάντα και ενεργά, τα δικαιώματα των Ρώσων ακόμη και στο εξωτερικό με κάθε διαθέσιμο μέσο (Foreign policy of the Russian Federation 2008).

Η συζήτηση για τον υβριδικό πόλεμο γίνεται τα τελευταία χρόνια στη Δύση και στη Ρωσία, καθώς και σε άλλα μέρη ανά τον κόσμο. Έχει φτάσει και στην Ελλάδα, όπως είδαμε και στα πρόσφατα γεγονότα στον Έβρο με τις υποκινούμενες από τις τουρκικές αρχές μαζικές απόπειρες παράνομες εισόδους μεταναστών. Ο Υβριδικός Πόλεμος είναι ένας όρος που έχει κακοποιηθεί, δηλαδή έχει πλατειάσει τόσο πολύ, που ο καθένας καταλαβαίνει κάτι άλλο. Είναι μια πολιτικο-στρατιωτική στρατηγική που δεν αφορά μόνο στην χρησιμοποίηση συμβατικών στρατιωτικών μέσων. Αφορά και άλλα πράγματα. Ο πόλεμος αυτού του είδους βασίζεται στην αρχή της αληθοφανούς άρνησης ή διάψευσης. Δηλαδή, κάθε φορά, αυτός που εξαπολύει έναν υβριδικό πόλεμο, θέλει να κινείται σε μια γκρίζα ζώνη, να καλύψει το αποτύπωμα του, να αιφνιδιάσει τον αντίπαλο σε όλα τα επίπεδα. Το νέο όμως στοιχείο σε αυτό το είδος πολέμου είναι ότι διαφοροποιείται το κέντρο βάρους του αντιπάλου. **Δεν είναι πια ο αντίπαλος, αλλά η κοινωνία.** Αυτό είναι το κέντρο βάρους.

Εκ κατακλείδι, είναι σαφές ότι το νέο είδος πολέμου, ο Υβριδικός Πόλεμος, μπορεί να είναι ιδιαιτέρως αποτελεσματικός. Δεν θα πρέπει ωστόσο να θεωρούμε ότι πρόκειται για απειλές οι οποίες επιφέρουν πάντοτε το προσδοκώμενο από τον αντίπαλο αποτέλεσμα, καθώς, η ομίχλη του πολέμου (Fog of War), καθιστά πολλές φορές, απρόβλεπτη την εξέλιξη των γεγονότων.

Στη συγκεκριμένη περιπτώσιολογική μελέτη διαφαίνεται πως η Ρωσία διατηρεί παγωμένες συγκρούσεις στη μετα-σοβιετική ζώνη επειδή μία τέτοια λύση εμποδίζει μία περαιτέρω ανάπτυξη της ευρω-ατλαντικής ενσωμάτωσης της περιοχής. Οι κεντρικές αρχές σε αυτές τις χώρες δεν διαθέτουν ικανοποιητικούς οικονομικούς πόρους ή στρατιωτικές δυνατότητες για να επιβάλουν την επανένταξη των «οιονεί κρατών» που κυβερνώνται από αυτονομιστές. Η Ρωσία εκμεταλλεύεται τις παγωμένες συγκρούσεις στις πρώην Σοβιετικές δημοκρατίες για να διατηρήσει τη σφαίρα επιρροής της και για το σκοπό αυτό υποστηρίζει τα πολιτικά καθεστάτα που είναι υπέρ της Μόσχας.

Για τη Ρωσία η υποκινούμενη από τις ΗΠΑ διατήρηση του status quo παγκοσμίως σημαίνει αναθεωρητισμό και επέκταση στο χώρο που θεωρεί ως την αυλή της. Στις περιπτώσεις της Γεωργίας και της Κριμαίας δεν έγινε άμεση επίθεση ή εισβολή στη Ρωσία. Παρόλα αυτά, η Ρωσία αποφάσισε προληπτικά να δράσει προκειμένου να αυξήσει την επιρροή της και να προστατέψει τα μακροχρόνια συμφέροντά της από αυτούς που θεωρεί ως πιθανές απειλές. Όπως αναφέρει ο καθηγητής Σπυρίδων Λίτσας: «*Το μήνυμα είναι απλό και καθαρό: μείνε πιστός στη Ρωσία και ποτέ δεν θα είσαι μόνος όταν τα πράγματα γίνουν δύσκολα*» (S. Litsas 2019, 183).

Όσον αφορά την Τουρκία, το νέο σλόγκαν της Τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, όπως αναφέρεται στο μήνυμα του νέου Διευθυντή Επικοινωνιών «να ενδυναμώσουμε συνολικά το όνομα της Τουρκίας» (“*to empower the Turkey brand altogether*”) καταδεικνύει σαφέστατα τη σημασία που δίνει η Τουρκία σήμερα στην ολιστική αναβάθμιση του ρόλου της και την προσπάθεια υλοποίησης του αναθεωρητικού της στρατηγικού προσανατολισμού (Turkish Directorate of Communications 2020).

Στο επόμενο κεφάλαιο θα εξεταστεί η έκφραση του στρατηγικού αναθεωρητισμού στο πλαίσιο της συμμετοχής των δύο υπό εξέταση χωρών στους Διεθνείς Οργανισμούς στους οποίους συμμετέχουν.

Κεφάλαιο 4^ο - Ο αναθεωρητισμός στους Διεθνείς Οργανισμούς

4.1 Θεωρητικό Υπόβαθρο

Σύμφωνα με τη θεώρηση του **κλασικού ρεαλισμού**, «οι Δ.Ο. είναι δημιουργήματα και εργαλεία στα χέρια των ισχυρών. Τόσο οι Δ.Ο. όσο και οι συμμαχίες υπάρχουν για όσο υφίστανται σταθερά κοινά συμφέροντα και ανάλογα με την ισχύ των κρατών-μελών. Η ισχύς αυτή και η ικανότητα επηρεασμού της εξωτερικής πολιτικής των κρατών μεταξύ τους, θα μπορούσαμε να ερμηνεύσουμε, είναι αποτέλεσμα πρόσκαιρων αθροισμάτων και όχι μονιμότερων ενδοδυναμικών συνδυασμών που προκύπτουν» (Κουσκουβέλης 2004, 61).

Αντίθετα ο **νεορεαλισμός** ή **δομικός ρεαλισμός** υποστηρίζει ότι οι Δ.Ο. «...αντανακλούν την (πάγια) κατανομή ή τους συσχετισμούς ισχύος στο διεθνές σύστημα και είναι (περίπου όπως και στο ρεαλισμό) εργαλεία στα χέρια των ισχυρών του διεθνούς συστήματος)». Από την άλλη μεριά ο **πλουραλισμός** δέχεται τον καταλυτικό ρόλο των Δ.Ο. και των διεθνών καθεστώτων, υποστηρίζοντας ότι «οι Δ.Ο. είναι αποτέλεσμα μεταξύ των κρατών και ότι τα συμμετέχοντα κράτη δεν λειτουργούν αυτόνομα και ελεγχόμενα μόνο από τις κατανομές (στρατιωτικής) ισχύος αλλά επηρεάζονται από τους Δ.Ο. και τα διεθνή καθεστάτα, που δημιουργούν παράλληλα διαφορετικές πηγές ισχύος από αυτές που δέχονται οι ρεαλιστές» (Κουσκουβέλης 2004, 74).

Οι **κονστρουκτιβιστές** επιχειρηματολογούν υπέρ των Δ.Ο. Υποστηρίζουν ότι οι Δ.Ο. έχουν ρόλο όχι μόνο να ρυθμίζουν την κρατική συμπεριφορά αλλά και να τροποποιούν την ταυτότητα και το συμφέρον των κρατών, που οδηγεί τη δράση τους. Επιπρόσθετα οι Δ.Ο. περιορίζοντας το ατομικό συμφέρον των κρατών και εισάγοντας νέους κανόνες στα κράτη, τα ελέγχουν προκειμένου να μην παρεκκλίνουν από τη διεθνή συνεργασία (Bayeh 2014).

Ρωσία και Τουρκία συμμετέχουν σε μία σειρά Δ.Ο. (79 η Ρωσία και 73 η Τουρκία) εκ των οποίων κοινή συμμετοχή σύμφωνα με τα στοιχεία έχουν σε 57 από αυτούς¹⁴, (BIS, BSEC, CBSS (observer), CD, CE, CERN (observer), CICA, EAPC, EBRD, FAO, FATF, G-20, ICAO, ICC (national committees), ICRM, IDA, IEA, IFAD, IFC, IFRCs, IHO, ILO, IMF, IMO, IMSO, Interpol, IOC, IOM, IPU, ISO, ITSO, ITU, ITUC (NGOs), MIGA, NEA, NSG, OAS (observer), OIC, OPCW, OSCE, Paris Club (associate), PCA, SCO (dialogue member), UN, UNCTAD, UNESCO, UNHCR, UNIDO, UNWTO, UPU, WCO, WFTU (NGOs), WHO, WIPO, WMO,

¹⁴CIA, The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/Publications/the-world-factbook/fields/317.html>

WTO, ΖC) ενώ υπάρχει διαφορετική προσέγγιση σε θέματα ασφάλειας, καθώς η Τουρκία ακολουθεί (προς το παρόν) δυτική προσέγγιση εντασσόμενη στο ΝΑΤΟ, ενώ η Ρωσία χαράζει παραδοσιακά το δικό της δρόμο, ως διάδοχη κατάσταση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης.

4.1.1 Η περίπτωση της Ρωσίας

Από το 1991, δηλαδή από τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης οι εξωτερικές και διεθνείς σχέσεις της χώρας πέρασαν από διάφορα στάδια, που είχαν στενή σχέση με την εσωτερική κατάσταση στη χώρα, αλλά και με την ευρύτερη κατάσταση στο διεθνές περιβάλλον. Λαμβάνοντας υπόψη ότι η Ρωσία είναι η χώρα που διαδέχθηκε τη Σοβιετική Ένωση, μία από τις δύο υπερδυνάμεις κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και ότι η Ρωσία είναι ακόμη η μεγαλύτερη σε έκταση και μία από τις πιο ισχυρές χώρες του κόσμου, είναι αναμενόμενο να συμμετέχει σε ένα ευρύ φάσμα παγκοσμίων και περιφερειακών θεσμικών συνεργασιών.

Με διπλωματικούς όρους θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί ότι η Ρωσία είναι μία πραγματικά παγκοσμιοποιημένη δύναμη. Και αυτό έχει μεγάλη σημασία τόσο για τους Ρώσους όσο και για τον υπόλοιπο κόσμο. Υπάρχουν πολύ λίγα παγκόσμια θέματα που μπορούν να επιλυθούν χωρίς την ενεργό συμμετοχή της Ρωσίας. Η επίλυση των συγκρούσεων στη Μέση Ανατολή και το Αφγανιστάν είναι ένα παράδειγμα. Η τρομοκρατία, στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία, αλλά και το μέλλον της ευρωπαϊκής ενσωμάτωσης με δεδομένο τον ανταγωνισμό μεταξύ ΕΕ και Ρωσίας, αλλά και άλλα θέματα που χρειάζονται τη συμμετοχή της Ρωσίας για να επιλυθούν αποτελεσματικά. Το πρόβλημα της κλιματικής αλλαγής, η διαχείριση των υδάτινων πόρων και προφανώς τα ενεργειακά ζητήματα (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο - Συμβούλιο της ΕΕ 2020).

Στη δεκαετία του 1990, ο τότε πρόεδρος Μπόρις Γιέλτσιν, κινήγησε τη συμμετοχή της Ρωσίας στους «δυτικούς» θεσμούς, κυρίως για λόγους αναβάθμισης στάτους. Προσπάθησε να τοποθετήσει τη Ρωσία ως ένα «ανεξάρτητο μέλος» του «ευρωπαϊκού πολιτισμού» - ένα έθνος που επιδιώκει πολιτικούς, οικονομικούς και πολιτισμικούς δεσμούς με τη Δύση, αλλά παράλληλα είναι αποφασισμένο να διατηρήσει μία ανεξάρτητη διαδρομή στην εξωτερική της πολιτική που ορίζεται από τα εθνικά της συμφέροντα (Troitskiy 2017).

Από το 2003 και μετά, υπό την προεδρία του Βλάντιμιρ Πούτιν προωθήθηκε μία νέα στρατηγική, που αφορούσε στη συγκρότηση νέων οικονομικών Δ.Ο. υπό την ηγεσία της Ρωσίας με τη συμμετοχή της Λευκορωσίας, του Καζακστάν και της Ουκρανίας. Η Ουκρανία υπαναχώρησε στα μέσα της δεκαετίας του 2000 με σκοπό να προσχωρήσει στην ΕΕ, αλλά ο πόλεμος της Ρωσίας με

την ΕΕ οδήγησε τελικά το 2014 στην αποπομπή του προέδρου Γιανούκοβιτς και στην υπογραφή συμφωνίας σύνδεσης μεταξύ ΕΕ και Ουκρανίας.

Η συμμετοχή της Ρωσίας στους Δ.Ο. αποτελεί τμήμα της εξωτερικής της πολιτικής γενικότερα. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι πλέον σημαντικοί Δ.Ο. στους οποίους συμμετέχει η Ρωσία με ένα σύντομο σχολιασμό για τις επιδιώξεις της σε κάθε ένα από αυτούς.

ΟΗΕ

Η Ρωσία είναι ένα από τα πέντε μόνιμα μέλη του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και αυτό είναι ένα από τα πιο σημαντικά προνόμια της χώρας διεθνώς, το οποίο η Ρωσία χρησιμοποιεί εκτενώς και με στρατηγική. Κυρίως για να εμποδίσει πρωτοβουλίες που τις θεωρεί επιζήμιες για τα εθνικά της συμφέροντα. Η επέμβαση στον εμφύλιο πόλεμο στη Συρία είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα.

Συμβούλιο ΝΑΤΟ-Ρωσίας (NATO Russia Council – NRC)

Η Ρωσία συνεργάζεται επίσημα με το ΝΑΤΟ, μέσω του αποκαλούμενου συμβουλίου ΝΑΤΟ-Ρωσίας¹⁵ και αυτή η συνεργασία προσφέρει στη Ρωσία μία ελάχιστη συμμετοχή στις υποθέσεις του ΝΑΤΟ. Εν συντομία, η Ρωσία έχει φωνή αλλά όχι βέτο στο ΝΑΤΟ.

OSCE

Υπάρχει ένα μεγάλο εύρος ενεργών διεθνών θεσμών και οργανισμών στην πρώην Σοβιετική Ένωση. Και κυριολεκτικά η Ρωσία κυριαρχεί στους περισσότερους από αυτούς. Όχι σε όλους, αλλά στους περισσότερους από αυτούς. Για να αναφέρουμε τους πιο σημαντικούς θεσμούς έχουμε την τελωνειακή ένωση, ένα είδος ΕΕ στον οποίο η Ρωσία επιθυμία να ενσωματώσει την Ουκρανία.

Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών (ΚΑΚ) – Commonwealth of Independent States (CIS)¹⁶

Είναι ο παλαιότερος οργανισμός στην περιοχή. Η Ρωσία εκμεταλλεύεται τη συμμετοχή της με σκοπό την επαύξηση και ενδυνάμωση των διμερών και πολυμερών σχέσεων των κρατών-μελών του.

¹⁵ Το Συμβούλιο ΝΑΤΟ-Ρωσίας (NATO Russia Council -NRC) ιδρύθηκε ως ένας μηχανισμός συμβουλευτικής, δημιουργίας συναίνεσης, συνεργασίας, κοινών αποφάσεων και κοινής δράσης. Ιδρύθηκε το 2002 κατά τη διάρκεια της συνόδου ΝΑΤΟ-Ρωσίας στη Ρώμη. Τον Απρίλιο του 2014 και μετά την παράνομη στρατιωτική εισβολή ρωσικών δυνάμεων στην Ουκρανία, πάγωσε ουσιαστικά κάθε είδους συνεργασία μεταξύ ΝΑΤΟ και Ρωσίας. Παρά ταύτα, οι διάλογοι επικοινωνίας παραμένουν ανοικτοί και έχουν πραγματοποιηθεί ορισμένες συναντήσεις στο μεσοδιάστημα.

¹⁶ Η Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών (CIS ή ΚΑΚ) είναι ένας περιφερειακός διεθνής οργανισμός του οποίου οι συμμετέχουσες χώρες είναι Πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες, που σχηματίστηκαν μετά την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης.

Ευρασιατική Οικονομική Ένωση¹⁷ – EurAsean Economic Union (EAEU)

Αποτελεί τη μεγαλύτερη κοινή αγορά και ένα ογκώδες οικονομικό μπλοκ μεταξύ των πρώην σοβιετικών κρατών, που συνιστά μία οικονομική αγορά 170 εκατομμυρίων ανθρώπων, πάνω από 20 εκατομμύρια τετραγωνικά χιλιόμετρα έκτασης και 2.7 τρις δολάρια σε όρους ΑΕΠ δημιουργήθηκε. Πιο σημαντικό είναι το γεγονός ότι η ΕΑΕU υποδηλώνει την ένωση των οικονομικών πολιτικών μεταξύ των κρατών μελών. Την υλοποίηση κοινών στρατηγικών αγοράς. Το συντονισμό πολιτικών στον ενεργειακό τομέα, στη βιομηχανία, τον αγροτικό τομέα και τις μεταφορές. Και την εφαρμογή κοινών πολιτικών απέναντι στα κράτη που δεν είναι μέλη. Την ίδια στιγμή τα κράτη μέλη της ΕΑΕU δεν επιτρέπεται να γίνουν μέλη της ΕΕ σε καμία περίπτωση.

Οργανισμός της Συνθήκης Συλλογικής Ασφαλείας (ΟΣΣΑ) - Collective Security Treaty Organization (CSTO)¹⁸

Αποτελεί έναν από τους βασικούς πυλώνες για τη διατήρηση του παρόντος πλαισίου ασφαλείας στο μετα-σοβιετικό χώρο. Η Ρωσία εργάζεται μεθοδικά για την ενδυνάμωση του CSTO καθώς ρώσοι πολιτικοί εκτιμούν ότι μπορεί να βοηθήσει τη χώρα να αυξήσει το στάτους της σε συνάρτηση με την επέκταση του NATO. Η Μόσχα επιδιώκει να ανοίξει έναν απευθείας διάλογο μεταξύ CSTO και NATO, αλλά τόσο οι ΗΠΑ, όσο και ορισμένα κράτη-μέλη δεν δείχνουν ανάλογη προθυμία στην παρούσα φάση. Σε κάθε περίπτωση είναι ένα από τα εργαλεία του προέδρου Πούτιν για την υλοποίηση του ευρασιατικού του οράματος. Η λογική όμως της Ρωσίας για «παρέμβαση κατ' επιλογή» με την προβολή στρατιωτικής ισχύος για την επίτευξη πολιτικών στόχων αποδεικνύεται ανεπιτυχής και σίγουρα μη παραγωγική. Η συζήτηση για προστασία «συμπατριωτών» είναι μη αποδεκτή για το Καζακστάν και η ανάπτυξη στρατιωτικών δυνάμεων για υπεράσπιση του αλυτρωτισμού των κατοίκων της Κριμαίας είναι μη αποδεκτή για την Κίνα επί της

¹⁷ Στις 29 Μαΐου 2014, οι ηγέτες της Ρωσίας, Λευκορωσίας και Καζακστάν υπέγραψαν μία πολυμερή συνθήκη για να ιδρύσουν την ΕΑΕU, που τέθηκε σε ισχύ την 1 Ιανουαρίου 2015. Η είσοδος της Αρμενίας έγινε στις 2 Ιανουαρίου 2015. Το Κιργιστάν επίσης επικύρωσε τη συνθήκη και συμμετέχει στην Ένωση ως προσχωρών κράτος από τη μέρα ίδρυσης

¹⁸ Ο Οργανισμός της Συνθήκης Συλλογικής Ασφαλείας (ΟΣΣΑ) είναι διακυβερνητική στρατιωτική συμμαχία που υπεγράφη στις 15 Μαΐου 1992. Το 1992, έξι μετασοβιετικά κράτη που ανήκουν στην Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών - η Ρωσία, η Αρμενία, το Καζακστάν, το Κιργιζιστάν, το Τατζικιστάν και το Ουζμπεκιστάν - υπέγραψαν τη Συνθήκη Συλλογικής Ασφάλειας (που αναφέρεται επίσης ως Σύμφωνο της Τασκένδης, ή Συνθήκη της Τασκένδης. Ο καταστατικός χάρτης του ΟΣΣΑ επιβεβαίωσε την επιθυμία όλων των συμμετεχόντων κρατών να απέχουν από τη χρήση ή την απειλή βίας. Οι υπογράφωντες δεν θα είναι σε θέση να ενταχθούν σε άλλες στρατιωτικές συμμαχίες ή σε άλλες ομάδες κρατών, ενώ η επιθετικότητα εναντίον ενός υπογράφοντος θα θεωρηθεί ως επιθετικότητα εναντίον όλων.

αρχής, ακόμη και αν συμφωνεί γενικά με τον Πούτιν για σκληρή στάση απέναντι στους επαναστάτες. Τέλος μέσω του CSTO η Ρωσία εξασφαλίζει τη μη συμμετοχή των κρατών-μελών της συμμαχίας σε αντίστοιχες συμμαχίες, όπως το NATO (Baev 2014).

Οργανισμός για τη Συνεργασία της Σαγκάης (ΟΣΣ)¹⁹ - Shanghai Cooperation Organization (SCO)

Η Ρωσία συμμετέχει σε αυτό τον Δ.Ο. μαζί με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας. Στόχος της Ρωσίας είναι ο συντονισμός της στρατηγικής σε θέματα ενέργειας και η ενδυνάμωση της ενεργειακής ασφάλειας και προς αυτή την κατεύθυνση ανέλαβε την πρωτοβουλία ενσωμάτωσης του Energy Club εντός του ΟΣΣ. Μέσω του συγκεκριμένου οργανισμού η Ρωσία επιθυμεί να ελέγξει τη διαχείριση όλων των ενεργειακών πόρων των χωρών της Κεντρικής Ασίας. Βέβαια σε αντίθεση με τον CSTO όπου η Ρωσία έχει ηγετικό ρόλο στον SCO οφείλει να μοιραστεί τη λήψη αποφάσεων μαζί με την Κίνα. Η διατήρηση ομαλών σχέσεων με την Κίνα είναι πρωτεύουσας σημασίας για τη Ρωσία και ο SCO προσφέρει στη Ρωσία το θεσμικό πλαίσιο για την υλοποίηση της στρατηγικής της προς αυτή την κατεύθυνση (Valdai Discussion Club 2014).

Η Ρωσία είναι επίσης μέλος του **Συμβουλίου της Ευρώπης**, που κάποτε είχε μέλη μόνο δημοκρατικές χώρες και σήμερα είναι ένας οργανισμός που εκτείνεται σε ολόκληρη την Ευρασιατική ήπειρο. Σύμφωνα με το δόγμα εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας η «Ρωσία θα συνεχίσει να εργάζεται στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης ως ενός ανεξάρτητου παγκοσμίου Ευρωπαϊκού οργανισμού με εντολή να παρέχει ενιαίο νομικό και ανθρωπιστικό χώρο στην ήπειρο μέσω των μοναδικών μηχανισμών του» (Russian Ministry of Foreign Affairs 2016).

Τέλος από την αντίθετη πλευρά, η εισβολή ρωσικών δυνάμεων στην Κριμαία που οδήγησε στην προσάρτησή της στη Ρωσική Ομοσπονδία το 2014, οδήγησε στην αποπομπή της Ρωσίας από το **G8** που πλέον έχει μετατραπεί σε **G7**. Τον Ιούνιο του 2020 ο πρόεδρος των ΗΠΑ Ντόναλντ Τραμπ προσπάθησε να επαναφέρει τη Ρωσία σε αυτό το όργανο, βρήκε όμως αντίθετη άποψη από Καναδά και Αγγλία (BBC News 2020).

¹⁹ Ο Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης (ΟΣΣ) είναι ευρασιατικός οργανισμός πολιτικής, οικονομικής και ασφάλειας, η δημιουργία του οποίου ανακοινώθηκε στις 15 Ιουνίου 2001 στη Σαγκάη της Κίνας. Συμμετέχουν 8 χώρες ως πλήρη μέλη. Ινδία, Κίνα, Καζακστάν, Κιργιζία, Πακιστάν, Ρωσία, Τατζικιστάν και Ουζμπεκιστάν.

4.1.2 Η περίπτωση της Τουρκίας

Οι αναδύομενες δυνάμεις όπως η Τουρκία δεν αποδέχονται όλους τους κανόνες του παιχνιδιού στην ισχύουσα παγκόσμια τάξη και προσπαθούν να σχηματοποιήσουν το περιβάλλον χωρίς να έρθουν σε απευθείας σύγκρουση με τον ηγεμόνα. Αυτή η συμπεριφορά έρχεται σε αντίστοιχία με τη θεωρία του «αναμορφωτικού αναθεωρητή – reformist revisionist» όπως προτάθηκε από το Barry Buzan: αυτές οι αναδύομενες δυνάμεις δεν προκαλούν τους θεμελιώδεις κανόνες του παιχνιδιού, αλλά προσπαθούν να αλλάξουν το σύστημα ή να υψώσουν τη φωνή τους μέσα σε αυτό (Buzan 2010). Η Τουρκία σε κάθε περίπτωση προσπαθεί να εκμεταλλευτεί τη συμμετοχή της στα όργανα των Διεθνών Οργανισμών, χρησιμοποιώντας κατά περίπτωση και διαφορετικό αφήγημα, με σκοπό να αναδείξει τον ηγεμονικό της ρόλο τόσο στην περιοχή της όσο και σε ολόκληρο τον κόσμο και σαφέστατα για να εξυπηρετήσει την αναθεωρητική της στρατηγική (Ngwa 2017). Στη συνέχεια παρουσιάζεται η αναθεωρητική δράση της Τουρκίας σε ορισμένους από τους σημαντικότερους Δ.Ο.

ΟΗΕ

Το πόση σημασία έχει για την Τουρκία η συμμετοχή της στους Διεθνείς Οργανισμούς για την εξυπηρέτηση του αφηγήματός της καταδεικνύεται την περίοδο 2009-2010 όταν με 151 ψήφους επί συνόλου 192 χωρών η Τουρκία συμμετείχε ως μη μόνιμο μέλος στο Συμβούλιο Ασφαλείας (ΣΑ) των ΗΕ. Ο Τούρκος πρόεδρος εκείνη την περίοδο στο Αζερμπαϊτζάν, Hulusi Kilic, δήλωνε *«Η τουρκική διπλωματία πάλευε για αυτή τη θέση επί πέντε χρόνια. Είναι μία σημαντική ευθύνης ενώπιων της διεθνούς κοινότητας, που εμπιστεύτηκε μία θέση στο Συμβούλιο Ασφαλείας στην Τουρκία. Η εξωτερική μας πολιτική βασίζεται στην ειρήνη σε όλο τον κόσμο»* (Hurriyet.com.tr 2008).

Ένα ακόμη χαρακτηριστικό αλλά και πρόσφατο παράδειγμα της εκμετάλλευσης της συμμετοχής της στον κορυφαίο Δ.Ο. για την εξυπηρέτηση του αφηγήματός της, είναι η επιστολή που απέστειλε στα Ηνωμένα Έθνη, με ημερομηνία 9 Οκτωβρίου 2019 ο μόνιμος εκπρόσωπος της Τουρκίας στα ΗΕ, πρόεδρος Φερντινόν Σινιρλίογλου, σε ένα ρεσιτάλ παραχάραξης της ιστορίας

και διασποράς ψευδών ειδήσεων. Έκανε λόγο για «εθνοκάθαρση» των Τουρκοκυπρίων από Ελληνοκυπρίους μεταξύ 1963 και 1974, σε μια προσπάθεια να δικαιολογήσει την τουρκική εισβολή του 1974 (United Nations Digital Library 2019).

Ισχυρίστηκε περαιτέρω πως «μονομερείς δραστηριότητες που σχετίζονται με υδρογονάνθρακες της ελληνοκυπριακής πλευράς στην Ανατολική Μεσόγειο, θέτουν σε κίνδυνο την περιφερειακή ασφάλεια και σταθερότητα». Έσπευσε δε να αναφέρει υπό μορφή προειδοποίησης- απειλής, πως «η Τουρκία είναι αποφασισμένη να προστατεύσει τα δικαιώματα της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας, καθώς και εκείνα των Τουρκοκυπρίων στην περιοχή». Για την Αμμόχωστο, επαναλαμβάνει το αφήγημα πως «οποιαδήποτε μελλοντικά βήματα στην περιφραγμένη περιοχή του Βαρωσίου θα είναι απόλυτα σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, προστατεύοντας παράλληλα και με σεβασμό τα δικαιώματα των πρώην κατοίκων της πόλης». Αυτή η δήλωση φαίνεται πως ήταν και το προοίμιο της «απρόβλεπτης» για ορισμένους απόφασης Ερντογάν σε συνεργασία με την «κυβέρνηση» του ψευδοκράτους για άνοιγμα της παραλίας των Βαρωσίων την 8 Οκτωβρίου 2020, ενόψει των «εκλογών» στο ψευδοκράτος (United Nations Digital Library 2019).

Ευρωπαϊκή Ένωση

Η Τουρκία απέκτησε το καθεστώς της υποψήφιας για ένταξη χώρας μετά τη σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στο Ελσίνκι τον Δεκέμβριο του 1999. Κατά τη σύνοδο της 16ης και 17ης Δεκεμβρίου 2004, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο αποφάσισε ότι η Τουρκία πληροί επαρκώς τα κριτήρια για την έναρξη διαπραγματεύσεων προσχώρησης (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο - Συμβούλιο της ΕΕ 2020). Στα μέσα όμως της πρώτης δεκαετίας του 21ου αιώνα, δέχθηκε το «πάγωμα» των ενταξιακών της διαπραγματεύσεων με την Ευρωπαϊκή Ένωση, καθώς η απόφασή της να μην εφαρμόσει το πρόσθετο Πρωτόκολλο στη Συμφωνία της Άγκυρας του 1963 μεταξύ της Τουρκίας και της ΕΕ για θέματα σχετικά με την Κύπρο και συγκεκριμένα το άνοιγμα των λιμανιών και των αεροδρομίων της σε όλα τα κράτη μέλη της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης και της Κύπρου, οδήγησε χώρες όπως η Γαλλία να θέσουν βέτο στο άνοιγμα των κεφαλαίων ένταξης (S. Cagartay 2019, 81).

Η συμφωνία ΕΕ-Τουρκίας για την εφαρμογή κοινού σχεδίου δράσης που ενεργοποιήθηκε στις 29 Νοεμβρίου 2015 για την αντιμετώπιση της μεταναστευτικής χρήσης χρησιμοποιείται από

την Τουρκία a la carte ως μοχλός πίεσης κάθε φορά που θέλει να πιέσει είτε την Ελλάδα είτε την ΕΕ (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο - Συμβούλιο της ΕΕ, Ευρωπαϊκό Συμβούλιο - Συμβούλιο της ΕΕ 2016). «Το να μετατρέπουμε τους πρόσφυγες και τους μετανάστες σε ένα πολιτικό μοχλό πίεσης δεν είναι αποδεκτό», δήλωσε κατά την τοποθέτησή της στο Νορβηγικό Κοινοβούλιο, η υπουργός Εξωτερικών της χώρας, Ίνε Μαρίε Έρικσεν Σοράιντε. Η Υπουργός τόνισε ότι η Τουρκία οφείλει να συμμορφώνεται με την συμφωνία ΕΕ–Τουρκίας του 2016 (Το Βήμα 2020).

«Ως προς αυτό, η Νορβηγία στηρίζει πλήρως την Ευρωπαϊκή Ένωση. Οι χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της ζώνης Σένγκεν δεν μπορούν να υποκύψουν σε αυτήν την πολιτική πίεση», ανέφερε η Σοράιντε. Η τακτική αυτή της Τουρκίας έχει δημιουργήσει αρνητική διάθεση απέναντι στον Ερντογάν από μεγάλο αριθμό ηγετών της ΕΕ, καθώς κανείς τους δεν επιθυμεί να επαναληφθούν τα γεγονότα του 2015 με την άφιξη 1.000.000 αιτούντων άσυλο και προσφύγων στην Ευρώπη (Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο 2017).

G20²⁰

Η Τουρκία συμμετέχει στους G20 από το 1999, έτος που συμπίπτει με την ανακοίνωση της υποψηφιότητάς της για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η Τουρκία φαίνεται να θεωρεί το G20 ένα χρήσιμο βήμα, ίσως και μία εναλλακτική επιλογή σε σχέση με τον ΟΗΕ, στην παραγωγή παγκοσμίων απαντήσεων σε θέματα που έχουν να κάνουν με ζητήματα διεθνούς ασφάλειας, εξαιτίας του ευέλικτου μηχανισμού λήψης αποφάσεων. Παρά τις αυξημένες γεωπολιτικές της προσδοκίες, η Τουρκία κράτησε χαμηλό προφίλ στην ανάληψη πρωτοβουλιών για να εισάγει θέματα ασφάλειας και διεθνούς τρομοκρατίας στην ατζέντα των G20 με εξαίρεση τις περιορισμένες προσπάθειες που έκανε κατά τη διάρκεια της συνόδου στην Αττάλεια το 2015. Ένας επιπρόσθετος γεωπολιτικός ρόλος που δίνει η Τουρκία στη συμμετοχή της στο G20, αφορά την επιλογή των χωρών που προσκαλούνται ως φιλοξενούμενες στις συνόδους των G20. Η επιλογή του Αζερμπαϊτζάν, με το οποίο έχει ειδικές σχέσεις και τη Σενεγάλη και τη Ζιμπάμπουε είναι ξεκάθαρα σημάδια των τουρκικών προσδοκιών από τη συμμετοχή τους στο G20. Η αντίληψη της Τουρκίας για

²⁰ Η Ομάδα των Είκοσι γνωστή ως η G20 ή G-20, είναι ένα διεθνές φόρουμ για τις κυβερνήσεις και τους διοικητές των κεντρικών τραπεζών από τις 20 μεγάλες οικονομίες. Τα μέλη του περιλαμβάνουν 19 επιμέρους χώρες-Αργεντινή, Αυστραλία, Βραζιλία, Γαλλία, Γερμανία, Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιαπωνία, Ιταλία, Ινδία, Ινδονησία, Καναδάς, Κίνα, Μεξικό, Νότια Αφρική, Νότια Κορέα, τη Ρωσία, τη Σαουδική Αραβία, την Τουρκία, και την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ). Η ΕΕ εκπροσωπείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

το G20 ως μία διευρυμένη γεωπολιτική κοινότητα με μία εξω-περιφερειακή ματιά, υπογραμμίζεται από τη σύσκεψη των υπουργών ενέργειας των G20 με τους αφρικανούς ομολόγους τους για πρώτη φορά στη Σύνοδο της Αττάλειας το 2015 κατά τη διάρκεια της τουρκικής προεδρίας (Dal 2019).

Η Τουρκία κατά τη διάρκεια της Συνόδου των G20 για πρώτη φορά διαδικτυακά το Νοέμβριο του 2020, εξαιτίας της πανδημίας του Covid-19, προσπάθησε να εκμεταλλευτεί για άλλη μία φορά την παρουσία της σε Δ.Ο. με σκοπό να εμφανιστεί ως μεγάλη περιφερειακή δύναμη που ενδιαφέρεται για το κοινό καλό και για την οικονομική στήριξη των αδύναμων οικονομικά χωρών προκειμένου να καταστεί εφικτός ο εμβολιασμός παγκοσμίως, συμμετέχοντας αναλογικά στην αγορά ικανού αριθμού εμβολίων (Anews 2020). Επιπρόσθετα, ο πρόεδρος Ερντογάν εκμεταλλεύτηκε την παρουσία του στην υπόψη σύνοδο αφενός για να επικοινωνήσει με το βασιλιά της Σ. Αραβίας και προεδρεύοντα της Συνόδου, με σκοπό να αμβλύνει τις σχέσεις του με τη Σ. Αραβία – εξαιτίας της δολοφονίας του σαουδάραβα δημοσιογράφου Jamal Khashoggi στο προξενείο της χώρα στην Κωνσταντινούπολη το 2018 (Associated Press 2020) και αφετέρου για να κάνει μία αναστροφή στη σχέση του με την Ευρώπη επιχειρώντας ένα νέο άνοιγμα, ενόψει του Συμβουλίου Κορυφής του προσεχούς Δεκεμβρίου, όπου και αναμένονται κυρώσεις για την Τουρκία, μετά τις σαφείς παραβιάσεις των κυριαρχικών δικαιωμάτων Ελλάδας και Κύπρου τους τελευταίους έξι μήνες με την παρουσία ερευνητικών και γεωτρητικών σκαφών, συνοδεία πολεμικών πλοίων του Τουρκικού Πολεμικού Ναυτικού (The Times of Israel 2020).

NATO

Η Τουρκία είναι μέλος του NATO από το 1952, μαζί με την Ελλάδα. Σύμφωνα με τα όσα αναφέρονται στην επίσημη ιστοσελίδα του Υπουργείου Εξωτερικών της Τουρκίας, η Τουρκία θεωρεί ότι το άρθρο 5 της ιδρυτικής συνθήκης της Ουάσινγκτον που αναφέρεται στη συλλογική άμυνα, αποτελεί σημαντική εγγύηση για την ασφάλειά της. Από την άλλη μεριά η Τουρκία θεωρεί τον εαυτό της ως ένα σημαντικό σύμμαχο καθώς προστάτευσε τα νοτιοανατολικά σύνορα της συμμαχίας κατά την περίοδο του ψυχρού πολέμου. Αλλά και σήμερα δεδομένων των δυνατοτήτων της σε «σκληρή» και «ήπια» ισχύ. Χρησιμοποιεί την ήπια ισχύ της εκμεταλλευόμενη τους ιστορικούς δεσμούς που έχει με πληθυσμούς και κράτη στην ευρύτερη γεωγραφία που το NATO επι-

χειρεί. Επιπρόσθετα θεωρεί ότι η συμμετοχή της στο NATO αποτελεί τμήμα της παγκόσμιας ταυτότητάς της. Για το σκοπό αυτό έχει συμμετάσχει σε όλες τις στρατιωτικές επιχειρήσεις που διεξήγαγε το NATO στα Βαλκάνια αλλά και σε πολλές άλλες σε όλο τον κόσμο. Επιπρόσθετα η Τουρκία έχει προχωρήσει σε μία σειρά πρωτοβουλιών προκειμένου να αναδείξει τον ηγεμονικό της ρόλο στην περιοχή. Ενδεικτικά αναφέρονται οι SEDM - Southeastern Europe Defense Ministerial Process, Black Sea Naval Co-Operation Task Group (Turkish Ministry of Foreign Affairs 2020).

Η Τουρκία εκμεταλλεύεται την παρουσία της στο NATO για να εξασφαλίσει ότι οι πολιτικές της συμμαχίας δεν θα έρθουν σε αντίθεση με τη στρατηγική της τόσο σε περιφερειακό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο. Συγκεκριμένα, η Τουρκία δέχθηκε την ανάπτυξη του συστήματος αντιβαλλιστικής άμυνας και την διεύρυνση της συμμαχίας στην Ανατολική Ευρώπη, αλλά έθεσε και κάποιες επιφυλάξεις προκειμένου να μην προκαλέσει ενδεχόμενη επιθετική συμπεριφορά της Ρωσίας στην ευρύτερη περιοχή του Εύξεινου Πόντου και του Καυκάσου. Οι βελτιούμενες σχέσεις με το Ιράν καθώς και η ανάπτυξη Νατοϊκών δυνάμεων στο Αφγανιστάν δεν πρέπει να επηρεάσουν τη βελτιούμενη εικόνα της Τουρκίας στο μουσουλμανικό κόσμο.

Επιπρόσθετα η Τουρκία εκμεταλλεύεται την παρουσία της στο NATO και για έναν ακόμη σημαντικό λόγο. Όσο η υποψηφιότητά της για ένταξη στην ΕΕ απαγορεύεται από την Ένωση, η συμμετοχή της στη συμμαχία χρησιμοποιείται ως ο πλέον σημαντικός δυτικός Δ.Ο. που νομιμοποιεί τη δυτική της ταυτότητα (Ngwa 2017). Τέλος, εκμεταλλεύεται το δικαίωμα βέτο που έχει στη συμμαχία για να υπονομεύσει την ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας στο συγκεκριμένο όσο και σε κάθε άλλο Δ.Ο. που συμμετέχει.

Αραβικός Σύνδεσμος

Η σχέση της Τουρκίας με τον αραβικό σύνδεσμο και την επίσημη εκπροσώπησή του είναι σαφέστατα συγκρουσιακή. Η Τουρκία αν και δεν είναι μέλος αυτού του Δ.Ο. με τη στάση της φαίνεται να δίνει ιδιαίτερη σημασία στην απήχηση που έχει στον αραβικό κόσμο, τον οποίο θεωρεί ως χώρο που ανήκει στη δική της σφαίρα επιρροής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η άμεση αντίδρασή της μέσω του Υπουργείου Εξωτερικών στη δήλωση του Γ.Γ. του Αραβικού Συνδέσμου Ahmed Aboul Gheit μετά την πρόσφατη σύνοδο σε επίπεδο υπουργών του αραβικού συνδέσμου,

ότι «ο τούρκος πρόεδρος Ερντογάν παρεμβαίνει στην Αίγυπτο, τη Συρία, το Ιράκ και τη Λιβύη στρατιωτικά» προσθέτοντας ότι «ο Ερντογάν επίσης παρεμβαίνει στον Καύκασο μεταξύ Αζερμπαϊτζάν και Αρμενίας, συγκρούστηκε με την Ελλάδα και την Κύπρο και επιτέθηκε στην Ανατολική Μεσόγειο στις περιοχές φυσικού αερίου, γεγονός που οδήγησε μία μεγάλη και με επιρροή χώρα όπως η Γαλλία να στείλει αεροσκάφη και αεροπλανοφόρο στην Κύπρο. Ακόμη και η Ιταλία, που αντιλαμβάνονταν πολλές από τις τουρκικές θέσεις, προσέτρεξε στη Γαλλία. Όλοι λένε στον Ερντογάν τώρα ότι θα αντιμετωπίσει τις συνέπειες των πράξεών του» (Mohammed Abu Zaid 2020). Η Τουρκία σαφέστατα ενοχλημένη δήλωσε ότι «ως χώρα δίνει μεγάλη σημασία στην εδαφική ακεραιότητα και την πολιτική ενότητα των αραβικών κρατών καθώς επίσης και στην περιφερειακή σταθερότητα, σε αντίθεση με τις «αβάσιμες κατηγορίες» - που στοχεύουν στο να καλύψουν την καταστρεπτική ατζέντα και τις δραστηριότητες – των κυβερνήσεων που βρίσκονται πίσω από αυτές τις αποφάσεις» (Turkish Ministry of Foreign Affairs 2020).

Σε κάθε περίπτωση, η αναθεωρητική εξωτερική πολιτική της Τουρκίας στοχεύει, στην εκμετάλλευση των Δ.Ο. όχι μόνο αυτών στους οποίους είναι μέλος, αλλά και αυτών των οποίων οι αποφάσεις επηρεάζουν την Υψηλή της Στρατηγική, προς διάδοση του μηνύματός της, στη συγκεκριμένη περίπτωση στον αραβικό κόσμο.

Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης - ΟΣΣ²¹ (Shangai Cooperation Organization – SCO)

Ο Οργανισμός Συνεργασίας της Σαγκάης αποτελεί εν δυνάμει το αντίπαλον δέος του ΝΑΤΟ. Η Τουρκία συμμετέχει στον ΟΣΣ ως «dialogue partner», έπειτα από αίτησή της τον Μάρτιο του 2011 που επικυρώθηκε τον Μάιο του 2017. Στόχος της Τουρκίας επισήμως είναι «η βελτίωση της συνεργασίας σε θέματα όπως η περιφερειακή σταθερότητα, η μάχη έναντι της τρομοκρατίας, η διακίνηση ναρκωτικών και το οργανωμένο έγκλημα, καθώς επίσης οικονομικά και πολιτισμικά θέματα» (Turkish Ministry of Foreign Affairs 2020). Πίσω από τις λέξεις όμως διαφαίνεται η επιθυμία της Τουρκίας μέσω της συμμετοχής της σε αυτό το Δ.Ο. να προσεγγίσει την ανερχό-

²¹ Ο ΟΣΣ είναι ευρασιατικός οργανισμός πολιτικής, οικονομικής και ασφάλειας, η δημιουργία του οποίου ανακοινώθηκε στις 15 Ιουνίου 2001 στη Σαγκάη της Κίνας από τους ηγέτες της Κίνας, του Καζακιστάν, της Κιργιζίας, της Ρωσίας, του Τατζικιστάν και του Ουζμπεκιστάν. Ο Καταστατικός Χάρτης του Οργανισμού Συνεργασίας της Σαγκάης υπογράφηκε τον Ιούνιο του 2002 και τέθηκε σε ισχύ στις 19 Σεπτεμβρίου 2003.

μενη υπερδύναμη που λέγεται Κίνα, θέτοντας βέβαια σε κίνδυνο την ευρω-ατλαντική ολοκλήρωση. Προς το παρόν η Κίνα τηρεί επιφυλακτική στάση, αλλά μελλοντικά είναι πιθανή η στενότερη συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών βασιζόμενη στα δικά της μακροπρόθεσμα συμφέροντα. Η πρωτοβουλία της Κίνας Belt and Road Initiative λογικά οδηγεί την Κίνα στο να διευρύνει τη συμμετοχή χωρών στον ΟΣΣ, κάτι που αναμένει η Τουρκία προκειμένου να αναβαθμιστεί η θέση της από συντάκτορ διαλόγου, σε χώρα παρατηρητή ή ακόμη και σε πλήρες μέλος του Οργανισμού. Η αποτυχημένη αγορά ενός κινέζικου συστήματος αεράμυνας στα τέλη του 2015 οδηγεί την Κίνα σε σκεπτικισμό έναντι της προώθησης των στρατηγικών επιδιώξεων της Τουρκίας. Επίσης αρκετοί κινέζοι στρατηγιστές παραμένουν σκεπτικοί αναφορικά με την δέσμευση του Ερντογάν, καθώς θεωρείται ως διαπραγματευτικό «χαρτί» από τη μεριά του έναντι των συζητήσεων με το ΝΑΤΟ, τις ΗΠΑ και την ΕΕ (Gaspers 2017).

4.2 Συμπέρασμα

Συμπερασματικά, Ρωσία και Τουρκία εκμεταλλεύονται τη θέση τους στους Διεθνείς Οργανισμούς στους οποίους μετέχουν προκειμένου να προωθήσουν τις αναθεωρητικές τους βλέψεις. Και οι δύο χώρες επιθυμούν να επεκτείνουν τη σφαίρα επιρροής τους στις γειτονικές τους χώρες, ενθουμούμενες σαφώς ότι προέρχονται ιστορικά από δύο μεγάλες αυτοκρατορίες οι οποίες όμως ανήκουν πλέον στο μακρινό παρελθόν.

Σε γενικές γραμμές η στρατηγική της Ρωσίας αποδεικνύεται περισσότερο επιτυχημένη, καθώς μεγάλος αριθμός ρωσόφωνων ή ρώσων πολιτών κατοικεί στις χώρες ενδιαφέροντός της, σε αντίθεση με την Τουρκία που στις περισσότερες περιπτώσεις προσπαθεί μόνο μέσω της κοινής θρησκείας και ιδιαιτέρως του σουνιτικού τόξου να δημιουργήσει κοινούς δεσμούς με τις χώρες αυτές.

Για την επάνοδο της Ρωσίας, η τιμή και το status μοιάζουν εξίσου σημαντικά όσο και η ισχύς και η επιρροή. Η Ρωσία επιθυμεί να τη λαμβάνουν σοβαρά υπόψη και έχει ανάγκη να τη λαμβάνουν σοβαρά υπόψη όλοι στα συμφέροντά τους. Είτε η Ρωσία είναι αδύναμη και παραπονεμένη όπως ήταν τη δεκαετία του 1990 είτε είναι ισχυρή και αντιδραστική όπως είναι σήμερα.

Η Τουρκία από την άλλη μεριά επιδιώκει να ξαναβρεί το «παλιό» της μεγαλείο. Και στην προσπάθειά της αυτή φαίνεται να επιδιώκει να μιμηθεί ή/και να αντιγράψει τα βήματα της γείτονος χώρας Ρωσίας και του προέδρου της Βλάντιμιρ Πούτιν. Στο επόμενο κεφάλαιο θα εμβαθύνουμε σε αυτή τη διάσταση.

Κεφάλαιο 5^ο – Από τον αναθεωρητισμό στο μιμητισμό

5.1 Η περίπτωση Πούτιν

Στο πρώτο επίπεδο ανάλυσης σύμφωνα με τον Kenneth Waltz βρίσκεται ο άνθρωπος για τον οποίο οι ακαδημαϊκοί του παρελθόντος αναφέρουν μεταξύ άλλων *“η ρίζα όλων των κακών είναι ο άνθρωπος... Ο άνθρωπος είναι ένα πεπερασμένο ον με απεριόριστους οραματισμούς, ένας πυγμαίος που θεωρεί τον εαυτό του γίγαντα... είναι άνθρωπος αλλά νομίζει ότι είναι θεός... Οι άνθρωποι καθοδηγούνται όχι από τις επιταγές της καθαρής λογικής αλλά από τα πάθη τους...”* (Waltz 1957).

Η περίπτωση του σημερινού Ρώσου προέδρου, Βλάντιμιρ Πούτιν παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον. Ο Πούτιν γεννήθηκε τον Οκτώβριο του 1952 κατά τη διάρκεια του πολέμου της Κορέας. Η μητέρα του εργαζόταν ως φύλακας και ο πατέρας του που είχε πολεμήσει στον πόλεμο, δούλευε σ’ ένα εργοστάσιο, ως μηχανικός. Τελείωσε το λύκειο στο Λένινγκραντ (σημερινή Αγία Πετρούπολη) και στη συνέχεια μπήκε κατευθείαν στο πανεπιστήμιο της ίδιας πόλης για σπουδές νομικής. Όπως αναφέρει ο ίδιος ο Πούτιν σε συνέντευξή του *«Όταν ήμουν ακόμη μαθητής στο σχολείο, είχα επισκεφθεί από μόνος μου, το γραφείο της Komitet Gosudarstvennoi Bezopasnosti (KGB) στο Λένινγκραντ. Εκεί, ο υπάλληλος μου εξήγησε ότι έπρεπε να κάνω ανώτατες σπουδές, κατά προτίμηση στα νομικά. Γι’ αυτό μπήκα στη Νομική»* (Στόουν 2019, 15-19).

Η επαγγελματική του σταδιοδρομία περιλαμβάνει απασχόληση για δεκαπέντε (15) έτη ως αξιωματικός πληροφοριών εξωτερικού για την KGB, από τα οποία τα έξι (6) στη Δρέσδη της Ανατολικής Γερμανίας. Μετά το 1990 επέστρεψε στη Ρωσία, αρχικά στην Αγία Πετρούπολη ως σύμβουλος του Σόμπτσακ, του πρώτου δημοκρατικά εκλεγμένου δημάρχου της πόλης και εν συνεχεία στη Μόσχα το 1996, όπου εντάχθηκε στο προεδρικό επιτελείο. Το 1998 ο τότε πρόεδρος Γιέλτσιν τον τοποθέτησε διευθυντή στη Federal Security Service (διάδοχο της KGB στο εσωτερικό) και στη συνέχεια γραμματέα του Συμβουλίου Ασφαλείας. Στις 31 Δεκεμβρίου του 1999 ο Γιέλτσιν με μία κίνηση που ξάφνιασε το διεθνές περιβάλλον, παραιτήθηκε από τα καθήκοντά του και όρισε τον Πούτιν ως πρόεδρο. Υποσχόμενος να αναδομήσει μία αδύναμη Ρωσία ο σκληρός και λιτός Πούτιν κέρδισε με ποσοστό 53% τις εκλογές. Στόχος του ήταν να πατάξει τη διαφθορά και να δημιουργήσει μία ισχυρά ελεγχόμενη οικονομία της αγοράς (Britannica 2020).

Σύμφωνα με συνέντευξη που έδωσε ο ίδιος ο Πούτιν στον Όλιβερ Στόουν, σχολιάζοντας το καθεστώς και την πολιτική των προγενεστέρων του ηγετών της χώρας ανέφερε: «...νομίζω ότι το πρακτικό πνεύμα και η ακρίβεια ήταν αυτά ακριβώς τα στοιχεία που έλειπαν από τη σοβιετική ηγεσία, συμπεριλαμβανομένου και του Γκορμπατσόφ. Δεν γνώριζαν τι ήθελαν ή δεν γνώριζαν πώς θα το πετύχουν». Και συνεχίζει «...το σύστημα ήταν αναποτελεσματικό και είχε περιέλθει σε αδιέξοδο. Η οικονομία είχε σταματήσει να αναπτύσσεται...Πώς μπορεί να αλλάξει ριζικά ένα σύστημα και να διατηρηθεί ακέραια η χώρα; Κανείς δεν γνώριζε εκείνη την εποχή – ούτε ο Γκορμπατσόφ. Κι έτσι ώθησαν τη χώρα προς την κατάρρευση...» (Στόουν 2019, 22-23).

Το πιο σημαντικό στοιχείο που μας δίνει ο ίδιος περιγράφοντας την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης είναι το ακόλουθο «Πολλοί με επικρίνουν συχνά, επειδή θλίβομαι με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Καταρχάς, το πιο σημαντικό είναι ότι, μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, 25 εκατομμύρια Ρώσοι βρέθηκαν ξαφνικά – εν μία νυκτί – στο εξωτερικό, σε μία άλλη χώρα. Πρόκειται για μία από τις μεγαλύτερες καταστροφές του 21ου αιώνα. Οι άνθρωποι αυτοί είχαν μάθει να ζουν σε μία χώρα – είχαν συγγενείς, δουλειά, σπίτι και απολάμβαναν ίσα δικαιώματα. Και από τη μια στιγμή στην άλλη βρέθηκαν να ζουν στο εξωτερικό. Στην αρχή υπήρξαν κάποια προειδοποιητικά σημάδια και μετά ξέσπασαν κανονικοί εμφύλιοι πόλεμοι...» (Στόουν 2019, 24-25).

Οι Fiona Hill και Clifford Gaddy, που εργάζονται στο Ίδρυμα Brookings χαρακτηρίζουν τον Πούτιν ως ένα πρόσωπο που εναλλάσσεται μεταξύ έξι διαφορετικών προσωπικοτήτων: του Κρατιστή, του Ιστορικού, του Επιβιώσαντα, του Ξένου, της Ελεύθερης Αγοράς και του Περιπτωσιολόγου. Κατά τη διάρκεια της διακυβέρνησής του ο Πούτιν κατάφερε να αποκτήσει κεντρικό έλεγχο όλων των πυλώνων εξουσίας στη χώρα του – των τηλεοπτικών δικτύων, των βιομηχανιών πετρελαίου και φυσικού αερίου, των περιφερειών. Εκμεταλλεύτηκε την προσωπικότητά του, εμπνέοντας ακόμη και φόβο στους αντιπάλους του με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη σύλληψη του Khodorovsky μέσα στο ιδιωτικό του αεροσκάφος, γεγονός που προβλήθηκε επανειλημμένα στα ρωσικά τηλεοπτικά δίκτυα. Η εκρηκτική αύξηση της ρωσικής οικονομίας ασφαλώς και βοήθησε προς αυτή την κατεύθυνση. Το ΑΕΠ εκτοξεύθηκε από τα 196 δις δολάρια το 1999 στα 2.1 τρις δολάρια το 2013. Μετά το 2014 και την εισβολή στην Ουκρανία με την προσάρτηση της Κριμαίας, ακολούθησαν οικονομικές κυρώσεις που κατ' ουσία επηρέασαν μόνο πρόσωπα και όχι οικονομικούς τομείς. Έτσι το προφίλ του ηγέτη Βλαντιμίρ Πούτιν παρέμεινε ανέγγιχτο (Kotkin 2015).

Ο τρόπος που αντιλαμβάνεται τις απειλές για την εσωτερική ασφάλεια της Ρωσίας ο ίδιος ο Πούτιν, όπως αναλύθηκε στο 2^ο Κεφάλαιο βάσει της θεωρίας του Buzan, ερμηνεύουν και υποστηρίζουν τις επιλογές στην εξωτερική πολιτική της χώρας. Σύμφωνα με τον Πούτιν για τη Ρωσία υπάρχουν δύο απειλές: **η πρώτη απειλή** είναι η τοποθέτηση αντιβαλλιστικών πυραύλων στην περιοχή γύρω από τα σύνορά της, στις ανατολικοευρωπαϊκές χώρες, που καλύπτονται από τα πυραυλικά συγκροτήματά της τα οποία είναι τοποθετημένα στο ευρωπαϊκό τμήμα της χώρας. Η απόφαση των ΗΠΑ να αποσυρθούν από τη συνθήκη αντιβαλλιστικών πυραύλων επί προεδρίας Μπους το 2001, ενίσχυσε το ρωσικό αίσθημα απειλής από το δυτικό παράγοντα, καθώς η συνθήκη αυτή αποτελούσε για τον Πούτιν τον ακρογωνιαίο λίθο της διεθνούς ασφάλειας. **Η δεύτερη απειλή** είναι ότι οι εξέδρες εκτόξευσης αυτών των πυραύλων θα μπορούσαν να μετατραπούν μέσα σε λίγες ώρες σε εκτοξευτήρες επιθετικών όπλων. Για τον Πούτιν το NATO αποτελεί απλώς ένα εργαλείο της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Δεν υπάρχουν σύμμαχοι εκεί μέσα – μόνο υποτελείς. Στο NATO για τον Πούτιν υπάρχουν μόνο δύο απόψεις – η αμερικανική και η λανθασμένη (Στόουν 2019, 61).

Στο πλαίσιο της Υψηλής της Στρατηγικής της Ρωσίας, οι σχέσεις της με την Κίνα διαδραματίζουν εξόχως κομβικό ρόλο. Ο ίδιος ο Πούτιν αναφέρει: «...*Νομίζω ότι πάντοτε αυτό που διακυβεύεται είναι η παγκόσμια ηγεμονία – και όχι τα δευτερεύοντα περιφερειακά ζητήματα. Ο ανταγωνισμός είναι κυρίως ανάμεσα στις παγκόσμιες δυνάμεις. Αυτός είναι ο κανόνας. Η Ρωσία δεν χρειάζεται ειδικές συμφωνίες με την Κίνα. Είμαστε γείτονες και έχουμε το μεγαλύτερο κοινό σύνορο στον κόσμο... Είναι πολύ φυσικό να διατηρούμε σχέσεις καλής γειτονίας...*» (Στόουν 2019, 112-116).

Η υψηλή στρατηγική της Ρωσίας στο ζήτημα της Συρίας βασίζεται στην υποστήριξη του καθεστώτος Άσαντ και μετά την αποχώρηση των αμερικανικών δυνάμεων στην κυριαρχία στη Μέση Ανατολή. Ο Πούτιν βέβαια ερμηνεύει διαφορετικά την πολιτική διάσταση του θέματος. Σε ερώτηση του Όλιβερ Στόουν «-Γιατί στείλατε στρατεύματα; -Και άλλες χώρες βρέθηκαν σε δύσκολη κατάσταση, όμως στη Λιβύη και στο Ιράκ συνέβη μια τραγωδία, λόγω της βίαιης ανατροπής των καθεστώτων τους. Τα καθεστώτα αυτά καταστράφηκαν, δεν απομακρύνθηκαν απλώς από της εξουσία, και η ηγεσία τους εξοντώθηκε. Δεν θέλουμε να συμβεί το ίδιο και στη Συρία, αλλιώς ολόκληρη η περιοχή θα βυθιστεί στο χάος. Επίσης, η θέση των ακραίων οργανώσεων, των τρομοκρατικών

οργανώσεων, θα ενισχυθεί σημαντικά. Αυτή τη στιγμή είναι πολύ ισχυροί, γιατί ελέγχουν ένα τεράστιο τμήμα της εξόρυξης πετρελαίου στην περιοχή... Ο στόχος τους είναι να δημιουργήσουν ένα χαλιφάτο που θα εκτείνεται από τη Νότια Ευρώπη έως την Κεντρική Ασία. Το πολιτικό σύστημα στη Συρία θα πρέπει να διαμορφωθεί με τέτοιο τρόπο ώστε όλες οι εθνοτικές και θρησκευτικές ομάδες να αισθάνονται ότι συμμετέχουν στο κράτος. Οι ομάδες αυτές θα πρέπει επίσης να αισθάνονται ασφαλείς και ελεύθερες από εξωτερική πίεση, αυτό είναι πολύ σημαντικό» (Στόουν 2019, 162-164).

Η Barbara Pisciotta εκφράζει μία διαφορετική άποψη για την αντίληψη του Πούτιν για τον νέο κόσμο. Υποστηρίζει ότι είναι αυτή της συνεχούς κλιμάκωσης που στοχεύει στην αλλαγή του status quo: «Αρνήθηκε να παίξει με τους κανόνες της Δύσης. Φαίνεται να μην φοβάται την πολιτική απομόνωση. Την προκαλεί. Φαίνεται να μην ανησυχεί για το κλείσιμο των συνόρων. Το ελπίζει. Η εξωτερική του πολιτική βασίζεται στην πλήρη απόρριψη των μοντέρνων δυτικών αξιών και σε μία προσπάθεια να χαράξει μία καθαρή γραμμή ανάμεσα στο ρωσικό και τον ευρωπαϊκό κόσμο. Για τον Πούτιν η Κριμαία είναι μόνο η αρχή» (Pisciotta 2019, 1).

Σε κάθε περίπτωση, υπό την ηγεσία του Βλάντιμιρ Πούτιν, οι παραδοσιακές ρωσικές ακόμη και σοβιετικές έννοιες της κυριαρχίας των συμφερόντων του κράτους οδήγησαν στη δημιουργία ενός όχι τόσο απολυταρχικού κράτους, αλλά ενός «κινητοποιημένου κράτους». Όπως το έχει θέσει ο ίδιος, «μόνο μέσω της κινητοποίησης όλων των πόρων που έχουμε στη διάθεσή μας, τόσο των κυβερνητικών όσο και των οικονομικών, μπορούμε να έχουμε αποτελέσματα» (The Russian Government 2013).

Η Ρωσία του 21ου αιώνα, η Ρωσία δηλαδή του προέδρου Πούτιν, καθώς αυτός ηγείται στη χώρα από την αρχή του νέου αιώνα μέχρι και σήμερα, είναι μία χώρα που έπρεπε αρχικά να επιβιώσει σε ένα διεθνές σύστημα με ένα μόνο κυρίαρχο πόλο (τις ΗΠΑ) και στη συνέχεια να μπορέσει να εγκαθιδρυθεί ως ένας νέος περιφερειακός ηγεμόνας, όπως τον έχει ορίσει ο Mearsheimer, στην περιοχή της Ευρασίας. Μία περιοχή στην οποία επιθυμεί να κυριαρχήσει και η Τουρκία.

5.2 Η περίπτωση Ερντογάν

Ο Ταγίπ Ερντογάν ενσαρκώνει στην εντέλεια την αντιελιτιστική στάση απέναντι στους κανόνες της κεμαλικής δημοκρατίας. Δεν αποτελεί μέρος της στρατιωτικής ελίτ, όπως ο Ατατούρκ ή ο Ινονού, δεν προέρχεται από πλούσια οικογένεια γαιοκτημόνων όπως ο Αντνάν Μεντερές, δεν

έχει σπουδάσει μηχανικός σε ονομαστό πανεπιστήμιο, όπως ο Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ, ο Τουργκούτ Οζάλ και ο Νετζμετίν Ερμπακάν, οι μεγάλες ιστορικές φυσιογνωμίες της τουρκικής Δεξιάς, δεν κατείχε ποτέ υψηλόβαθμες θέσεις στον κρατικό μηχανισμό, όπως οι προηγούμενοι. Το προφίλ του Ερντογάν ταιριάζει απόλυτα με εκείνο του θρησκευόμενου λαού, που νιώθει βαθιά απώθηση γενικότερα προς τις ελίτ και ειδικότερα προς τους εκφραστές του εκδυτικισμού, που είναι συντηρητικός αλλά πρόθυμος να επωφεληθεί από την υλική συμβολή της νεωτερικότητας και αποτελείται κυρίως από εμπόρους, χαμηλόβαθμους δημοσίους υπαλλήλους, βιοτέχνες, εργάτες που έχουν ως πολιτισμικά εφόδια θρησκευτικές αφηγήσεις και εθνικιστικές εποποιίες και υποκινούνται από μια βαθιά επιθυμία να επιτύχουν με προσπάθεια και κοινοτική αλληλεγγύη.

Γι' αυτούς «ο Ερντογάν του Κασίμπασα» (η λαϊκή συνοικία της Κωνσταντινούπολης όπου μεγάλωσε), που δεν μιλάει καμία ξένη γλώσσα, καθώς δεν απομακρύνθηκε ποτέ από τη γειτονιά του μέχρι που έγινε πρωθυπουργός, είναι ένας «γενναίος άνδρας» που «σηκώνει κεφάλι» στους μεγάλους του κόσμου και σχολιαστικά θρησκευόμενος. Ο Ερντογάν είναι σαν κι αυτούς, μιλάει τη γλώσσα τους και επομένως ταυτίζονται μαζί του, πέραν του γεγονότος ότι ανήκει σε «αυτούς που το μέτωπό τους αγγίζει τακτικά το χώμα». Είναι ένας λαϊκιστής ηγέτης και αυθεντικά λαϊκός άνθρωπος μιας μουσουλμανικής χώρας (Ινσέλ 2017, 203-204).

Ο Ταγίπ Ερντογάν γεννήθηκε το 1954 στην Κωνσταντινούπολη. Μετά το δημοτικό σχολείο, ο πατέρας του τον υποχρέωσε να εισαχθεί ως εσωτερικός υπότροφος σε μία δημόσια σχολή για μιάμηδες και ιεροκήρυκες στην Κωνσταντινούπολη. Μετά την αποφοίτησή του επανεγγράφηκε στην τελευταία τάξη του κανονικού λυκείου για να συμμετάσχει στις εξετάσεις εισαγωγής στο πανεπιστήμιο. Το 1974 πέρασε σε μία ανώτερη εμπορική σχολή, μία δημόσια σχολή στην Κωνσταντινούπολη, μία σχολή που εκείνη την εποχή επέλεγαν σχεδόν όλοι οι μαθητές. Η εν λόγω σχολή γίνεται λίγο αργότερα πανεπιστημιακή, γεγονός που του επιτρέπει το 1981 να αποφοιτήσει από το Τμήμα Οικονομικών και Διοικητικών Επιστημών του Πανεπιστημίου του Μαρμαρά. Από την ηλικία των 15 ετών εμπλέκεται στην Εθνική Ένωση Τούρκων Φοιτητών, ένα από τα φυτώρια των ισλαμοεθνικιστικών οργανώσεων. Σε ηλικία 23 ετών είναι πλέον ένα νεαρό πολιτικό στέλεχος του κινήματος Milli Gorus (Εθνικό Όραμα). Αντιδρά όμως στον κανόνα υποταγής του κόμματος και το 1978 όντας ο νεότερος αντιπρόσωπος στο εθνικό συνέδριο του κόμματος, υποστηρίζει δημόσια την αντίθεσή του, ενάντια στον ιδρυτή του Νετζμετίν Ερμπακάν. Το πραξικόπημα του 1980

διαλύει όλα τα πολιτικά κόμματα. Επωφελείται τότε από τη διακοπή για να ολοκληρώσει τις σπουδές του (Ινσέλ 2017, 206).

Με την επαναλειτουργία των πολιτικών κομμάτων, εντάσσεται στο νεοσύστατο Κόμμα Ευημερίας. Αργά και μεθοδικά αναπτύσσει τον πολιτικό του λόγο, αρχίζει να διαφοροποιείται από το πολιτικό Ισλάμ, επιβάλλει στην ομάδα του να μη διατηρεί πλούσια γενειάδα και να είναι κατά προτίμηση καλοξυρισμένοι διατηρώντας μόνο το μουστάκι, να φορούν κοστούμι και γραβάτα, να είναι ευπρεπείς και ευπαρουσίαστοι. Παρά την αποτυχία του στις βουλευτικές εκλογές το 1991, θέτει υποψηφιότητα για δήμαρχος Κωνσταντινούπολης το 1994, όπερ και εγένετο. Η τετραετία της δημοτικής διαχείρισης του χάρισε τη φήμη του καλού διαχειριστή, γεγονός που ταυτίζεται με την αντίληψή του περί πολιτικής ως άμιλλα στην υπηρεσία του λαού και ως πεδίο υλοποίησης των έργων. Θέλοντας να διαχωρίσει το λαό από τις ελίτ, το μουσουλμανικό έθνος από τους υποστηρικτές της μαχητικής κοσμικότητας, τις εθνικές αξίες από τις φερμένες από το εξωτερικό, αντλεί τη ρητορική του από το λαϊκιστικό πολιτικό ρεπερτόριο της τουρκικής Δεξιάς. Κατ' επέκταση ορίζει το «εμείς» ως εκείνους που για μεγάλο χρονικό διάστημα είμασταν οι νέγροι της χώρας» (Ινσέλ 2017, 209).

Ο αναθεωρητισμός στις δηλώσεις του Ερντογάν, όπως και σε αυτές του Πούτιν είναι πλέον καταφανέστερες. Χαρακτηριστικά αναφέρεται η δήλωση Ερντογάν που αναφέρθηκε ακόμη μία φορά στην ιδέα της **Μπλε Πατρίδας** – ένας όρος που επινοήθηκε από τον τούρκο Υπουργό Άμυνας Χουλουσί Ακάρ, αναφερόμενος σε μία περιοχή 462.000 τ.μ. στο Αιγαίο, τη Μεσόγειο και τη Μαύρη Θάλασσα, τονίζοντας ότι η Τουρκία θα υπερασπιστεί τα δικαιώματά της και καταδεικνύοντας ότι μπορεί να ενισχύσει και το στρατιωτικό στόλο της. Επιπλέον δήλωσε ότι *«Σήμερα, ως μία από τις 10 χώρες που μπορούν να σχεδιάσουν, κατασκευάσουν και διατηρήσουν πολεμικά πλοία, θα συνεχίσουμε να ενισχύουμε την έννοια της εμπιστοσύνης με τους συμμάχους μας ενώ θα συνεχίσουμε να υπερασπιζόμαστε τα συμφέροντά μας»*. Επιπρόσθετα, επικαλούμενος μια έκφραση των «προγόνων του» σύμφωνα με την οποία, εάν θέλεις ειρήνη προετοιμάσου για πόλεμο, ο Ερντογάν είπε ότι η Τουρκία εξοπλίζει τις ναυτικές και στρατιωτικές της μονάδες σε μια προσπάθεια *«να διαφυλάξει την ειρήνη και την ασφάλεια στη χώρα μας, στην περιοχή μας και σε όλο τον κόσμο»*. Ο Άκαρ έκανε μία ανάλογη σημείωση, λέγοντας ότι η Τουρκία θα *«συνεχίσει να υπερασπίζεται τα συμφέροντά μας σε όλες τις θάλασσες, ιδίως στο Αιγαίο, την Ανατολική Μεσόγειο και τη Μαύρη*

Θάλασσα». Τα σχόλια του Ερντογάν και του Ακάρ έγιναν επί της ευκαιρίας των γεγονότων που σηματοδοτούν την επέτειο της Μάχης στην Πρέβεζα το 1538 (Ekathimerini 2020).

Σε προγενέστερη δήλωσή του ο Ερντογάν είχε αναφερθεί ακόμη και σε δυνατότητα αναθεώρησης της Συνθήκης της Λωζάνης του 1923 κατά τη διάρκεια επίσημης επίσκεψής του στην Ελλάδα. «Απαντώντας σε μια ερώτηση που μου απευθύνθηκε σε σχέση με τη Λωζάνη, είπα ότι αν χρειάζεται θα μπορούσε κάλλιστα να επικαιροποιηθεί. Άλλωστε η Συνθήκη της Λωζάνης δεν είναι μια συμφωνία μόνο ανάμεσα στην Τουρκία και την Ελλάδα. Αυτό το είπα και εκεί. Ο Έλληνας πρόεδρος έχει την άποψη ότι τέτοιου είδους συμφωνίες δεν μπορούν να επικαιροποιηθούν. Εγώ προσωπικά πιστεύω ότι αν τα μέρη αισθανθούν την ανάγκη θα μπορούσαν κάλλιστα να επικαιροποιηθούν» (TRT News 2017).

Ο μιμητισμός της πολιτικής Πούτιν από τον Ερντογάν

Ο πρόεδρος της Τουρκίας είναι πλέον απόλυτα βέβαιο ότι μιμείται σε πολύ μεγάλο βαθμό τη στρατηγική του Ρώσου προέδρου Βλαντιμίρ Πούτιν. Στην Τουρκία υπάρχουν ήδη από το 2017 ακαδημαϊκοί έχουν αναδείξει το θέμα, όπως «Ο Ταγίπ Ερντογάν είναι άραγε ο Βλαντιμίρ Πούτιν της Τουρκίας;» και «η πουτινοποίηση της Τουρκίας καθίσταται ένα επαναλαμβανόμενο θέμα ανάλυσης» (Inσέλ 2017, 35,185), ενώ και δυτικοί δημοσιογράφοι έχουν εμβαθύνει στο μιμητισμό της στρατηγικής Πούτιν από τον τούρκο πρόεδρο (Hearst 2017). Στη συνέχεια παρατίθενται τα πιο διακριτά στοιχεία που προκύπτουν από τη σύγκριση των δύο ηγετών:

α. Κοινά χαρακτηριστικά: Και οι δύο ηγέτες έχουν παρόμοια ηλικία, διανύουν την 6^η δεκαετία της ζωής τους (Πούτιν 68 και Ερντογάν 66 χρονών αντίστοιχα). Και οι δύο είναι δημοφιλείς εθνικιστικοί ηγέτες που διαπρέπουν σε διεθνείς συγκρούσεις, απαιτούν σεβασμό από τις ξένες δυνάμεις και συχνά θέτουν θέματα αναφορικά με συζητήσεις περί τιμής και ιστορικής αδικίας.

β. Υβριδική χρήση δικαίου (lawfare): Η Ρωσία υπό την ηγεσία Πούτιν αρχικά ερμηνεύοντας τον πόλεμο στο Κόσσοβο ως εισβολή στα εσωτερικά της πρώην Γιουγκοσλαβίας, κατήγγειλε την πολιτική του ΝΑΤΟ και κυρίως των ΗΠΑ. Στη συνέχεια όμως εκμεταλλεύτηκε αυτή τη σύγκρουση, ως «δεδικασμένο» για να εισβάλει στη Γεωργία το 2008 προς όφελος των συμπατριωτών της σε Αμπχαζία και Νότια Οσετία χωρίς να υπάρχει ψήφισμα από το Σ.Α. του ΟΗΕ. Στη

συνέχεια εφήρμοσε ανάλογη τακτική και για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των ρωσόφωνων συμπατριωτών της στην Κριμαία. Η Τουρκία μιμούμενη την τακτική Πούτιν όπου η χρήση στρατιωτικής ισχύος γίνεται προς όφελος της εξωτερικής πολιτικής και του αναθεωρητισμού της, εισέβαλε στη Συρία χωρίς προηγούμενη εξουσιοδότηση για να «προστατέψει» τους κατοίκους της ΝΑ Τουρκίας από τους τζιχανιστές που δρούσαν στην περιοχή, αλλά ουσιαστικά να δημιουργήσει μία ζώνη ασφαλείας στα σύνορά της αποτρέποντας τη δημιουργία κουρδικού κράτους σε αυτή την περιοχή.

γ. Σύστημα Διακυβέρνησης: Το σύστημα διακυβέρνησης στη Ρωσία είναι αυστηρά προεδρικό. Όμως προκειμένου ο Πούτιν να καταφέρει να διατηρηθεί στην εξουσία για πάνω από 20 χρόνια χρειάστηκε να τροποποιήσει το Σύνταγμα προκειμένου να του δοθεί η δυνατότητα να εκλεγεί και πάλι στη θέση του προέδρου. Έτσι στο μεσοδιάστημα ανέλαβε πρωθυπουργός, βάζοντας στη θέση του προέδρου τον Ντμίτρι Μενβέντεφ. Αντίστοιχα, στην Τουρκία όταν ανέλαβε το ΑΚΡ το πολιτικό σύστημα ήταν κοινοβουλευτική δημοκρατία με αποτέλεσμα ο ρόλος του προέδρου να είναι περιορισμένος. Ο Ερντογάν μεθόδευσε την αλλαγή πολιτεύματος μέσω συνταγματικής αναθεώρησης, εκτοπίζοντας το 2015 τον τότε πρωθυπουργό και πρώην συνεργάτη του Αχμέτ Νταβούτογλου καταφέροντας να αλλάξει προς όφελός του το σύστημα διακυβέρνησης στην Τουρκία με το συνταγματικό δημοψήφισμα του 2017 και τις πρόωρες προεδρικές και κοινοβουλευτικές εκλογές τον Απρίλιο του 2018. Πλέον του δίνεται η δυνατότητα να συνεχίσει να κυβερνά τουλάχιστον μέχρι το 2023, έτος που συμπίπτει με τα 100 χρόνια από την ίδρυση του τουρκικού κράτους, έτος ορόσημο για την αναθεωρητική στρατηγική του Ερντογάν.

δ. Εκκαθάριση αντιπάλων: Τις τελευταίες δύο δεκαετίες ο Πούτιν καθάρισε τους ηγέτες της ρωσικής αντιπολίτευσης, αναγκάζοντας αρκετούς διανοούμενους και καθοδηγητές της κοινής γνώμης στη Ρωσία να αυτοεξοριστούν στο εξωτερικό. Ο Ερντογάν από την πλευρά του, ιδίως μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του 2016, πιστεύει ότι απομακρύνοντας τους ηγέτες της κοινωνικής τάξης θα καθαρίσει το πεδίο για τις επόμενες εκλογικές αναμετρήσεις αντίστοιχα με ότι έχει καταφέρει ο Πούτιν. Γνωρίζει φυσικά ότι πρόκειται για αρκετά στελέχη υψηλά καταρτισμένα που οι χώρες της Δύσης θα τους καλωσορίσουν. Παρόλα αυτά ο Ερντογάν είναι αποφασισμένος να πληρώσει το τίμημα καθώς μία αντιπολίτευση που ηγείται από ισχυρές ομάδες θα αποτελεί μία μόνιμη απειλή για το καθεστώς του. Σε αυτή την κατεύθυνση δεν έχει κανένα πρόβλημα στο να φυλακίζει δημοσιογράφους, σκιτσογράφους, σκηνοθέτες και ακαδημαϊκούς. Η παρενόχληση των

ακαδημαϊκών φαίνεται να έχει την υπογραφή του απολυταρχικού καθεστώτος Ερντογάν. Καταξιωμένοι ακαδημαϊκοί έχουν απολυθεί. Σε μερικούς έχει γίνει ανάκληση διαβατηρίων. Όσοι μπορούν ακόμη φεύγουν για να διατηρήσουν την ακαδημαϊκή τους ελευθερία στο εξωτερικό (S. Cagartay 2018).

ε. Εργαλειοποίηση μεταναστών-οργανώσεων: Όπως στο παρελθόν ο Πούτιν χρησιμοποίησε το φυσικό αέριο ως μέσο πίεσης στη Δυτική Ευρώπη, αντίστοιχη στρατηγική χρησιμοποιεί ο Ερντογάν εργαλειοποιώντας τους μετανάστες για να πιέσει την Ευρωπαϊκή Ένωση. Επιπλέον μέσω της Χαμάς την οποία φαίνεται να δύναται να ενεργοποιεί/απενεργοποιεί πιέζει το Ισραήλ (Times 2020).

στ. Εργαλειοποίηση ερευνητικών πλοίων – ενόπλων δυνάμεων: Και φυσικά μέσω των ερευνητικών/σεισμογραφικών πλοίων πιέζει τη χώρα μας, όπως φυσικά πιέζει μέσω των συνεχών παραβάσεων και παραβιάσεων το σύστημα αεράμυνάς μας.

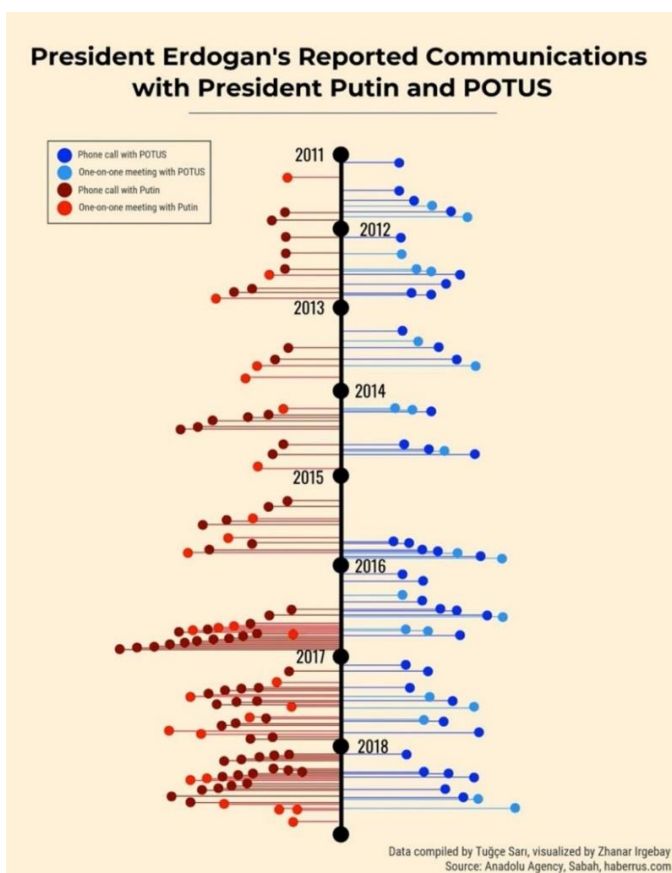
ζ. Πάγωμα συγκρούσεων: Σε αυτό τον τομέα, η πολιτική του Πούτιν είναι άκρως επιτυχημένη, καθώς διατηρούνται όπως αναλύθηκε στο 3^ο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας μία σειρά συγκρούσεων στο εγγύς εξωτερικό της Ρωσίας. Η Τουρκία από την πλευρά της ενώ το επιδιώκει δεν έχει καταφέρει ανάλογα αποτελέσματα.

5.3 Η περίπτωση Τραμπ

Υπάρχει όμως μία ακόμη περίπτωση ηγέτη, που έχει παρόμοια χαρακτηριστικά με τους δύο υπό εξέταση ηγέτες που μόλις προηγήθηκε και δεν είναι άλλος από τον αμερικάνο πρόεδρο Ντόναλντ Τραμπ. Οι τρεις τους έχουν αρκετά κοινά χαρακτηριστικά, στον τρόπο διακυβέρνησης και όχι μόνο. Χαρακτηριστικό είναι το πρόσφατο παράδειγμα (25 Σεπτεμβρίου 2020) με τη δήλωση της Νάνσυ Πελόζι δήλωσε για τον αμερικανό πρόεδρο *«Ξέρουμε ποιους θαυμάζει: τον (Βλαντιμίρ) Πούτιν, τον Κιμ Γιονγκ Ουν, τον (Ρετζέπ Ταγίπ) Ερντογάν στην Τουρκία. Θαυμάζει ανθρώπους που διαιωνίζουν την εξουσία τους. Αλλά του υπενθυμίζουμε: δεν είστε στη Βόρεια Κορέα, δεν είστε στην Τουρκία, δεν είστε στη Ρωσία κύριε Πρόεδρε. Δεν είστε στη Σαουδική Αραβία. Είστε στις ΗΠΑ, είμαστε Δημοκρατία»*, προκαλώντας την άμεση αντίδραση του τούρκου υπουργού Εξωτερικών Τσαβούσογλου που δήλωσε: *«Η άνοδος της Νάνσι Πελόζι να γίνει πρόεδρος της Βουλής των Αντιπροσώπων είναι αυτό που πραγματικά προκαλεί ανησυχία για τη Δημοκρατία των ΗΠΑ, δεδομένης*

της κραυγαλέας άγνοιάς της. Θα μάθετε να σέβεστε τις επιθυμίες του τουρκικού λαού» (Independent 2020).

Το πόσο κοντά είναι οι συγκεκριμένοι ηγέτες μεταξύ τους φαίνεται και στο ακόλουθο σχήμα που δείχνει τις τηλεφωνικές επαφές Ερντογάν με τον Πούτιν και τον αμερικανό πρόεδρο για την περίοδο από το 2011 έως και το 2018. Σε κάθε περίπτωση οι συνομιλίες Ερντογάν και Πούτιν έχουν αυξηθεί σημαντικά μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα, όπως παρουσιάζεται στο ακόλουθο γράφημα, σε αντίθεση με τις συνομιλίες του Ερντογάν με τον εκάστοτε πρόεδρο των ΗΠΑ (Neset and Strand 2019).



5.4 Συμπέρασμα

Προκειμένου να φέρει εις πέρας η Τουρκία την αναθεωρητική της πολιτική, ακολουθεί τα τελευταία χρόνια μία πολιτική που ξεκάθαρα χαρακτηρίζεται από τα στοιχεία του μιμητισμού της στρατηγικής της Ρωσίας και συγκεκριμένα του προέδρου της Βλάντιμιρ Πούτιν. Όπως αναλύθηκε

και στο παρόν κεφάλαιο, η αλλαγή στο σύστημα διακυβέρνησης που οδήγησε τον Ερντογάν στην αύξηση της θητείας του στην ύψιστη θέση εκτελεστικής εξουσίας, μέσω της συνταγματικής αναθεώρησης και εν συνεχεία η εκδίωξη – απομάκρυνση κάθε πιθανού αντιπάλου, οδηγεί την Τουρκία σε ένα καθεστώς πλήρως απολυταρχικό που όμως προς τη διεθνή κοινή γνώμη παρουσιάζεται ως απότοκο της «λαϊκής ετυμηγορίας». Η αποδυνάμωση του κοινοβουλίου και η ενδυνάμωση της προεδρίας αποτέλεσαν το βασικό πυλώνα της στρατηγικής Ερντογάν, ενώ η υβριδική χρήση του δικαίου είχε ως τελικό στόχο και σκοπό την υλοποίηση της αναθεωρητικής του πολιτικής με την έμμεση/de facto αλλαγή συνόρων, όπως καταγράφηκε στην περιοχή του Ναγκόρνο-Καραμπάχ και ενδεχομένως να ακολουθήσει και στην Κύπρο.

Κεφάλαιο 6^ο – Συγκριτική ανάλυση

6.1 Θεωρητικό υπόβαθρο

«Υπάρχει ο Πούτιν, υπάρχει η Ρωσία. Δεν υπάρχει ο Πούτιν, δεν υπάρχει Ρωσία». Αυτή η δραματική δήλωση έγινε το 2014 από τον Vyacheslav Volodin, ένα υψηλόβαθμο στέλεχος του Κρεμλίνου. Όσο παράλογο και αν ακούγεται, να στηρίζεται δηλαδή μία ολόκληρη χώρα με ιστορία εκατοντάδων ετών σε ένα και μόνο πρόσωπο, η συγκεκριμένη άποψη υποστηρίχτηκε και από ένα πρώην μέλος του ρωσικού κοινοβουλίου, τον Sergey Markov. Ο Markov δήλωσε ότι η Ρωσία *«έχει πολύ αδύναμους θεσμούς και ένα πολύ ισχυρό ηγέτη. Με αυτή την έννοια ο Πούτιν βρίσκεται υψηλότερα των θεσμών, είναι πιο δυνατός από τους θεσμούς».* Συνεχίζοντας δήλωσε: *«Χωρίς τον Πούτιν, οι αδύναμοι θεσμοί πιθανόν να μην μπορούσαν να διατηρήσουν τη ενότητα της χώρας και την κοινωνική σταθερότητα και η χώρα θα μπορούσε να οδηγηθεί προς την καταστροφή»* (Taylor 2018). Το 2000 όταν ο Βλαντιμίρ Πούτιν ανέλαβε την εξουσία, κληρονόμησε ένα αποκεντρωμένο καθεστώς. Το κράτος είχε απωλέσει την κεντρική διοίκηση, ενώ οι ολιγάρχες λυμαίνονταν τη χώρα και έλεγχαν τους θεσμούς εξουσίας. Για να τροποποιήσει την κατάσταση ο Πούτιν ξεκίνησε το χτίσιμο μίας ιεραρχίας εξουσίας (Migranyan 2004). Δημιούργησε λοιπόν ένα σύστημα, αυτό που ονομάστηκε **«Πουτινισμός»** (Taylor 2018).

Ο όρος πουτινισμός αποδίδεται στο σύστημα του προέδρου Πούτιν, καθώς βρίσκεται στην εξουσία συνεχόμενα για δύο δεκαετίες και εάν εξαντλήσει τη δυνατότητα που του δίνει το Σύνταγμα να παραμείνει πρόεδρος έως το 2024, θα είναι ο μακροβιότερος προσπερνώντας τον Στάλιν και πολλές άλλες ηγετικές μορφές της ιστορίας της Ρωσίας, όπως ο Λένιν, ο Γκορμπατσόφ και ο Γιέλτσιν.

Συνοπτικά ο πουτινισμός στηρίζεται στη δημιουργία ενός ισχυρού κράτους για να προστατεύσει τη Ρωσία από εσωτερικούς και εξωτερικούς εχθρούς, αλλά συνοδεύεται και από ήθη και ιδέες σχετικά με τον έλεγχο την τάξη και την αφοσίωση στο ρωσικό κράτος, κυρίως στα όργανα ασφαλείας και συναισθήματα που έχουν να κάνουν με την απώλεια status, την επιθυμία για σεβασμό και την τρωτότητα (Taylor 2018). Ο πουτινισμός δεν ξεκίνησε το 2000 που ανέλαβε την εξουσία για πρώτη φορά ο Πούτιν, αλλά το 2004 με την έναρξη της δεύτερης θητείας του, όταν και

αντικατέστησε όλα τα στελέχη της εποχής Γιέλτσιν και όρισε στη θέση του πρωθυπουργού τον Ντιμίτρι Μεντβέντεφ, γνωστό του από την κοινή θητεία τους στις μυστικές υπηρεσίες.

Κατά τη διάρκεια της εξέλιξής του ο πουτινισμός εξελίχθηκε σε ένα όλο και περισσότερο αυταρχικό και απολυταρχικό καθεστώς, με τη συγκέντρωση ολοένα και περισσότερων εξουσιών στα χέρια του προέδρου. Στο διάστημα αυτό, η άνθιση της οικονομίας και η άνοδος του κατά κεφαλήν εισοδήματος έδωσε την εσωτερική νομιμοποίηση στον πρόεδρο Πούτιν για να συνεχίσει απρόσκοπτα την Υψηλή του Στρατηγική. Στο τομέα της εξωτερικής πολιτικής η υπεράσπιση του διεθνούς δικαίου *a la carte* και η υποστήριξη των «συμπατριωτών» σε ολόκληρο τον κόσμο, αλλά ιδίως στην άμεση γειτονιά της Ρωσίας, έδωσε το στίγμα του νέου καθεστώτος.

Συμπερασματικά, διαφαίνεται μία σειρά συνεκτικών πολιτικών πρακτικών και ένας λειτουργικός κώδικας που έχει παραμείνει σταθερός στο πέρασμα του χρόνου. Έτσι ο «Πουτινισμός» μοιάζει περισσότερο στο «Θατσερισμό» και το «Ρηγκανισμό», παρά στο Μαρξισμό (Taylor 2018). Τέλος αυτό που καταδεικνύεται είναι ότι πλέον αυτή την αντίληψη, αυτό τον κώδικα, τον ασπάζεται μεγάλο μέρος της ρωσικής κοινωνίας και όχι μόνο ο Πούτιν και οι συνεργάτες του.

Στην Τουρκία από την άλλη μεριά, το 2001 ο Ahmet Davutoglu, ένας μέχρι τότε εν πολλοίς άγνωστος καθηγητής Πολιτικών Επιστημών στην Κων/πολη, δημοσίευσε ένα βιβλίο με τίτλο «Stratejik Derinlik» («Στρατηγικό βάθος»), στο οποίο ζητούσε μια ανακατεύθυνση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Η Τουρκία, μετά την ίδρυσή της από τον Atatürk το 1923, είχε αυτοκαθοριστεί ως ουδέτερο κράτος. Ναι μεν ως Νατοϊκός εταίρος ήταν κατά τον Ψυχρό Πόλεμο στο πλευρό της Δύσης, αλλά κατά το πλείστον έμενε μακριά από τις διενέξεις της περιοχής, ιδιαίτερα αυτές της Μέσης Ανατολής.

Αντιθέτως, ο Davutoglu προέβλεπε για την Τουρκία, στην παράδοση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, έναν ηγετικό ρόλο μεταξύ της βορείου Αφρικής και των Βαλκανίων. Αυτή η στάση ήταν πολύ βολική για τον νέο, ισλαμιστή Π/Θ Recep Tayyip Erdogan. Ούτως ή άλλως, αυτός ονειρευόταν να έρθει σε ρήξη με τις αρχές του Ατατούρκ. Ο Ερντογάν έκανε τον Νταβούτογλου σύμβουλο σε θέματα εξωτερικής πολιτικής, αργότερα ΥΠΕΞ και πρωθυπουργό. Οι ειδικοί κατασκεύασαν μια έννοια για τις νέες τουρκικές φιλοδοξίες: **νέο-οθωμανισμός**.

Χαρακτηριστικό στοιχείο του νέο-οθωμανισμού είναι η νοσταλγία, ένα αίσθημα που έχει τις ρίζες του στην ιστορία με πολιτικές προεκτάσεις. Ο Hakan Yavuz γεννημένος στο Bayburt²² αναφέρει ότι «μία από τις πιο έντονες αναμνήσεις από τα παιδικά μου χρόνια είναι τα *ören* ή κατεστραμμένα κτίρια» και «αναγνώρισε το ζήτημα της ταυτότητας στην τουρκική κοινωνία ως *ören*, υπολείμματα φαντασμάτων που επιδιώκουν να αποκαταστήσουν το παρελθόν των Σελτζούκων ή Οθωμανών Ισλαμιστών» (Yavuz, *Nostalgia for the Empire - The Politics of Neo-Ottomanism* 2020).

Η αλλαγή από την εθνικοποίηση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας σε ένα αυτοκρατορικό τουρκικό έθνος έχει γίνει το κύριο αφήγημα στη σύγχρονη τουρκική ιστορία. Οι συντηρητικοί Τούρκοι βρίσκουν καταφύγιο στην αίγλη του Οθωμανικού παρελθόντος για να προστατευθούν, πιστεύοντας ότι θα μπορέσουν να διατηρήσουν την ασφάλειά τους, εάν και μόνο εάν, αναστήσουν το οθωμανικό μεγαλείο. Η Τουρκία βίωσε την επιστροφή του οθωμανισμού στην κοινωνική και πολιτική ζωή της χώρας. Αυτή η επιστροφή κινητοποιήθηκε από μία σειρά παραγόντων: την αστικοποίηση, την επέκταση της δημόσιας σφαίρας, τη διαμόρφωση μιας πολυκομματικής και ανταγωνιστικής δημοκρατίας και μία προσανατολισμένη στο Ισλάμ μπουρζουαζία και τις εξωτερικές εξελίξεις, όπως η καταδίωξη των πρώην οθωμανικών μουσουλμανικών κοινοτήτων.

Αυτό που επέστρεψε δεν ήταν απαραίτητα αυτό που ήταν η οθωμανική αυτοκρατορία, αλλά περισσότερο ένας «νέο-οθωμανισμός». Αυτός ο νέος οθωμανισμός είναι μία ιδεατή κατασκευή για μία κοινωνία που σκοπό έχει να επανακαθορίσει την ταυτότητά της, να επανακαθορίσει την κατεύθυνση της χώρας και να προσφέρει μία νέα γλώσσα για ηθικούς και πολιτικούς σκοπούς.

Έτσι, ο νέο-οθωμανισμός δεν αφορά ένα νέο σχέδιο ή ένα πολιτικό δόγμα αλλά περισσότερο αφορά αξιώματα, ιδέες, αντιλήψεις και μορφές ανάκτησης μίας παλαιάς μεγαλοπρέπειας. Αυτό το αυτοκρατορικό όνειρο ήταν πάντοτε παρόν αλλά βρισκόταν εν υπνώσει στην κοινωνία μέχρι να ξαναβγεί στην επιφάνεια κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες ως απάντηση σε θεωρούμενες ευκαιρίες και απειλές. Η νέα ταυτότητα της Τουρκίας επανακαθορίζεται στη βάση της ιστορικής μνήμης της οθωμανικής αυτοκρατορίας, συντηρητικών αντιλήψεων και ισλαμικών αξιών και

²² Το Μπαϊμπούρτ είναι τουρκική πόλη στα βορειοδυτικά της Μικράς Ασίας, στις όχθες του ποταμού Τσορούχ. Βρίσκεται μεταξύ της Αργυρούπολης και του Ερζερούμ και είναι πρωτεύουσα της ομώνυμης επαρχίας. Ο πληθυσμός της πόλης ανέρχεται στους περίπου 35.000 κάτοικους.

ρεπουμπλικανικών μεταρρυθμίσεων και επιτευγμάτων. Στην Τουρκία ο νέο-οθωμανισμός είναι καθολικά μία θετική ανάγνωση του παρελθόντος που αγνοεί τις σκοτεινότερες σελίδες του παρελθόντος, ειδικά τα γεγονότα που αφορούν εθνικές εκκαθαρίσεις και σφαγές, όπως η γενοκτονία των Αρμενίων. Συνδέεται δηλαδή σε ένα βαθύτερο επίπεδο αναζήτησης ταυτότητας. Μία ανάγκη για αναγνώριση. Και μία προσπάθεια να δημιουργήσει συνέχεια μεταξύ των γενεών.

Ο πρόεδρος των ΗΠΑ Ντόναλντ Τραμπ υπόσχεται «να κάνει την Αμερική μεγάλη ξανά». Η πλειοψηφία των Ρώσων ακόμη αναπολεί τη Σοβιετική Ένωση, κυρίως την περίοδο του Στάλιν. Επιπλέον, ο Κινέζος πρόεδρος Σι Ζι Πινγκ έχει καλέσει για «τη μεγαλύτερη αναγέννηση του κινεζικού λαού» για να επαναφέρει το αρχαίο μεγαλείο και να αποτελέσει ένα παγκόσμιο κέντρο επιστήμης και τεχνολογίας.

Οι πολιτικές του Ερπακάν οδηγούνταν από αξίες που τόνιζαν το ρόλο του ισχυρού κράτους. Οι πολιτικές του Οζάλ παρόλα αυτά, οδηγούνταν από την αγορά και βασίστηκαν σε μία ανάλυση κόστους-οφέλους. Ο Ερντογάν διαφέρει τόσο από τον Ερπακάν όσο και από τον Οζάλ. **Έχει χρησιμοποιήσει το Ισλάμ ως ένα εργαλείο πολιτικής κινητοποίησης-μια δύναμη για να «διαφοροποιεί» τους αντιπάλους του και εάν είναι πιθανόν να τους απονομιμοποιήσει στα μάτια της κοινωνίας.**

Καμία μορφή νέο-οθωμανισμού, όπως αρθρώθηκε από Οζάλ και Ερντογάν δεν έχει παρά ελάχιστα κοινά στοιχεία με τον οθωμανισμό της οθωμανικής αυτοκρατορίας του 19^{ου} αιώνα. Ο νέο-οθωμανισμός του Οζάλ ήταν μία πραγματική απάντηση στις πολιτικές της ταυτότητας και στις μεταψυχροπολεμικές συνθήκες. Η μορφή του νέο-οθωμανισμού του Ερντογάν βασίζεται στους απολυταρχικούς πειρασμούς και στην επιθυμία να καταστεί ο ανώτερος σουνιτικός ηγέτης του μουσουλμανικού κόσμου. Η εξωτερική του πολιτική ενημερώνεται από την πολιτισμική σύγκρουση μεταξύ του ισλαμικού και δυτικού κόσμου (Yavuz 2020).

6.2 Πουτινισμός vs Νέο-οθωμανισμός

Έχοντας πλέον αναλύσει τα δύο κυρίαρχα πολιτικά ρεύματα σε Ρωσία και Τουρκία, η σύγκριση μεταξύ τους είναι αναπόφευκτη. Όπως και η προσπάθεια αντιγραφής από μέρους του Ερντογάν του συστήματος διακυβέρνησης του Βλάντιμιρ Πούτιν.

Όπως αναφέρθηκε στην αρχή του παρόντος κεφαλαίου, για τον τυπικό ακόλουθο των κλασικών δυτικών ΜΜΕ, η Ρωσία του Βλάντιμιρ Πούτιν έχει γίνει τα τελευταία χρόνια το πλατωνικό ιδεώδες του μοντέρνου αυταρχισμού. Ο Πούτιν συνεχίζει να συγκεντρώνει την εξουσία στην προεδρία ακολουθώντας τα βήματα του προκατόχου του Μπόρις Γιέλτσιν. Κυβερνά τη Ρωσία επί σχεδόν δύο δεκαετίες, επιστρέφοντας στη θέση του προέδρου ύστερα από ένα διάλειμμα 4 ετών που είχε τα καθήκοντα του πρωθυπουργού, ερμηνεύοντας το συνταγματικό περιορισμό που απαγόρευε πάνω από δύο θητείες (επιτρέποντας, συνεπώς, ατελείωτα ζεύγη μη συνεχόμενων θητειών).

Το ρωσικό κοινοβούλιο, όχι μόνο κάνει αυτό που του λέει ο Πούτιν, αλλά δεν υπάρχουν αποδείξεις άλλων περιορισμών στο σύστημα. Αντιθέτως, οι περισσότεροι ειδικοί περιγράφουν τη διαδικασία λήψης απόφασης στη Ρωσία ως μία προσέγγιση στην οποία λίγοι είναι οι σύμβουλοι και ένας παίρνει τις αποφάσεις. Έπειτα υπάρχουν οι διαρροές στον τύπο που έχουν ως αποτέλεσμα υψηλά επίπεδα αυτό-λογοκρισίας (αλλά όχι ικανά να σταματήσουν τις διαρροές) και η χρήση της αστυνομίας, της προπαγάνδας και της νομοθεσίας με στόχο να εξαφανιστεί η πολιτική αντιπολίτευση. Παρόλα αυτά και μερικώς ως αποτέλεσμα αυτού, η δημοτικότητα του Πούτιν παραμένει ατράνταχτα υψηλή, ακόμη και αν η οικονομία συρρικνώνεται και οι δημόσιες υπηρεσίες φθίνουν.

Ο Βίκτωρ Όρμπαν έχει δημόσια αναφερθεί στη Ρωσία του Πούτιν ως ένα μοντέλο για το δικό του αυτοαποκαλούμενο φιλελευθερισμό. Ο Ερντογάν και ο Πούτιν έχουν μία περίπλοκη σχέση, αλλά σε πολλά σημεία το τρέχον κλίμα στην Τουρκία θυμίζει αναφορές στη Ρωσία. Η εξύμνηση του Πούτιν από τον Ντόναλντ Τραμπ συνεχίζει να απασχολεί τα πρωτοσέλιδα των ΜΜΕ.

Η Olga Oliker υποστηρίζει πως θα μπορούσε κανείς να ισχυριστεί πως ο **πουτινισμός**, εξαπλώνεται στην Ευρώπη, αλλά και πέρα από αυτήν. Όπως αναφέρει «*Ενώ μπορεί να μην εξαπλώνεται ο Πουτινισμός, η φιλελεύθερη δημοκρατία βρίσκεται υπό απειλή, με μία μικρή βοήθεια από τη Ρωσία. Εάν πρέπει να αμυνθεί, η άμυνα πρέπει να έρθει από το εσωτερικό της. Οι θεσμοί μπορούν να προστατεύσουν τη δημοκρατία. Αλλά μόνο οι άνθρωποι που την εκτιμούν θα ορθώσουν το ανάστημά τους για αυτούς τους θεσμούς*» (Oliker 2017).

Ο νέο-οθωμανισμός, φαίνεται να ισχύει σήμερα περισσότερο από ποτέ. Παρά το γεγονός ότι, ο Ερντογάν μετά από έντονη διαμάχη με τον Νταβούτογλου, τον οδήγησε σε αποχώρηση από το κυβερνών κόμμα ΑΚΡ και την ίδρυση του δικού του κόμματος. Ο Ερντογάν σταδιακά αποκηρύσσει το κοσμικό παρελθόν εκπέμποντας τα ανάλογα μηνύματα. Ιδιαίτερη μνεία αξίζει να αναφερθεί στη μετατροπή της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη σε τζαμί την οποία ο ίδιος ο Ατατούρκ είχε ανακηρύξει σε Μουσείο. Ο ίδιος ο Ερντογάν συμμετείχε εκεί στην πρώτη μεγάλη προσευχή της Παρασκευής, με την ημερομηνία να έχει επιλεγεί συνειδητά, όπως χαρακτηριστικά επιλέγει συμβολικές ημερομηνίες για την ανάδειξη της θεματολογίας του. Σημειώνεται ότι στις 24 Ιουλίου 1923 ο Ατατούρκ και οι Σύμμαχοι υπέγραψαν τη Συνθήκη της Λωζάννης, που καθόριζε τα εδάφη της σύγχρονης Τουρκίας. Με αυτή την κίνηση ο Ερντογάν θέλησε να στείλει δύο μηνύματα: πρώτον ότι η κληρονομιά του Ατατούρκ βγαίνει οριστικά από τη μέση. Και δεύτερον ότι η Τουρκία δεν αναγνωρίζει περαιτέρω τα υφιστάμενα σύνορα.

Το τι σημαίνει αυτό το κατέστησε σαφές, όταν επίσης αρχές Αυγούστου του τρέχοντος έτους έστειλε ένα ερευνητικό πλοίο προς τα ελληνικά νησιά σε αναζήτηση υδρογονανθράκων. Η Ελλάδα αντέδρασε, θέτοντας τις ένοπλες δυνάμεις της σε επιφυλακή. Μόνον η παρέμβαση της Γερμανίας φαίνεται πως ηρέμησε προσωρινά τη διένεξη. Μια ένοπλη αντιπαράθεση μεταξύ των γειτονικών χωρών απετράπη σε πρώτη φάση, θέλουν να ξεκινήσουν διαπραγματεύσεις, η διαμάχη όμως απλώς ανεβλήθη. Η Άγκυρα εκμεταλλεύεται κάθε ευκαιρία για να προκαλεί την Ελλάδα. Επισήμως η Τουρκία είναι μέλος του ΝΑΤΟ και υποψήφια προς ένταξη στην ΕΕ. Εδώ και λίγο καιρό ωστόσο συμπεριφέρεται όλο και πιο συχνά σαν ανταγωνιστής της Δύσης, μερικές φορές μάλιστα σαν εχθρός.

Ο Ερντογάν έδωσε εντολή στον στρατό του να εισβάλει στη Συρία, παρά τις έντονες διαμαρτυρίες της Ευρώπης και των ΗΠΑ, για να εκδιώξει από τη συνοριακή περιοχή την κουρδική εθνοφρουρά ΥΡΓ. Στη Λιβύη εξόπλισε το καθεστώς του Π/Θ Fayeز Sarraj, αν και ο ίδιος τον Ιανουάριο, στη σύνοδο του Βερολίνου, είχε δεσμευθεί να μην εμπλακεί στον εμφύλιο πόλεμο. Τον Ιούνιο, τουρκικά πολεμικά πλοία, ερίζοντας για φερόμενες παραδόσεις όπλων στη Λιβύη, βρέθηκαν στα πρόθυρα να ανοίξουν πυρ εναντίον μιας γαλλικής φρεγάτας. Ο Ερντογάν βρίσκεται εσωπολιτικά υπό πίεση όσο ποτέ άλλοτε. Οι οικονομικές προοπτικές, που ήταν ήδη πριν από τον κορωνοϊό ζοφερές, επιδεινώθηκαν περαιτέρω από την πανδημία. Με τον Νταβούτογλου και τον πρώην ΥΠΕΞ Ali Babacan έχει για πρώτη φορά ανταγωνιστές στο συντηρητικό στρατόπεδο.

Παρ' όλα αυτά δεν θα αρκούσε να υποτιμηθούν οι περιπέτειες της εξωτερικής πολιτικής του Ερντογάν ως απλοί ελιγμοί απόσπασης της προσοχής. Ο τούρκος Πρόεδρος, σύμφωνα με όλα όσα ακούγονται από το περιβάλλον του, θεωρεί εαυτόν πράγματι σπουδαίο ηγέτη – ίδιου βεληνεκούς με τους ομολόγους του των ΗΠΑ, της Κίνας και της Ρωσίας.

Ο ιμπεριαλισμός του Νταβούτογλου είχε κυρίως θρησκευτικά κίνητρα. Ήθελε να καθιερώσει την Τουρκία ως σουνιτική ηγετική δύναμη, εγχείρημα που τα χρόνια μετά την Αραβική Άνοιξη απέτυχε οικτρά. Κι ο Ερντογάν βέβαια είναι ισλαμιστής. Τον ενδιαφέρει όμως κυρίως η διεθνής σημασία που θα έχει. Η ιδεολογία έρχεται σε δεύτερη μοίρα.

Γι' αυτό ο τουρκικός νέο-οθωμανισμός εν έτει 2020 είναι διαφορετικός από ό,τι τα πρώτα χρόνια της κυβέρνησης του ΑΚΡ: περισσότερο πραγματιστικός, χωρίς διακρίσεις, περισσότερο απρόβλεπτος. Ο Ερντογάν μιμείται τον Βλαντιμίρ Πούτιν. Μπαίνει παντού, όπου του δοθεί ευκαιρία: Σχεδιάζει στρατιωτικές βάσεις στη βόρειο Αφρική, κατασκευάζει τζαμιά στη Βαλκανική, κρατάει υπό κατοχή τμήματα της Συρίας.

Η Άγκυρα εκμεταλλεύεται το κενό που υπάρχει μετά την απόσυρση των ΗΠΑ από την παγκόσμια πολιτική. Ποτέ άλλοτε όσο σήμερα δεν ήταν τόσο μικρή για φιλόδοξες μεσαιές δυνάμεις η εμπλοκή που είναι απαραίτητη για να συγκαθορίσουν τον ρουν της ιστορίας. Στη Λιβύη ήταν αρκετές για τον Ερντογάν μερικές χιλιάδες σύρων μισθοφόρων, για να αναδειχθεί ανεπίσημος κυρίαρχος του δυτικού τμήματος της χώρας.

Ακόμα και μετά από σχεδόν δύο δεκαετίες, οι Ευρωπαίοι δεν βρήκαν τρόπο να αντιμετωπίσουν κατάλληλα τον ταραχοποιό από την Άγκυρα. Λόγω των στενών οικονομικών σχέσεων με την Τουρκία θα είχαν μέσα στη διάθεσή τους να μπλοκάρουν τον Ερντογάν. Η ΕΕ και η γερμανική ομοσπονδιακή κυβέρνηση θα μπορούσαν, εν ανάγκη, να ασκήσουν πίεση μέσω οικονομικών κυρώσεων στην Τουρκία. Αντ' αυτών κάθονται και κοιτάζουν, με ένα κράμα αμηχανίας και εκνευρισμού, πώς ο τούρκος ηγέτης τελειοποιεί την επιρροή του – και αποσταθεροποιεί όλο και περισσότερο την περιοχή.

6.3 Ομοιότητες - Διαφορές

Ολοκληρώνοντας την ανάλυση των δύο κυρίαρχων πολιτικών ρευμάτων, αλλά και των στρατηγικών τους επιλογών σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής, μπορούμε με ασφάλεια πλέον να καταλήξουμε σε μία συγκριτική ανάλυση και να κωδικοποιήσουμε τις ομοιότητες και τις διαφορές της αναθεωρητικής πολιτικής των δύο υπό εξέταση χωρών. Στον ακόλουθο πίνακα παρουσιάζονται συνοπτικά τα κυριότερα στοιχεία αυτής της συγκριτικής ανάλυσης:

	ΡΩΣΙΑ	ΤΟΥΡΚΙΑ
Πολιτικό σύστημα διακυβέρνησης	Αυστηρά συγκεντρωτικό (προεδρική δημοκρατία)	Αυστηρά συγκεντρωτικό (προεδρική δημοκρατία)
Εκμετάλλευση συμμετοχής σε Δ.Ο. για προώθηση εθνικών συμφερόντων	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Εφαρμογή παγωμένων συγκρούσεων ως μέσο παράκαμψης-διαφορετικής ερμηνείας διεθνούς δικαίου	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Χρήση προπαγάνδας για δημιουργία αφηγήματος	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Εξαφάνιση πολιτικών αντιπάλων με θεμιτά/αθέμιτα μέσα	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Νοσταλγία για το μεγαλειώδες παρελθόν	ΝΑΙ	ΝΑΙ
Ανάγκη δημιουργίας ζωτικού χώρου, ιδίως στο εγγύς εξωτερικό	ΝΑΙ	ΝΑΙ

Εκμετάλλευση του κενού που αφήνει η απόσυρση ενδιαφέροντος ΗΠΑ στην Ευρασία	NAI	NAI
Υποστήριξη «συμπατριωτών» σε όλο τον κόσμο	NAI	NAI
Αίσθηση αδικίας – καχυποψία προθέσεων του δυτικού παράγοντα	NAI	NAI
Αποδοχή τρέχοντος status quo	NAI	OXI
Αμφισβήτηση κυριαρχικών δικαιωμάτων συμμαχικών χωρών	OXI	NAI
Στρατηγική bandwagoning	OXI	NAI

6.4 Συμπέρασμα

Οι στρατηγικές επιδιώξεις της αναθεωρητικής πολιτικής της Ρωσίας και της Τουρκίας στην Ευρώπη ακολουθούν σε πολύ μεγάλο βαθμό «βίους παράλληλους». Όπως διεξοδικά παρουσιάστηκε σε αυτή την περιπτωσιολογική μελέτη οι βασικές τους αρχές είναι κοινές και δεν είναι άλλες από τη νοσταλγία της αίγλης του αυτοκρατορικού τους παρελθόντος, το αίσθημα της αδικίας απέναντι στο δυτικό παράγοντα που τους οδήγησε σε εδαφική συρρίκνωση και τη συνεπακόλουθη καχυποψία για τις προθέσεις ΗΠΑ και ΕΕ στις διμερείς τους σχέσεις.

Για την επίτευξη των στόχων της Υψηλής τους στρατηγικής επιλέχθηκε το μοντέλο της προεδρικής δημοκρατίας, αφαιρώντας τη δυνατότητα checks and balances από το κοινοβούλιο, στηριζόμενο στην ηγετική προσωπικότητα ενός και μόνο ανθρώπου, του Βλάντιμιρ Πούτιν από τη μία πλευρά και του Ταγίπ Ερντογάν από την άλλη. Ο πρώτος κατόρθωσε σε σύντομο χρόνο να δημιουργήσει ένα δικό του τρόπο διακυβέρνησης, που η δυτική βιβλιογραφία ονόμασε «πουτινισμό», καταφέροντας να αναμορφώσει τη ρωσική οικονομία, να ενώσει τη ρωσική κοινωνία και να αναδείξει τη χώρα του και πάλι ως κυρίαρχο παίκτη στο διεθνές σύστημα. Από το 2014 και

μετά, με την προσάρτηση της Κριμαίας, έθεσε νέα στάνταρ εφαρμόζοντας τακτικές υβριδικού πολέμου, αναγκάζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο χώρες και Δ.Ο. να αναπροσαρμόσουν την πολιτική τους απέναντί του.

Ο Πούτιν όπως αναφέρθηκε έχει ως σκοπό να υλοποιήσει την απίθανη για πολλούς στη Δύση ιδέα του Ρωσικού κόσμου, «Russkiy Mir». Η ρωσική πλευρά εμφανίζεται να έχει κερδίσει την πρώτη μάχη, κυρίως σε ψυχολογικό επίπεδο, στον υβριδικό της πόλεμο με τις Βαλτικές χώρες. Η Δύση από την πλευρά της οφείλει να ξεκαθαρίσει προς τον Πούτιν ότι το ΝΑΤΟ παραμένει ισχυρό και ικανό να πραγματοποιήσει τις συμβατικές του υποχρεώσεις σύμφωνα με το άρθρο 5 του καταστατικού του χάρτη. Στην παρούσα φάση οι περισσότεροι δυτικοί ηγέτες βλέπουν τον Πούτιν όχι ως ένα σύνταίρο αλλά περισσότερο ως ένα στρατηγικό πρόβλημα που απαιτεί άμεση και καθαρή απάντηση.

Ο Ερντογάν από την άλλη μεριά, έχοντας ως πρότυπο τον Πούτιν αντιγράφει συστηματικά σχεδόν κάθε του κίνηση με σκοπό να θεωρηθεί ισότιμος συνομιλητής με τις λοιπές μεγάλες δυνάμεις στο τραπέζι των συζητήσεων και να τους αναγκάσει με τον ιδιαίτερα «αντιδυτικό» και «εριστικό» τρόπο του να «ξαναχαράξουν» τα σύνορα, όπως αυτά είχαν διαμορφωθεί με τις Συνθήκες της Λωζάνης και των Παρισίων, ενθουμούμενος φυσικά τη Συνθήκη των Σεβρών που αποτελεί το φοβικό σύνδρομο όλων των πολιτικών της γείτονος χώρας. Η δική του φιλοσοφία ο «νέο-οθωμανισμός» απέχει πολύ από το να θεωρηθεί «ερντογανισμός», καθώς και οι δύο προηγούμενοι πρόεδροι Οζάλ και Ερπακάν προέβαλαν ανάλογες επιδιώξεις, απορρίπτοντας κατά βάση το κεμαλικό τους παρελθόν.

Κεφάλαιο 7^ο – Διαπιστώσεις -Συμπεράσματα

Οι θεωρήσεις των Διεθνών Σχέσεων και οι θεωρίες της στρατηγικής εξετάζουν τον αναθεωρητισμό υπό διαφορετικό πρίσμα και διαφορετική οπτική γωνία. Κοινός τόπος είναι η προώθηση των εθνικών συμφερόντων που προκύπτει τις περισσότερες φορές με την αλλαγή του status quo ενώ οι διαφορές εστιάζονται στο είδος της στρατηγικής που θα ακολουθηθεί.

Η **Ρωσία** ακολουθεί τις αρχές του αναθεωρητισμού κατά Schweller, λειτουργεί ως το «λιοντάρι» ή την «ατμομηχανή» που σέρνει ή θέλει να σέρνει πίσω της όσο το δυνατόν περισσότερα «βαγόνια» που εν προκειμένω είναι όλες οι πρώην σοβιετικές δημοκρατίες που ανεξαρτητοποιήθηκαν μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Ενώ υπερασπίζεται σθεναρά την εφαρμογή των διατάξεων του καταστατικού Χάρτη των ΗΕ, στην περιοχή του εγγύς εξωτερικού της ακολουθεί διαφορετική εξωτερική πολιτική θεωρώντας ότι, οι χώρες αυτές παραδοσιακά ανήκουν στη «σφαίρα επιρροής της». Από την άλλη πλευρά, η συχνά επαναλαμβανόμενη φράση «ο κόσμος είναι μεγαλύτερος από πέντε» αποτελεί την επιτομή του πνεύματος του τουρκικού αναθεωρητισμού, καθώς η **Τουρκία** επιθυμεί να την υπολογίζουν και να της συμπεριφέρονται ως μία παγκόσμια/περιφερειακή δύναμη, παρόμοια με την Κίνα και τη Ρωσία.

Ο αναθεωρητισμός ως στρατηγική επιλογή Ρωσίας και Τουρκίας στην άμεση γειτονιά τους τόσο μέσω της πτυχής των *παγωμένων συγκρούσεων* ως εργαλείου υβριδικού πολέμου, όσο και μέσω της κατασκευής αφηγήματος ως μέσου *προπαγάνδας*, αναδεικνύει την κυριαρχία των νέων μορφών πολέμου στον 21^ο αιώνα. Η συμπεριφορά της Ρωσίας στην Ουκρανία αποτελεί μέρος μιας προσπάθειας να εξασφαλίσει εμμέσως τον έλεγχο του αποκαλούμενου «εγγύς εξωτερικού», που απώλεσε μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ. Το λεγόμενο «Δόγμα Medvedev» του 2008, σύμφωνα με το οποίο η προστασία των δικαιωμάτων Ρώσων πολιτών (εκτός επικράτειας) αποτελεί ύψιστη προτεραιότητα της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, δεν έτυχε της ανάλογης προσοχής από τη Δύση. Ούτε το γεγονός πως η Δούμα, έχοντας νομοθετήσει σχετικά από το 2009, επιτρέπει στις ρωσικές δυνάμεις να επεμβαίνουν στο εξωτερικό για την προστασία Ρώσων, με τον Ρώσο πρόεδρο Putin να αναφέρει μεταξύ άλλων πως η Ρωσία θα προασπίζεται, πάντα και ενεργά, τα δικαιώματα των Ρώσων ακόμη και στο εξωτερικό με κάθε διαθέσιμο μέσο.

Στη συγκεκριμένη περιπτωσιολογική μελέτη διαφαίνεται πως η Ρωσία διατηρεί παγωμένες συγκρούσεις στη μετα-σοβιετική ζώνη επειδή μία τέτοια λύση εμποδίζει μία περαιτέρω ανάπτυξη της ευρω-ατλαντικής ενσωμάτωσης της περιοχής. Η Ρωσία εκμεταλλεύεται τις παγωμένες συγκρούσεις στις πρώην Σοβιετικές δημοκρατίες για να διατηρήσει τη σφαίρα επιρροής της και για το σκοπό αυτό υποστηρίζει τα πολιτικά καθεστώτα που είναι υπέρ της Μόσχας. Εκτός από τις «παραδοσιακές» παγωμένες συγκρούσεις που στοχεύουν στη διατήρηση των εμπλεκομένων κρατών στη ρωσική σφαίρα επιρροής και οι χώρες της Κεντρικής Ασίας όπως προκύπτει από την ανωτέρω ανάλυση, βρίσκονται στο στόχαστρο της Ρωσικής Ομοσπονδίας και δεν αποκλείεται να αποτελέσουν στο μέλλον πεδίο νέων παγωμένων συγκρούσεων.

Η Τουρκία, με την πολιτική της συντηρεί στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου από τη δεκαετία του 1970 μία ρητορική «παγωμένων συγκρούσεων» με την ευρύτερη έννοια με Ελλάδα και Κύπρο και δεν αναγνωρίζει την Κυπριακή Δημοκρατία ως ανεξάρτητο αυτόνομο κράτος και ως κράτος μέλος της ΕΕ. Απότοκο αυτής της μη αναγνώρισης ως νομική οντότητα της Κυπριακής Δημοκρατίας είναι και η μη αναγνώριση της ΑΟΖ και των συμφωνιών που έχουν υπογραφεί από τη νόμιμη και διεθνώς αναγνωρισμένη κυβέρνηση της Κύπρου μονομερώς από την Τουρκία. Το «άνοιγμα» της παραλίας των Βαρωσίων στην Αμμόχωστο το Σεπτέμβριο και η «φιέστα» στην ίδια πόλη το Νοέμβριο του τρέχοντος έτους, μία πόλη που με βάση τα ψηφίσματα του ΣΑ του ΟΗΕ παρέμεινε κλειστή εν είδη «πόλης - φαντάσματος» από το 1974, αποτελεί κατάφωρη απόδειξη της συντήρησης του κλίματος έντασης στην περιοχή και την εφαρμογή της πολιτικής των «παγωμένων συγκρούσεων» ως επιλογή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Η Τουρκία ξεκάθαρα πλέον απορρίπτει το διεθνές δίκαιο καθώς όπως χαρακτηριστικά δήλωσε ο εκπρόσωπος του Υπουργού Εξωτερικών Hami Aksoy στις 16 Νοεμβρίου 2020 «Τα ψηφίσματα του ΣΑ δεν υπερισχύουν των δικαιωμάτων περιουσίας. Επιπρόσθετα τα ψηφίσματα του ΣΑ δεν βρίσκονται πάνω από τη θέληση των ανθρώπων».

Η Τουρκία εφαρμόζει επίσης μία διαφοροποιημένη κατηγορία των παγωμένων συγκρούσεων, αυτή των συγκρούσεων γκρίζων ζωνών (grey zone conflicts). Η Τουρκία εφαρμόζοντας την εν λόγω στρατηγική στην περίπτωση των Ιμίων, μετά τα γεγονότα του 1996, ως επέκταση της πολιτικής αμφισβήτησης της ελληνικής κυριαρχίας στον εναέριο και θαλάσσιο χώρο του Αιγαίου, αλλά και των περιοχών δικαιοδοσίας για σκοπούς έρευνας και διάσωσης, έχει ως τελικό στόχο την ανατροπή των Συνθηκών που υπεγράφησαν μετά το τέλος των Α' και Β' ΠΠ (Λωζάνης 1923

και Παρισίων 1947). Σε αυτό το πλαίσιο η Τουρκία εκμεταλλεύεται επίσης τη στρατηγική υβριδικού εκμετάλλευσης του δικαίου, lawfare. Η υπογραφή του παράνομου και ανυπόστατου με βάση το διεθνές δίκαιο «τουρκολιβυκού μνημονίου» αποτελεί ένα δεύτερο βήμα στην υλοποίηση της στρατηγικής της να δημιουργήσει «γκρίζες ζώνες». Η πρόσφατη εμπλοκή της Τουρκίας στην αλλαγή του status quo στην περιοχή του Ναγκόρνο Καραμπάχ μετά από 26 χρόνια παγωμένων συγκρούσεων και η συνεργασία με τη Ρωσία που παραδοσιακά υποστήριζε τα συμφέροντα των Αρμενίων, καταδεικνύει περίτρανα πως η Υψηλή στρατηγική της Τουρκίας τόσο στο Κυπριακό ζήτημα όσο και στις ελληνοτουρκικές σχέσεις τελικό στόχο έχει την αλλαγή του status quo προς όφελός της και όχι την επίλυση των προβλημάτων σύμφωνα με τους κανόνες του διεθνούς δικαίου.

Ρωσία και Τουρκία εκμεταλλεύονται τη θέση τους στους Διεθνείς Οργανισμούς στους οποίους μετέχουν προκειμένου να προωθήσουν τις αναθεωρητικές τους βλέψεις. Και οι δύο χώρες επιθυμούν να επεκτείνουν τη σφαίρα επιρροής τους στις γειτονικές τους χώρες, ενθουμούμενες σαφώς ότι προέρχονται ιστορικά από δύο μεγάλες αυτοκρατορίες οι οποίες όμως ανήκουν πλέον στο μακρινό παρελθόν. Σε γενικές γραμμές η στρατηγική της Ρωσίας αποδεικνύεται περισσότερο επιτυχημένη, καθώς μεγάλος αριθμός ρωσόφωνων ή ρώσων πολιτών κατοικεί στις χώρες ενδιαφέροντός της, σε αντίθεση με την Τουρκία που στις περισσότερες περιπτώσεις προσπαθεί μόνο μέσω της κοινής θρησκείας και ιδιαιτέρως του σουνιτικού τόξου να δημιουργήσει κοινούς δεσμούς με τις χώρες αυτές. Η Τουρκία από την άλλη μεριά επιδιώκει να ξαναβρεί το «παλιό» της μεγαλείο δίνοντας βαρύτητα στη συμμετοχή της κυρίως στο G20 και τον Αραβικό Σύνδεσμο.

Οι στρατηγικές επιδιώξεις της αναθεωρητικής πολιτικής της Ρωσίας και της Τουρκίας στην Ευρώπη ακολουθούν σε πολύ μεγάλο βαθμό «βίους παράλληλους». Οι βασικές τους αρχές είναι κοινές και δεν είναι άλλες από τη νοσταλγία της αίγλης του αυτοκρατορικού τους παρελθόντος, το αίσθημα της αδικίας απέναντι στο δυτικό παράγοντα που τους οδήγησε σε εδαφική συρρίκνωση και τη συνεπακόλουθη καχυποψία για τις προθέσεις ΗΠΑ και ΕΕ στις διμερείς τους σχέσεις. Για την επίτευξη των στόχων της Υψηλής τους στρατηγικής επιλέχθηκε το μοντέλο της προεδρικής δημοκρατίας, αφαιρώντας τη δυνατότητα checks and balances από το κοινοβούλιο, στηριζόμενο στην ηγετική προσωπικότητα ενός και μόνο ανθρώπου, του Βλάντιμιρ Πούτιν από τη μία πλευρά και του Ταγίπ Ερντογάν από την άλλη. Ο πρώτος κατόρθωσε σε σύντομο χρόνο να δημιουργήσει ένα δικό του τρόπο διακυβέρνησης, που η δυτική βιβλιογραφία ονόμασε «πουτινισμό», καταφέροντας να αναμορφώσει τη ρωσική οικονομία, να ενώσει τη ρωσική κοινωνία και

να αναδείξει τη χώρα του και πάλι ως κυρίαρχο παίκτη στο διεθνές σύστημα. Από το 2014 και μετά, με την προσάρτηση της Κριμαίας, έθεσε νέα στάνταρ εφαρμόζοντας τακτικές υβριδικού πολέμου, αναγκάζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο χώρες και Δ.Ο. να αναπροσαρμόσουν την πολιτική τους απέναντί του.

Ο Πούτιν όπως αναφέρθηκε έχει ως σκοπό να υλοποιήσει την απίθανη για πολλούς στη Δύση ιδέα του Ρωσικού κόσμου, «Russkiy Mir». Η ρωσική πλευρά εμφανίζεται να έχει κερδίσει την πρώτη μάχη, κυρίως σε ψυχολογικό επίπεδο, στον υβριδικό της πόλεμο με τις Βαλτικές χώρες. Στην παρούσα φάση οι περισσότεροι δυτικοί ηγέτες βλέπουν τον Πούτιν όχι ως ένα συνέταιρο αλλά περισσότερο ως ένα στρατηγικό πρόβλημα που απαιτεί άμεση και καθαρή απάντηση. Ο Ερντογάν από την άλλη μεριά, έχοντας ως πρότυπο τον Πούτιν αντιγράφει συστηματικά σχεδόν κάθε του κίνηση με σκοπό να θεωρηθεί ισότιμος συνομιλητής με τις λοιπές μεγάλες δυνάμεις στο τραπέζι των συζητήσεων και να τους αναγκάσει με τον ιδιαίτερα «αντιδυτικό» και «εριστικό» τρόπο του να «ξαναχαράξουν» τα σύνορα, όπως αυτά είχαν διαμορφωθεί με τις Συνθήκες της Λωζάνης και των Παρισίων, ενθουμούμενος φυσικά τη Συνθήκη των Σεβρών που αποτελεί το φοβικό σύνδρομο όλων των πολιτικών της γείτονος χώρας. Η δική του φιλοσοφία ο «νέο-οθωμανισμός» απέχει πολύ από το να θεωρηθεί «ερντογανισμός», καθώς και οι δύο προηγούμενοι πρόεδροι Οζάλ και Ερμπακάν προέβαλαν ανάλογες επιδιώξεις, απορρίπτοντας κατά βάση το κεμαλικό τους παρελθόν.

Εν κατακλείδι, προκειμένου να φέρει εις πέρας η Τουρκία την αναθεωρητική της πολιτική, ακολουθεί τα τελευταία χρόνια μία πολιτική που ξεκάθαρα χαρακτηρίζεται από τα στοιχεία του μιμητισμού της στρατηγικής της Ρωσίας και συγκεκριμένα του προέδρου της Βλάντιμιρ Πούτιν. Όπως αναλύθηκε η αλλαγή στο σύστημα διακυβέρνησης που οδήγησε τον Ερντογάν στην αύξηση της θητείας του στην ύψιστη θέση εκτελεστικής εξουσίας, μέσω της συνταγματικής αναθεώρησης και εν συνεχεία η εκδίωξη – απομάκρυνση κάθε πιθανού αντιπάλου, οδηγεί την Τουρκία σε ένα καθεστώς πλήρως απολυταρχικό που όμως προς τη διεθνή κοινή γνώμη παρουσιάζεται ως απότοκο της «λαϊκής ετυμηγορίας». Η αποδυνάμωση του κοινοβουλίου και η ενδυνάμωση της προεδρίας αποτέλεσαν το βασικό πυλώνα της στρατηγικής Ερντογάν, ενώ η υβριδική χρήση του δικαίου είχε ως τελικό στόχο και σκοπό την υλοποίηση της αναθεωρητικής του πολιτικής με την έμμεση/de facto αλλαγή συνόρων, όπως καταγράφηκε στην περιοχή του Ναγκόρνο-Καραμπάχ και ενδεχομένως να ακολουθήσει και στην Κύπρο.

Ολοκληρώνοντας τη μελέτη των στρατηγικών επιδιώξεων της αναθεωρητικής πολιτικής της Ρωσίας και της Τουρκίας στην Ευρώπη, η παρούσα εργασία καταγράφει ένα **κλιμακούμενο αναθεωρητισμό** τόσο από την πλευρά της Ρωσίας, όσο και από την πλευρά της Τουρκίας, υπό την προεδρία Πούτιν και Ερντογάν αντίστοιχα. Στην περίοδο που εξετάστηκε, η Ρωσία προχωρά ανενόχλητη στην υλοποίηση της αναθεωρητικής της στρατηγικής, όπως καταγράφηκε στις περιπτώσεις της Γεωργίας, της Κριμαίας και της Ανατολικής Ουκρανίας, καθώς εκμεταλλεύεται την παθητική ουσιαστικά στάση των μεγάλων δυνάμεων και των Δ.Ο. Η Τουρκία του Ερντογάν από την άλλη πλευρά παρακολουθεί στενά την πορεία της στρατηγικής της Ρωσίας και προχωρά στην υλοποίηση της δικής της στρατηγικής σχεδόν ανενόχλητη, όπως καταγράφηκε στην περίπτωση της υπογραφής του «τουρκο-λιβυκού μνημονίου» και των θαλασσιών ερευνών στην ελληνική και κυπριακή υφαλοκρηπίδα. Αυτός ο κλιμακούμενος αναθεωρητισμός οφείλει να ληφθεί σοβαρά υπόψη από τους λήπτες αποφάσεων προκειμένου να χαραχθεί η ελληνική εξωτερική πολιτική.

Βιβλιογραφία

- Affairs, Republic of Turkey - Ministry of Foreign. November 16, 2020. http://www.mfa.gov.tr/sc_-112_-ab-yukse-temsilcisinin-kibris-meselesine-iliskin-aciklamasi-hk-sc.en.mfa (accessed November 18, 2020).
- Aktürk, Şener. "Turkey's Role in the Arab Spring and the Syrian Conflict." *Turkish Policy Quarterly*, 2017.
- Alarabiya News. November 8, 2019.
- Allison, Roy. "Russian Revisionism, Legal Discourse and the "Rules-Based" International Order." *Europe-Asia Studies*, 2020: 976-995.
- . "Russian 'deniable' intervention in Ukraine: how and why Russia broke the rules." *International Affairs* 90, 2014.
- . "Russia and the post-2014 international legal order: revisionism and realpolitik." *International Affairs*, 2017.
- Almang, Jan. "War, vageuness and hybrid war." *Defense Studies*, April 2, 2019: 189-204.
- Anadolu Agency. *Tension in Eastern Mediterranean in 5 questions*. Edited by Tevfik Durul. Comp. Rabia İclal Turan. September 16, 2020.
- Anews. "Erdoğan: G20 should promote fair access for all to COVID-19 vaccine." *Anews*, 2020.
- Associated Press. "Turkish, Saudi leaders speak by phone ahead of G20 summit." *The Washington Post*, November 2020.
- Asworth, L. M. "Realism and the Spirit of 1919: Halford Mackinder, Geopolitics and the Reality of the League of Nations." *European Journal of International Relations*, 2011: 279-301.
- Aydintasbas, Asli. "The Turkish Sonderweg: The New Turkey's role in the global order." *European Council on Foreign Relations*, April 2, 2020.
- Baev, Pavel. "The CSTO: Military Dimensions of the Russian Reintegration Effort." In *Putin's Grand Strategy: The Eurasian Union and Its Discontents*, edited by S. Frederick Starr and Svante E. Cornell, 40-48. Central Asia-Causasus Institute Silk Road Studies Programme, 2014.
-

- Bayeh, Endalacachew. "Research Gate." *Research Gate.net*. January 2014. https://www.researchgate.net/publication/272238894_Theories_on_the_role_of_international_organizations_in_maintaining_peace_and_security (accessed November 6, 2020).
- BBC News. *G7 leaders reject Russia's return after Trump summit invite*. June 2, 2020.
- Behraves, Maysam. "State revisionism and ontological (in)security in international politics: the complicated case of Iran and its nuclear behavior." *J Int Relat Dev*, 2018.
- Britannica, The editors of Encyclopaedia. "Encyclopaedia Britannica." 2020. <https://www.britannica.com/biography/Vladimir-Putin> (accessed March 10, 2020).
- Bryant, Rebecca, and Mete Hatay. *Turkish Perceptions of Cyprus 1948 to the Present*. Oslo: Peace Research Institute Oslo (PRIO), 2015.
- Buzan, Barry. *People, States & Fears*. Wheatsheaf Books, 1983.
- . "China in International Society: Is 'Peaceful Rise' Possible?" *The Chinese Journal of International Politics*, 2010, 3 ed.: 5-36.
- Cagaptay, Soner. *Erdogan's Empire - Turkey and the Politics of the Middle East*. London: I.B. TAURIS, 2019.
- Cagaptay, Soner. "How President Erdogan Is Turning Turkey Into Putin's Russia." *The Globalist*, May 2018.
- Çakmak, Cenap. "Turkish–Syrian relations in the wake of the Syrian conflict: back to securitization?" *Cambridge Review of International Affairs*, January 8, 2016.
- Caliskan, Murat. "Hybrid warfare through the lens of strategic theory." *Defense and Security Analysis*, January 17, 2019: 40-58.
- Carr, Edward Hallett. *The twenty years' crisis, 1919-1939; an introduction to the study of international relations*. London: Macmillan and Co. Limited, 1940.
- Cattaruzza, Marina, and Dieter Langewiesche. *Introduction: Contextualizing territorial revisionism in East Central Europe: Goals, expectations, and practices*. 2012.
-

Chekov, Alexander D., Anna V. Makarycheva, Anastasia M. Solomentseva, Maxim A. Suchkov, and Andrey A. Sushentsov. "War of the Future: A View from Russia." *Survival*, November 19, 2019.

Communications, Presidency of the Republic of Turkey - Directorate of. *Presidency of the Republic of Turkey - Directorate of Communications*. September 18, 2020. <https://www.iletisim.gov.tr/english/haberler/detay/new-mission-assigned-to-directorate-of-communications> (accessed November 2, 2020).

Cornell, Svante E., ed. *The International Politics of the Armenian-Azerbaijan Conflict - The Original "Frozen Conflict" and European Security*. New York: Palgrave Macmillan, 2017.

Coyle, James J. *Russia's Border Wars and Frozen Conflicts*. Orange, CA: Palgrave Macmillan, 2018.

Dal, Emel Parlar. "Status-seeking policies of middle powers in status clubs: the case of Turkey in the G20." *Contemporary Politics*, June 12, 2019: 586-602.

Davidson, Jason. "The Roots of Revisionism: Fascist Italy, 1922-39." *Security Studies*, 2002: 125-159.

Didić , Ajdin , and Hasan Kösebalabanhkosebalaban. "Turkey's Rapprochement with Russia: Assertive Bandwagoning." *The International Spectator - Italian Journal of International Affairs*, Aug 2, 2019: 1-16.

Ekathimerini. *Kathimerini*, September 2020.

Euronews. *Euronews*. October 1, 2020.

Euronews. *Οι εξελίξεις σε Βαρόσι και Αν. Μεσόγειο σε τηλεδιάσκεψη των «27» ΥΠΕΞ την Πέμπτη*. November 17, 2020.

European Federation of Journalists. *European Federation of Journalists*. February 2019. <https://europeanjournalists.org/turkey-journalists-in-jail/> (accessed November 12, 2020).

Fabian, Sandor. "The Russian hybrid warfare strategy - neither Russian nor strategy." *Defense and Security Analysis*, August 9, 2019: 308-325.

- Financial Times. *Financial Times*. March 11, 2016. <https://www.ft.com/content/cd5d7f46-e77c-11e5-a09b-1f8b0d268c39> (accessed November 3, 2020).
- Foreign policy of the Russian Federation. *Foreign policy of the Russian Federation*. 2008. https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwilw569vKnsAhVH6aQKHbbNDAcQFjAAegQI-BRAC&url=https%3A%2F%2Fwww.cidob.org%2Fen%2Fcontent%2Fdownload%2F25731%2F313739%2Ffile%2FRusia_POLITICA%2BEXTERIOR%2BDE%2BRUSIA_A NG.pdf&usg=AOvVaw (accessed November 10, 2020).
- Galeotti, Mark. "Controlling Chaos: How Russia manages its political war in Europe." *European Council on Foreign Relations*, September 1, 2017.
- Gaspers, Jan. *Turkey's SCO Ambitions Challenge EU and United States*. July 14, 2017.
- Geybullayeva, Arzu. *50 αποχρώσεις προπαγάνδας Ερντογάν*. September 24, 2017.
- Gilpin, Robert. *The Political Economy of International Relations*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1987.
- Graham, Thomas. "Let Russia Be Russia." *Foreign Affairs*, November/December 2019: 134-146.
- Gürpınar, Doğan. *Historical Revisionism vs Conspiracy Theories: Transformations of Turkish Historical Scholarship and Conspiracy Theories as a Constitutive Element in Transforming Turkish Nationalism*. November: 14, 2013.
- Hearst, David. *The Putinisation of Erdogan*. Middle East Eye. April 17, 2017.
- Hobson, John M. *The Eurocentric Conception of World Politics: Western International Theory, 1760–2010*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
- Hoffman, Frank. *Conflict in the 21st Century: The rise of Hybrid wars*. Arlington, Virginia: Potomac Institute for Policy Studies, 2007.
- Hurriyet.com.tr. *Turkey vows to help frozen conflicts, including Nagorno-Karabakh*. 2008.
- Hynek, Nik, and Ales Karmazin. "Contemporary Revisionism in the Multilayered Political Order: Operationalisation, Techno-Social Conditions, Dilemmas." *Europe-Asia Studies*, June 25, 2020.
-

- Hynek, Nik, and Vit Stritecky. "Political Revisionism: Old and New." *Europe-Asia Studies* 72:6, July 14, 2020: 931-939.
- Independent. "Turkey slams US speaker over remarks on Trump, Erdogan." *Independent*, September 2020.
- Jaschob, Lena, Carsten Rausch, Reinhard Wolf, and Iris Wurm. "'Revise and Resubmit' - A new look on revisionism in international politics." *Fourth Global International Studies Conference, 6 – 9 August 2014*,. Frankfurt: Goethe University, 2014. 1-25.
- Karmazin, Ales, and Nik Hynek. "Russian, US and Chinese Revisionism: Bridging Domestic and Great Power Politics." *Europe-Asia Studies*, July 7, 2020, *Europe-Asia Studies* ed.: 955-975.
- Kissinger, Henry. *A World Restored: Metternich, Castlereagh and the Problems of Peace, 1812-1822*. Weidenfeld and Nicolson, 1957.
- . *Nuclear Weapons and Foreign Policy*. New York, NY: Harper and Brothers, 1957.
- Korolev, Alexander. "Theories of Non-Balancing and Russia's Foreign Policy." *The Journal of Strategic Studies*, 2018: 887–912.
- Kotkin, Stephen. "The Resistible Rise of Vladimir Putin." *Foreign Affairs*, March 2015: 140-153.
- Kragh, Martin , Erik Andermo, and Liliia Makashova. "Conspiracy theories in Russian security thinking." *Journal of Strategic Studies*, 2020: 1–35.
- Litsas, Spyridon N. "The Russian Foreign Policy in the Eastern Mediterranean: A Sui-generis Revisionism." In *The New Eastern Mediterranean - Theory, Politics and States in a Volatile Era*, by Spyridon N. Litsas - Aristotle Tziampiris Editors, 169-190. Springer, 2019.
- Litsas, Spyridon. "Erdogan's Turkey: A Step closer to the Orient." *The Begin-Sadat Center for Strategic Studies*, 2017: 564.
- Matveeva, Anna. "Russia's Power Projection after the Ukraine Crisis." *Europe-Asia Studies*, June 27, 2018.
-

- Mearsheimer, John. *The tragedy of great powers politics*. Edited by Παναγιώτης Ήφαιστος and Ηλίας Κουσκουβέλης. Translated by Κωνσταντίνος Κολιόπουλος. Αθήνα: Πολιτεία, 2001.
- Migranyan, Andranik. "What is "Putinism"?" *Russia in Global Affairs*, April 13, 2004.
- Miskimmon, Alistair, and Ben O'Loughlin. "Russia's Narratives of Global Order: Great Power Legacies in a Polycentric World." *Politics and Governance*, September 29, 2017: 111-120.
- Mohammed Abu Zaid. *Arab News*. October 5, 2020. <https://www.arabnews.com/node/1744121/middle-east> (accessed November 9, 2020).
- Morgenthau, Hans. *Politics among Nations*. 7η. Edited by Κωνσταντίνος Κολιόπουλος. Translated by Μαρία Καρτελιά. Αθήνα: Πολιτεία, 1948.
- Neset, Siri, and Arne Strand. "Turkey`s international relations." *CMI Report 2019*, 2019.
- Ngwa, Nkwah Akongnwi. "Understanding Turkey's Behaviour and Rising Activism in International Organizations: A Socialization Approach." *Rising Powers Quarterly*, December 2017: 31-59.
- Oğuzlu, Tarik. "Turkey's adjustment to the emerging post-western international order: The Russian connection." *The Journal of Diplomatic Research-Diplomasi Araştırmaları Dergisi*, December 2019, 1 ed.: 30-44.
- Oliker, Olga. "Putinism, Populism and the Defence of Liberal Democracy." *Survival*, 2017.
- Organski, AFK, and Jacek Kugler. *The war ledger*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
- Peters, B. Guy. *Strategies for Comparative Research in Political Science. Theory and Methods*. Macmillan International, 2013.
- Piontkovsky, Andrei. "PUTIN'S RUSSIA AS A REVISIONIST POWER." *Journal on Baltic Security Vol 1, Issue 1*, 2015.
- Pisciotta, Barbara. "Russian revisionism in the Putin era: an overview of post-communist military interventions in Georgia, Ukraine, and Syria." *Italian Political Science Review/Rivista Italiana di Scienza Politica*, May 17, 2019: 1-20.
-

President of Russia. "kremlin.ru." *Speech and the Following Discussion at the Munich Conference on Security Policy*. February 10, 2007. <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/24034>.

Razma, Ainis. "The Geopolitics of Central Asia after the Annexation of Crimea in 2014." *Lithuanian Annual Strategic Review*, November 2014: 125-143.

Rémi Piet, Licinia Simão (eds.). *Security in Shared Neighbourhoods_ Foreign Policy of Russia, Turkey and the EU*. Palgrave Macmillan UK, 2016.

Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs. *Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs*. March 1, 2014. http://www.mfa.gov.tr/foreign-minister-davutoglu-_turkey-is-ready-to-contribute-to-decrease-the-tension-and-to-settle-the-problems-in-crimea.en.mfa (accessed November 17, 2020).

Republic of Turkey, Ministry of Foreign Affairs. *The Cyprus Question*. 2020. <http://www.mfa.gov.tr/the-cyprus-issue-overview.en.mfa> (accessed November 11, 2020).

Reuters. *Turkey slams 'propaganda machine' Twitter over removal of accounts*. June 12, 2020.

Richey, Mason. "Contemporary Russian Revisionism: understanding the Kremlin's hybrid warfare and the strategic and tactical deployment of disinformation." *Asia Europe Journal*, September 11, 2017: 101-113.

Ringsmose, Sten Rynning & Jens. "Why Are Revisionist States Revisionist? Reviving Classical Realism as an Approach to Understanding International Change." *International Politics* 45, December 20, 2007: 19-39.

Russian Ministry of Foreign Affairs. *Foreign Policy Concept of the Russian Federation*. December 1, 2016. https://www.mid.ru/en/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptICk6BZ29/content/id/2542248 (accessed October 29, 2020).

Sari, Aurel. "Legal resilience in an era of grey zone conflicts and hybrid threats." *Cambridge Review of International Affairs*, May 20, 2020.

Schweller, Randal. "Bandwagoning for Profit: Bringing the Revisionist State Back In." *International Security*, Summer 1994: 72-107.

- Schweller, Randall. "Managing the Rise of Great Powers: History and Theory." In *Engaging China: Managing a Rising Power*, by Randall Schweller. Routledge - Alastair Iain Johnston and Robert Ross, 1999.
- . "Neorealism's status-quo bias: What security dilemma?" *Security Studies*, 1996, 5 ed.: 90-121.
- . "Rising Powers and Revisionism in Emerging International Orders." *Valdai Papers*, 2015.
- Smetana, Michal, and Jan Ludvík. "Between war and peace: a dynamic reconceptualization of frozen conflicts." *Asia Europe Journal*, August 1, 2018.
- Stockholm center for freedom. *Stockholm center for freedom*. November 10, 2020. <https://stockholmcf.org/updated-list/> (accessed November 19, 2020).
- Stone, Leonard. "'Post-Turkish' Studies and Political Science." *Turkish Studies*, September 18, 2009.
- Taylor, Brian. *The code of Putinism*. Oxford University Press, 2018.
- The Russian Government. "The Russian Government." January 31, 2013. <http://government.ru/en/news/265/> (accessed October 26, 2020).
- The Times of Israel. "Turkey's Erdogan urges dialogue with EU amid tensions over gas exploration." *The Times of Israel*, 2020.
- Times. "Times: Ο Ερντογάν μεγαλύτερη απειλή από το Ιράν, σύμφωνα με τη Μοσάντ." *Έθνος*, Αύγουστος 2020.
- Troitskiy, Mikhail. "Power, Status, and Entanglement: Russia's Evolving Approach to Multilateral Institutions." *Russian Politics and Law*, April 6, 2017: 415-420.
- TRT News. "Ερντογάν: Η Συνθήκη της Λωζάνης θα μπορούσε να επικαιροποιηθεί." *TRT News*, 2017.
- Turkish Directorate of Communications. "Turkish Directorate of Communications." 2020. <https://www.iletisim.gov.tr/english/baskanin-mesaji> (accessed November 1, 2020).
- Turkish Ministry of Foreign Affairs. 2020. http://www.mfa.gov.tr/ii_---turkey_s-contributions-to-international-peace-keeping-activities.en.mfa (accessed November 6, 2020).
-

- Turkish Ministry of Foreign Affairs. *No: 203, 10 September 2020, Press Release Regarding the Decisions of the Arab League Targeting Our Country*. September 10, 2020.
- Turkish Ministry of Foreign Affairs. *Shanghai Cooperation Organisation*. 2020.
- Turner, O, and N. Nymalm. "Morality and progress_ IR narratives on international revisionism and the status quo." *Cambridge Review of International Affairs*, 2019: 1-22.
- United Nations Digital Library. "United Nations Digital Library." October 9, 2019. <https://digitallibrary.un.org/record/3833332> (accessed October 29, 2020).
- Valdai Discussion Club. *Russia's Role in the SCO and Central Asia: Challenges and Opportunities*. Moscow: Valdai Discussion Club, 2014.
- Waal, Thomas De, and Nicolaus Von Twickel. *Beyond Frozen Conflicts- Scenarios for the Separatist Disputes of Eastern Europe*. Brussels: CEPS, Rowman & Littlefield International, London, 2020.
- Waltz, Kenneth. *Man, the State and War*. Translated by Κωνσταντίνος Κολιόπουλος. 1957.
- . *Theory of International Politics*. Reading, Massachusetts: Addison-Wesley Publishing Company, 1979.
- Warsaw, Institute. *Post-Soviet Frozen Conflicts: A Challenge for European Security*. Warsaw: Warsaw Institute, 2019.
- Wolfers, Arnold. *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*. Baltimore, MD: The Johns Hopkins Press, 1962.
- Yaqing, Qin. "International Society as a Process: Institutions, Identities, and China's Peaceful Rise." *The Chinese Journal of International Politics*, 2010: 129-153.
- Yavuz, Hakan. *Nostalgia for the Empire - The Politics of Neo-Ottomanism*. Oxford University Press, 2020.
- Zucconi, Mario. *EU Influence Beyond Conditionality - Turkey Plus/Minus EU*. Rome: Palgrave Macmillan, 2020.
- EE, Συμβούλιο της. June 29, 2020.
-

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. "Επικαιρότητα Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο." July 14, 2017. <https://www.europarl.europa.eu/news/el/headlines/society/20170629STO78630/prosfugiki-krisi-kai-ee-stoicheia-kai-arithmoi> (accessed November 12, 2020).

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο - Συμβούλιο της ΕΕ. "Ευρωπαϊκό Συμβούλιο - Συμβούλιο της ΕΕ." March 9, 2020. <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/enlargement/turkey/> (accessed October 30, 2020).

—. "Ευρωπαϊκό Συμβούλιο - Συμβούλιο της ΕΕ." March 18, 2016. <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2016/03/18/eu-turkey-statement/> (accessed October 28, 2020).

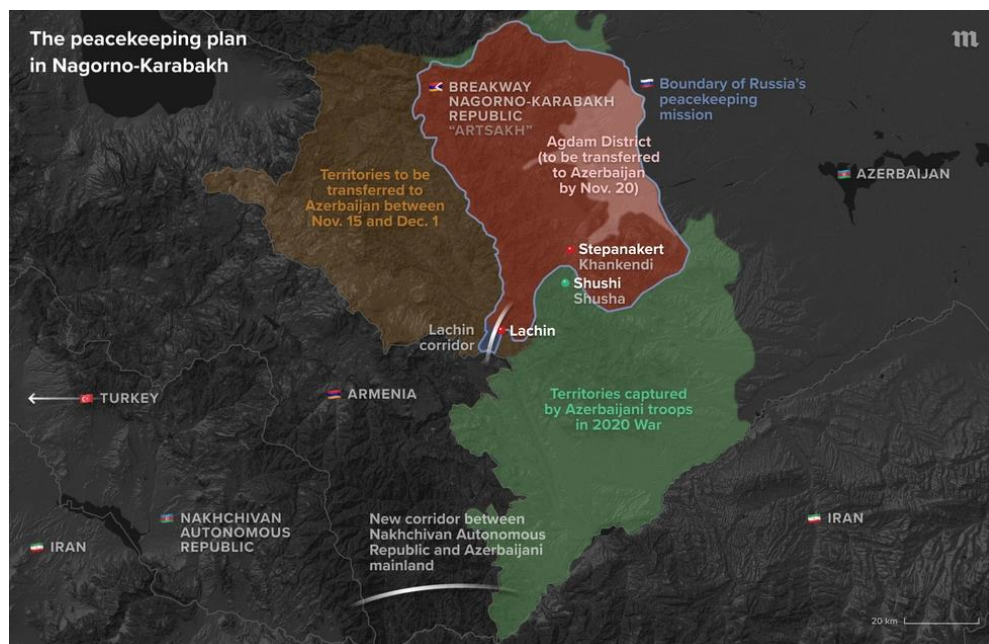
Ινσέλ, Αχμέτι. *Η νέα Τουρκία του Εργατογάν - Από το δημοκρατικό όνειρο στην αυταρχική εκτροπή*. Διάμετρος, 2017.

Κουσκουβέλης, Ηλίας. *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*. Αθήνα: Ποιότητα, 2004.

Στόουν, Όλιβερ. *Συνέντευξη με τον Πούτιν - The Putin Interviews*. Αθήνα: Brainfood Εκδοτική ΜΕΠΕ, 2019.

Το Βήμα. "Νορβηγίδα ΥΠΕΞ: «Δεν γίνεται να ενδώσουμε στην πίεση της Τουρκίας»." *Το Βήμα*, March 2020.

Παράρτημα «Α»: Χάρτες

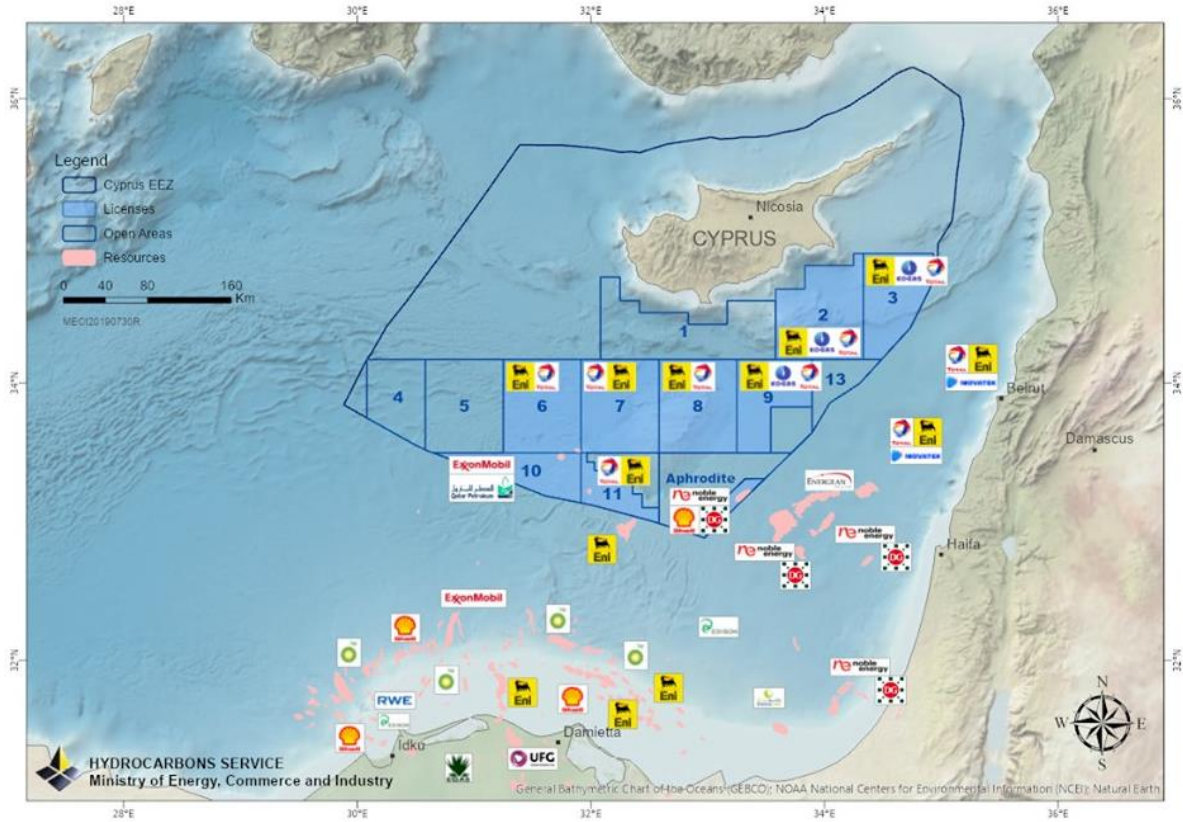


Χάρτης 1 – Σχέδιο εγκατάστασης ειρηνευτικής δύναμης στο Ναγκόρνο-Καραμπάχ, Νοέμβριος 2020.

Πηγή: <https://meduza.io/en/feature/2020/11/13/another-map-redrawn-in-blood>



Χάρτης 2 - Το Ναγκόρνο-Καραμπάχ μετά την κατάπαυση του πυρός-Νοέμβριος 2020. Πηγή: BBC



Χάρτης 3 - Πετρελαϊκά οικόπεδα Κύπρου